

Raport końcowy z ewaluacji ex-ante „Założeń do Programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich na lata 2021- 2030”

Raport opracowały:
Karolina Szczepaniak
Aleksandra Podkońska
Izabela Franckiewicz-Olczak

Spis treści

Streszczenie – najważniejsze wyniki ewaluacji, wnioski oraz rekomendacje	3
Wstęp	8
Nota metodologiczna	8
Wykaz użytych skrótów	15
1. Ramy prawne i ocena spójności zewnętrznej założeń P FIO 2021+	17
1.1. Ramy prawne P FIO 2021+	17
1.2. Ocena spójności zewnętrznej założeń P FIO 2021+	18
2. Diagnoza społeczna – analiza założeń do P FIO 2021+	29
2.1. Diagnoza obszaru interwencji P FIO 2021+	29
2.2. Diagnoza potrzeb interesariuszy – podsumowanie konsultacji	41
3. Ocena założeń i elementów projektu P FIO 2021+	50
3.1. Cel główny i cele priorytetów zapisane w projekcie P FIO 2021+	50
3.2. Priorytety i działania sformułowane w projekcie P FIO 2021+	52
3.3. Efekty zaplanowane w projekcie P FIO 2021+	61
3.4. Budżet założony w projekcie P FIO 2021+	63
4. Ocena spójności wewnętrznej projektu P FIO 2021+	65
5. Podsumowanie wyników ewaluacji ex-ante projektu P FIO 2021+	68
5.1. Kluczowe wnioski i rekomendacje dla P FIO 2021+	68
5.2. Analiza SWOT projektu P FIO 2021+	71
5.3. Proponowana logika interwencji P FIO 2021+	72
ANEKS	76

Streszczenie – najważniejsze wyniki ewaluacji, wnioski oraz rekomendacje

Raport prezentuje wyniki badania ex-ante założeń programu FIO 2021+, które prowadzone było w okresie od kwietnia do czerwca 2020 roku. Ewaluacja została dokonana na podstawie przeprowadzonych działań badawczych, które skupione były wokół niereaktywnych technik badawczych (a więc analizy danych zastanych/ desk research) oraz technik reaktywnych, w których skład weszły 21 spotkania konsultacyjne, ankieta CAWI oraz wywiady TDI z przedstawicielami NIW-CRSO.

Celem głównym ewaluacji była ocena założeń P FIO na lata 2021 i kolejne – przyjętej logiki interwencji i jej adekwatności do proponowanych w ramach Programu działań oraz oczekiwanych rezultatów.

W ramach analizy danych zastanych dokonano przeglądu aktów prawnych, programów oraz raportów i innych dokumentów¹, stanowiących o osadzeniu projektu programu FIO 2021+ w szerszym kontekście prawno-społecznym systemu wsparcia III sektora oraz w ramach zdiagnozowanych problemów III sektora oraz społeczeństwa obywatelskiego. Dokonano oceny spójności wewnętrznej projektu programu FIO 2021+ (analiza założeń oraz celów, zakresu interwencji) oraz zewnętrznej z kluczowymi dokumentami oraz programami dedykowanymi wspieraniu społeczeństwa obywatelskiego. W ramach oceny spójności zewnętrznej analizowano adekwatność założeń FIO 2021+ z aktami prawnymi oraz Strategią na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030) i Strategią Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 (projekt). Analizie poddano Program Rozwoju Organizacji Obywatelskich 2018-2030; Korpus Solidarności – Program Wspierania i Rozwoju Wolontariatu Długoterminowego na lata 2018-2030; Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej. Ekonomia Solidarności Społecznej, Program Aktywni Obywatele – Fundusz Krajowy i Program Europa dla Obywateli. W analizie uwzględniono także wnioski płynące z realizacji P FIO 2014-2020 (raporty z badań ewaluacyjnych programu zrealizowanych do 2019). Projekt programu FIO 2021+ w warstwie założeń oraz celów jest osadzony w spektrum wyżej wymienionych dokumentów i programów oraz jest spójny wewnętrznie.

Program FIO, wdrażany w ramach kolejnych edycji od 15 lat, funkcjonuje w szerszej rzeczywistości instytucjonalno-prawno-społecznej i jako taki, powinien zachować zgodność nie tylko z oczekiwaniami i potrzebami interesariuszy, ale przede wszystkim z obowiązującymi normami prawnymi i innymi programami wspierającymi rozwój społeczeństwa obywatelskiego i działalności III sektora w Polsce. Analiza zakresu oddziaływania FIO w kontekście wybranych programów, dokumentów i aktów prawnych wpasowuje się w te ramy.

Znaczna część raportu jest poświęcona wynikom z konsultacji na temat założeń P FIO 2021+, które były prowadzone z przedstawicielami organizacji obywatelskich, przedstawicielami samorządu regionalnego i lokalnego i innymi interesariuszami. Celem nadrzędnym spotkań było poznanie opinii głównie nt. założeń P FIO 2021+, bazując na dokumencie „Założenia do Programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich na lata 2021-2030”, lecz dodatkowo poznania specyfiki działalności, problemów, z którymi boryka się zarówno III sektor, jak i bezpośrednio sami uczestnicy spotkań konsultacyjnych w kontekście prowadzonej działalności.

¹ Wszystkie opisane szczegółowo w raporcie.

Elementem dopełniającym tę warstwę badawczą była ankieta CAWI, która skupiała się, analogicznie do tematyki spotkań, na wspomnianych zagadnieniach.

Podsumowanie konsultacji

Uczestnicy spotkań konsultacyjnych wskazywali na szereg obszarów problemowych niezawartych w diagnozie przedstawionej w Założeniach, które podzielone zostały na wątki tematyczne i doprecyzowane w raporcie, jak: deficyt informacji, działań i projektów badawczych i diagnostycznych; uzależnienie funkcjonowania organizacji pozarządowych od dotacji (oraz szereg idących za tym konsekwencji dla funkcjonowania organizacji, i szerzej, III sektora); deficyt działań wspierających NGO w zakresie pozyskiwania i profesjonalizacji kadry; deficyt działań nakierowanych na sieciowanie i wspieranie współpracy (na liniach: NGO – NGO, NGO – samorządy, NGO – biznes); mała elastyczność funkcjonowania III sektora w sytuacjach kryzysowych; deficyt wsparcia instytucjonalnego dla NGO przed i poza realizacją projektów; deficyt aktywności społecznej; problemy finansowe; problemy kadrowe oraz kompetencyjne; trudność pozyskiwania dotacji; nadmierna biurokratyzacja działania III sektora; brak współpracy organizacji pozarządowych; problemy postrzegania III sektora; oraz, w związku z obecną sytuacją, konsekwencje pandemii koronawirusa.

W odpowiedzi na te problemy interesariusze wskazywali oczekiwania wobec programu FIO: jednym z głównych było **zwiększenie finansowania Programu**, co przełożyłoby się na zwiększenie liczby dotowanych projektów i tym samym zwiększenie liczby organizacji, które otrzymałyby dotacje; wskazywano na wydłużenie projektów czy wprowadzenie możliwości kontynuowania projektów z poprzednich lat. Kolejnym podnoszonym aspektem były tematy związane z procedurami konkursowymi – wspomniano o ich **upraszczaniu i uelastycznianiu, mówiono m.in. o zmniejszeniu biurokratyzacji w trakcie aplikowania**, uproszczeniu języka dokumentów; postulowano zwiększenie jawności i przejrzystości **procesu oceniania i kontroli ekspertów**; podnoszono wątki związane ze zmianą kryteriów oceniania; sugerowano wprowadzenie dwuetapowej oceny wniosków. Według uczestników konsultacji **Program FIO powinien wyrównywać również szanse organizacji poprzez np. przyznawanie dotacji proporcjonalnie małym i dużym organizacjom pozarządowym**. Zgłaszano również postulaty „wykraczające” stricte poza Program FIO, sugerując np. organizowanie szkoleń, spotkań doradczych czy zapewnianie wsparcia merytorycznego przedstawicielom III sektora oraz prowadzenie działań promocyjnych dotyczących świadomości społecznej nt. działalności III sektora i monitorowanie rozmaitych programów dotacyjnych skierowanych na organizacje pozarządowe, w celu przeciwdziałania pokrywania się ich zakresów.

Wnioski na temat **celu głównego wskazują, że wedle uczestników konsultacji został on sformułowany właściwie – poziom jego ogólności i szeroki zakres działań i inicjatyw, jaki sobą obejmuje, gwarantują, że program podporządkowany tak zakreślonemu celowi głównemu dostarczy wsparcia różnorodnym działaniom wspierającym rozwój społeczeństwa obywatelskiego w Polsce**. W opinii przedstawicieli III sektora biorących udział w konsultacjach powinno to się przełożyć na dużą różnorodność organizacji mogących wnioskować o dotacje. Szczegółowe uwagi mogły dotyczyć jedynie doprecyzowania pewnych pojęć użytych przy jego formułowaniu jak np. „inicjatywa oddolna”, „zwiększenie zaangażowania w życie publiczne”,

„partycypacja obywateli”; ważnym aspektem byłoby również uwzględnienie kwestii związanych z **sieciowaniem oraz promowaniem szeroko pojętej współpracy**.

Podział na priorytety również był oceniony jako właściwy, jednak pojawiały się propozycje zmian, wynikające z wątpliwości co do **braku konkretnych i mierzalnych celów poszczególnych priorytetów, niedostatecznej szczegółowości zakresu merytorycznego i braku charakterystyki działań i projektów** dotowanych w ramach poszczególnych priorytetów. Poza tym wskazywano, że Priorytety powinny uwzględniać regionalne zróżnicowanie III sektora; zakładać większe wsparcie NGO (**zgłaszano brak obecnego Priorytetu 4**); umożliwić finansowanie bieżącej działalności i co ważne wspierać ideę sieciowania i współpracy (NGO z NGO; NGO – samorządy; NGO – biznes).

Najważniejsze wnioski i rekomendacje dla Programu FIO 2021+

W zakresie przygotowania projektu P FIO 2021+

- Uzupełnienie części diagnostycznej programu o **kwestie dotyczące stanu społeczeństwa obywatelskiego także w tych jego aspektach, które nie dotyczą bezpośrednio działalności organizacji pozarządowych**. Niesformalizowane, oddolne działania stanowią wyraz postaw obywatelskich, a także podstawę oraz kontekst dla podejmowania bardziej zorganizowanych przedsięwzięć na rzecz społeczeństwa.
- Uporządkowanie części diagnostycznej programu, poprzez **wskazanie powiązań logicznych między zidentyfikowanymi problemami i wyzwaniem**, ich hierarchizację oraz określenie, który z nich wytyczy cel główny oraz wizję zmian, jakie program ma inicjować.
- Wskazanie **wyraźnych powiązań między częścią diagnostyczną a celem i priorytetami programu**. Niski stopień spójności między częścią diagnostyczną a operacyjną analizowanych „Założeń...” sprawia, że trudno określić, co ma być rzeczywistym celem programu i czy większe znaczenie należy przypisywać w tym zakresie ustaleniom części diagnostycznej czy propozycjom celów i priorytetów.
- Doprecyzowanie **kierunków interwencji w ramach wyznaczonych priorytetów** tak, aby zapewnić zarówno spójność wewnętrzną programu (w tym zwłaszcza między wyznaczonym celem i priorytetami a planowanymi rezultatami i wskaźnikami), jak i zewnętrzną, wobec innych elementów systemu wsparcia.
- Niezbędne jest **określenie wartości docelowych wskaźników**, aby mogły pełnić swoją funkcję w systemie monitorowania programu.
- P FIO 2021+ w świetle „Założeń...” wydaje się w dużej mierze kontynuować rozwiązania przyjęte w ramach P FIO 2014-2020. Tymczasem część diagnostyczna programu uzasadnia to tylko częściowo. Powstaje pytanie, czy dotychczasowa formuła programu jest możliwa do utrzymania – z jednej strony dlatego, że jej szeroki zakres sprawa, iż pojawia się ryzyko rozmycia się efektów Programu, a z drugiej dlatego, że obok P FIO funkcjonują obecnie co najmniej dwa duże programy

(PROO oraz KS), które stawiają przed nim zadanie zidentyfikowania na nowo swojej tożsamości i wizji zmian, jakie chce inicjować. Zasadniczym problemem jest udzielenie odpowiedzi na pytanie: **po co P FIO ma nadal działać?** Nie jest tutaj intencją negowanie zasadności kontynuowania P FIO – a raczej podkreślenie kluczowego znaczenia, jakie dla kształtu całego programu ma zidentyfikowanie precyzyjnego, ambitnego celu, odpowiadającego na wyzwania oraz określającego stan, do którego należy dążyć w perspektywie 2030 r.

W zakresie realizacji P FIO 2021+ i funkcjonowania programu w kontekście społecznym

- Rewizja, uproszczenie i dostosowanie do potrzeb interesariuszy **formalnych i proceduralnych aspektów** funkcjonowania P FIO 2021+.
- Rozwijanie zakresu działalności Operatorów Lokalnych FIO – między innymi o **działalność edukacyjną i doradczą świadczoną beneficjentom** także poza projektami realizowanymi w ramach regrantingu oraz na rzecz organizacji, których projekty nie otrzymały wsparcia – przy jednoczesnym ujednoliceniu działania Operatorów.
- Bardziej **skuteczne komunikowanie na temat mechanizmów oceny, które nie są dla wnioskodawców wystarczająco jasne i zrozumiałe** oraz zwiększenie **przejrzystości doboru ekspertów oceniających wnioski**. Modelowym rozwiązaniem byłoby zoperacjonalizowanie oceny literowej wniosku i informowanie wnioskodawców jakimi kryteriami szczegółowymi kierują się eksperci dokonując oceny literowej.
- Przygotowanie, udostępnienie i promowanie podsumowania dotychczas zrealizowanych projektów, ze szczególnym naciskiem na „**katalog dobrych praktyk**” stanowiący **praktyczny poradnik zwiększający kompetencje mniej doświadczonych organizacji oraz wyrównywanie szans**. Katalog powinien zawierać przegląd prawidłowo przygotowanych wniosków, których efekty zostały ocenione jako najbardziej wartościowe. Przegląd taki powinien uwzględniać treść wniosków aplikacyjnych, a także szczegółowe omówienie ich oceny, realizacji działań zaplanowanych w ramach projektu oraz jego rozliczenia po zakończeniu realizacji.
- Kontynuowanie realizacji **szkoleń, kursów i spotkań doradczych ukierunkowanych na wspieranie kompetencji przedstawicieli NGO z zakresu pisania projektów, wyjaśniających mechanizmy i sposób oceniania wniosków aplikacyjnych oraz rozliczania projektów**.
- Wspieranie i rozwijanie działań niebędących bezpośrednio elementami realizacji projektów wspartych w P FIO 2021+, których celem będzie **wspieranie potencjału i rozwoju kompetencji III sektora** poprzez:
 - Wspieranie współpracy i sieciowania organizacji pozarządowych ze sobą, z administracją publiczną i przedstawicielami biznesu w skali lokalnej, regionalnej i ogólnopolskiej.
 - Dostarczanie wiedzy specjalistycznej (np. księgowej lub prawnej) zarówno w formie szkoleń, jak i bezpłatnego doradztwa dla beneficjentów P FIO 2021+ oraz, w miarę możliwości, innych przedstawicieli III sektora.

- Rozwijanie warsztatu i narzędzi do pracy zdalnej i umiejętności wykorzystania nowych technologii.

Wstęp

Niniejszy raport stanowi podsumowanie ewaluacji ex-ante założeń Programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich na 2021 kolejne lata (FIO 2021+). Badanie zostało zrealizowane na zlecenie Narodowego Instytutu Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego. Instytucją realizującą badanie było Biuro Badań Społecznych Question Mark sp. z o.o.

Fundusz Inicjatyw Obywatelskich (FIO) to rządowy Program dotacyjny dla organizacji pozarządowych, w ramach którego dofinansowywane są projekty mające na celu zwiększenie zaangażowania obywateli i organizacji pozarządowych w życie publiczne. FIO jest instrumentem programowym i finansowym, którego celem jest zwiększanie dynamiki rozwoju społeczeństwa obywatelskiego oraz wspieranie rozwoju aktywności obywatelskiej i wzmocnienie roli trzeciego sektora w realizacji zadań publicznych. Zakres możliwych do zrealizowania działań obejmuje wszystkie obszary działalności pożytku publicznego.

Nota metodologiczna

Celem głównym ewaluacji ex-ante była **ocena założeń P FIO na lata 2021 i kolejne w kontekście przyjętej logiki interwencji, czyli mechanizmu łączącego zidentyfikowane wyzwania dla rozwoju społeczeństwa obywatelskiego i odpowiadające im potrzeby z proponowanymi działaniami i oczekiwanymi rezultatami**. Cele szczegółowe badania:

1. Analiza, czy propozycje zawarte w projekcie Programu odpowiadają na wyzwania dla rozwoju społeczeństwa obywatelskiego na najbliższe lata.
2. Ocena poszczególnych elementów projektu P FIO 2021+: celu głównego, priorytetów, działań, wskaźników i budżetu.
3. Ocena spójność zewnętrzną projektu P FIO 2021+.
4. Ocena spójności wewnętrznej projektu P FIO 2021+.

Proces ewaluacji ex-ante został przeprowadzony w duchu czwartej generacji ewaluacji, której istotą jest dialog z interesariuszami P FIO 2021+. Rozmowy z interesariuszami Programu pozwoliły na zakotwiczenie procesu ewaluacji w rzeczywistej sytuacji społeczno-gospodarczej oraz na oparcie procesu wnioskowania na realnych potrzebach odbiorców P FIO 2021+. Grupy podmiotów objęte badaniem:

1. Organizacje pozarządowe, nieformalne grupy obywatelskie, w tym podmioty wsparte w P FIO 2014-2020 i podmioty wsparte w ramach konkursów organizowanych przez Operatorów w priorytecie 1.
2. Przedstawiciele jednostek samorządu regionalnego i lokalnego odpowiadający za współpracę z organizacjami pozarządowymi, ze szczególnym uwzględnieniem wojewódzkich, powiatowych i gminnych rad działalności pożytku publicznego.
3. Instytucja Zarządzająca P FIO 2014-2020 (Narodowy Instytut Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego).

Ewaluacja ex-ante projektu P FIO 2021+ została przeprowadzona przy wykorzystaniu różnorodnych metod i technik badawczych o komplementarnym zastosowaniu². Szeroki zakres podmiotowy i przedmiotowy działań badawczych i analitycznych pozwolił na zdobycie kompleksowych informacji na temat spójności założeń projektu Programu oraz jego adekwatności do prawnych i społecznych realiów realizacyjnych oraz potrzeb i oczekiwań interesariuszy. Do prowadzenia ewaluacji wykorzystano:

- Niereaktywne techniki badawcze (tj. takie sposoby pozyskiwania informacji, w których nie dochodzi do bezpośredniej interakcji badacza z badanymi; polegają na analizie dokumentów, archiwów, sprawozdań oraz innych źródeł pisanych) w formie jakościowej **analizy danych zastanych**, w tym zakresie:
 - analiza desk research (P FIO 2014-2020);
 - analiza SWOT projektu P FIO 2021+;
 - odtworzenie logiki interwencji P FIO 2021+.
- Reaktywne techniki badawcze (tj. takie sposoby pozyskiwania informacji, w których następuje bezpośrednia interakcja pomiędzy badaczami, a osobami badanymi) w formie **konsultacji projektu P FIO 2021+**, zrealizowanych poprzez:
 - spotkania konsultacyjne on-line;
 - ogólnodostępną ankietę CAWI dla interesariuszy Programu.
- Pogłębione wywiady indywidualne (TDI) z przedstawicielami NIW-CRSO.

Analiza danych zastanych

Analiza danych zastanych obejmowała analizę desk research, analizę SWOT oraz odtworzenie logiki interwencji Programu. Obok konsultacji i wywiadów pogłębionych, stanowiła ona jeden z podstawowych elementów ewaluacji ex-ante założeń P FIO 2021+.

Na analizę desk research składała się analiza dokumentów przekazanych przez Narodowy Instytut Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego, jak i wskazanych przez ewaluatorów. Ta część analizy desk research miała na celu **określenie wyzwań dotyczących rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, miejsca programu w szerszym systemie wsparcia III sektora oraz wewnętrznej spójności P FIO 2021+.**

Dodatkowym celem analizy desk research było przygotowanie wniosków, które wraz z pozostałymi elementami ewaluacji ex-ante pozwoliły na opracowanie **analizy SWOT** oraz **odtworzenie logiki interwencji** Programu.

² Szczegółowy opis metodologii badania oraz narzędzia badawcze znajduje się w załączniku w dokumencie „Raport metodologiczny ewaluacji ex-ante projektu Programu ISO 2021+”.

Tabela 1: **Materiały objęte analizą desk research**

Akty prawne
1. Uchwała nr 209/2013 Rady Ministrów dotycząca Funduszu Inicjatyw Obywatelskich, 2. Uchwała Nr 213/2017 zmieniająca uchwałę w sprawie przyjęcia Programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich na lata 2014-2020, 3. Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, 4. Ustawa z dnia 15 września 2017 r. o Narodowym Instytucie Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego, 5. Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.), 6. Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 (projekt).
Programy
1. Program Fundusz Inicjatyw Obywatelskich na lata 2014-2020, 2. Założenia do Programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich na lata 2021-2030, 3. Program Rozwoju Organizacji Obywatelskich na lata 2018-2030, 4. Korpus Solidarności - Program Wspierania i Rozwoju Wolontariatu Długoterminowego na lata 2018-2030, 5. Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej, 6. Program Aktywni Obywatele – Fundusz Krajowy, 7. Program Aktywni Obywatele – Fundusz Regionalny 8. Program Europa dla Obywateli.
Raporty i inne dokumenty
1. Raporty ewaluacyjne P FIO 2014-2020, 2. Sprawozdania z realizacji Programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich na lata 2014-2020, 3. Dane statystyczne gromadzone przez Główny Urząd Statystyczny (obszar tematyczny: gospodarka społeczna, wolontariat), 4. J. Czapiński, T. Panek (red.), <i>Diagnoza Społeczna</i> – raporty z okresu 2000 – 2015 r., 5. <i>Kondycja organizacji pozarządowych</i>, raporty z cyklicznego, corocznego badania Stowarzyszenia Klon-Jawor, 6. M. Arczewska, M. Dudkiewicz, <i>Strategie czy przystosowanie? Sytuacja organizacji pozarządowych w Polsce po 2015 roku</i>, Impuls, Kraków 2019, 7. VIII Ogólnopolskie Forum Inicjatyw Pozarządowych, publikacja pokonferencyjna, Warszawa 2017. 8. P. Krygiel, <i>Aktywność Obywatelska w Polsce – co możemy zrobić?</i>, Instytut Sobieskiego, Warszawa 2015. 9. P. Gliński, <i>Style działań organizacji pozarządowych w Polsce. Grupy interesu czy pożytku publicznego</i>, Wyd. IFiS PAN, Warszawa 2016. 10. Frączak P., Rogaczewska M., Wygnański K., <i>Głos w dyskusji na temat wizji rozwoju społeczeństwa obywatelskiego w Polsce</i>, Warszawa, luty 2005.

Konsultacje założeń projektu P FIO 2021+

Nadrzędnym celem konsultacji było pozyskanie opinii przedstawicieli organizacji obywatelskich, przedstawicieli jednostek samorządu regionalnego i lokalnego odpowiadających za współpracę z organizacjami pozarządowymi, i innych interesariuszy, o założeniach projektu programu.

Konsultacje zostały zrealizowane w dwóch uzupełniających się formach: spotkań konsultacyjnych on-line oraz ogólnodostępnej ankiety internetowej.

Spotkania konsultacyjne on-line zostały zrealizowane w formie wideokonferencji za pośrednictwem platformy Cisco Webex. Spotkania były prowadzone przez profesjonalnego moderatora wg opracowanego wcześniej scenariusza. Do udziału w spotkaniach zaproszono przedstawicieli organizacji pozarządowych i przedstawicieli samorządów, którzy są zaangażowani we współpracę z organizacjami obywatelskimi, a także przedstawicieli innych interesariuszy programu. Osoby zainteresowane uczestnictwem w spotkaniach mogły dokonać rejestracji poprzez ogólnodostępny formularz on-line. Wszyscy zarejestrowani uczestnicy spotkań konsultacyjnych przed spotkaniem otrzymywali wgląd do dokumentu „Założenia projektu Programu FIO 2021+” stanowiącego przedmiot dyskusji. Ponadto, w trakcie spotkań konsultacyjnych uczestnicy byli (w formie merytorycznych wstępów do kolejnych bloków tematycznych), stopniowo zapoznawani z założeniami P FIO 2021+. Podczas wideokonferencji interesariusze Programu, w formie indywidualnych wypowiedzi oraz wspólnych dyskusji, mieli okazję do omówienia: kondycji III sektora w Polsce; potrzeb interesariuszy P FIO 2021+; celów i priorytetów; przewidzianych działań rezultatów i wskaźników oraz budżetu P FIO 2021+.

W ramach ewaluacji odbyło się 21 konsultacji online (w terminie od 08.05.2020 do 05.06.2020) zgodnie z podziałem terytorialnym na największe miasta danych województw w Polsce.

Tabela 2: **Harmonogram spotkań konsultacyjnych P FIO 2021+**

Termin	Lokalizacja	Województwo	Liczba zapisanych uczestników
08.05.2020 (piątek)	Kielce	świętokrzyskie	21 osób
11.05.2020 (poniedziałek)	Rzeszów	podkarpackie	14 osób
12.05.2020 (wtorek)	Białystok	podlaskie	13 osób
13.05.2020 (środa)	Olsztyn	warmińsko-mazurskie	21 osób
14.05.2020 (czwartek)	Opole	opolskie	18 osób
15.05.2020 (piątek)	Zielona Góra	lubuskie	10 osób
18.05.2020 (poniedziałek)	Zamość	lubelskie	15 osób
19.05.2020 (wtorek)	Gorzów Wielkopolski	lubuskie	15 osób
20.05.2020 (środa)	Bydgoszcz	kujawsko-pomorskie	11 osób
21.05.2020 (czwartek)	Toruń	kujawsko-pomorskie	15 osób

22.05.2020 (piątek)	Szczecin	zachodnio-pomorskie	20 osób
25.05.2020 (poniedziałek)	Częstochowa	śląskie	14 osób
26.05.2020 (wtorek)	Katowice	śląskie	16 osób
27.05.2020 (środa)	Lublin	lubelskie	20 osób
28.05.2020 (czwartek)	Łódź	łódzkie	22 osób
29.05.2020 (piątek)	Gdańsk	pomorskie	17 osób
01.06.2020 (poniedziałek)	Poznań	wielkopolskie	26 osób
02.06.2020 (wtorek)	Wrocław	dolnośląskie	23 osoby
03.06.2020 (środa)	Warszawa	mazowieckie	25 osób
04.06.2020 (czwartek)	Kraków	małopolskie	22 osoby
05.06.2020 (piątek)	Warszawa	mazowieckie	29 osób
Łączna liczba zapisanych uczestników spotkań			387 osób

Na koniec każdego ze spotkań konsultacyjnych uczestnicy spotkania otrzymywali dostęp do ankiety internetowej, za pośrednictwem której mogli uzupełnić swoje wypowiedzi ze spotkania lub podzielić się przemyśleniami, których nie mogli przekazać podczas spotkań oraz przekazać dodatkowe informacje na temat programu. Informacje przekazane tą drogą zostały włączone do podsumowań poszczególnych spotkań konsultacyjnych.

Dodatkowo, po zakończeniu każdej z sesji konsultacyjnych moderator przeprowadzający spotkanie wypełniał ankietę dla moderatora, opisującą przebieg sesji konsultacyjnej.

Ankieta internetowa (CAWI) do oceny założeń projektu P FIO 2021+ została przygotowana jako uzupełnienie spotkań konsultacyjnych i była adresowana szczególnie do tych interesariuszy programu, którzy nie mogli wziąć udziału w spotkaniach konsultacyjnych. Była to ogólnodostępna (promowana na stronie internetowej Wykonawcy, Zleceniodawcy oraz w mediach społecznościowych) droga zgłaszania uwag do projektu. Link do ankiety, poza wymienionymi wyżej drogami promocji, został także rozesłany za pośrednictwem poczty e-mail bezpośrednio do przedstawicieli organizacji obywatelskich, przedstawicieli jednostek samorządu regionalnego i lokalnego, odpowiadających za współpracę z organizacjami pozarządowymi i innych interesariuszy w całej Polsce.

Ankieta CAWI pozwoliła na zebranie informacji w następujących blokach tematycznych:

- Blok I – Diagnoza kondycji III sektora w Polsce oraz potrzeb interesariuszy P FIO 2021+
- Blok II – Analiza celu P FIO 2021+
- Blok III – Analiza priorytetów P FIO 2021+
- Blok IV – Analiza budżetu P FIO 2021+

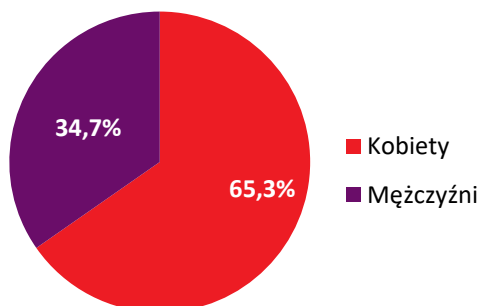
Wyniki ankiety CAWI stanowią integralny element konsultacji projektu P FIO 2021+ i zostały włączone do opracowywania wniosków i rekomendacji w tej części analizy.

Poniżej zaprezentowano ilościowe omówienie wyników ankiety internetowej. Odpowiedzi na pytania otwarte zostały włączone do analizy wniosków z konsultacji. Pełne zestawienie danych jakościowych pozyskanych w ankiecie znajduje się w Załączniku nr 6.

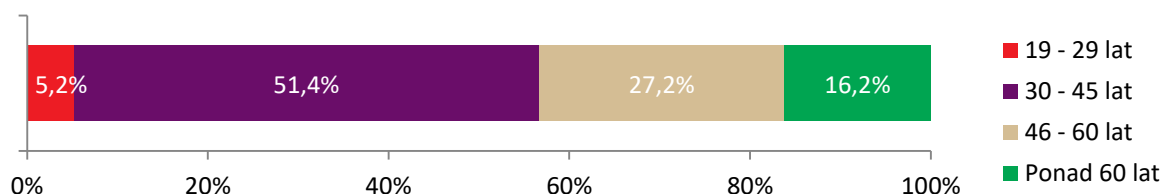
Wykres 1: **Płeć**

W badaniu CAWI wzięło udział łącznie 173 badanych, z czego prawie 2/3 stanowiły kobiety. Wśród ankietowanych przeważały osoby w wieku 30-45 lat (ponad połowa badanych) oraz 46-60 (prawie 1/3 badanych), natomiast najmniej było osób w wieku 19 – 29 (5,2%). W badaniu nie uczestniczyły osoby poniżej 19 roku życia.

Liczebność próby (n) =173

Wykres 2: **Wiek badanych**

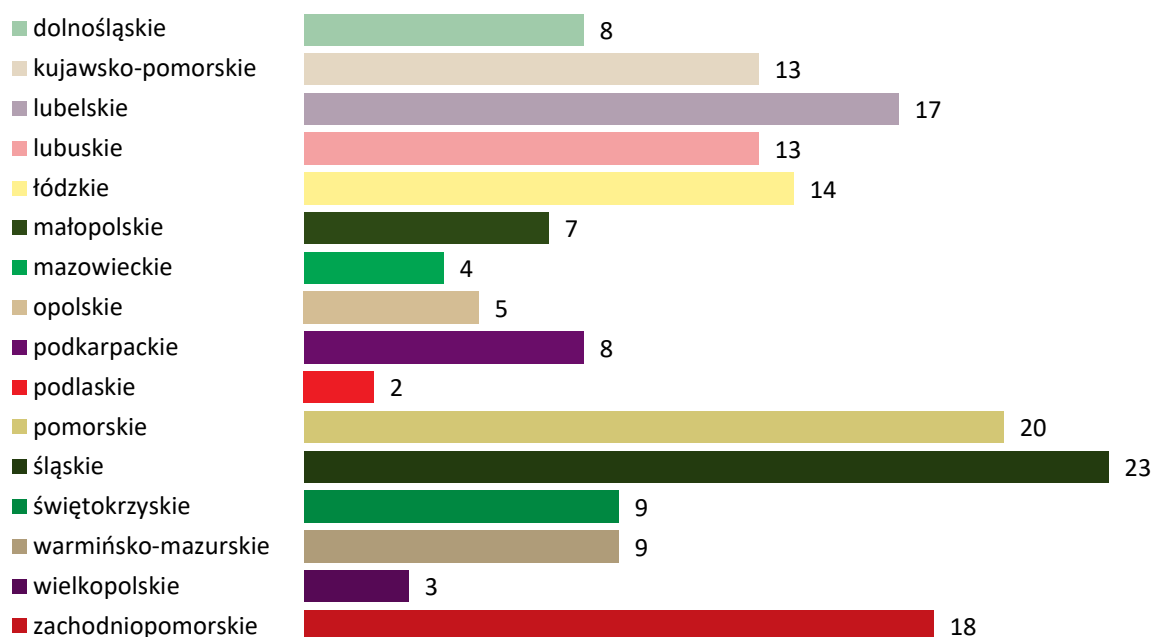
Liczebność próby (n) =173

Uczestnicy badania reprezentowali wszystkie województwa Polski. Najliczniejsze regionalne grupy respondentów pochodziły z województwa śląskiego i pomorskiego.

Wykres 3: **Województwo**

Liczebność próby (n) = 173

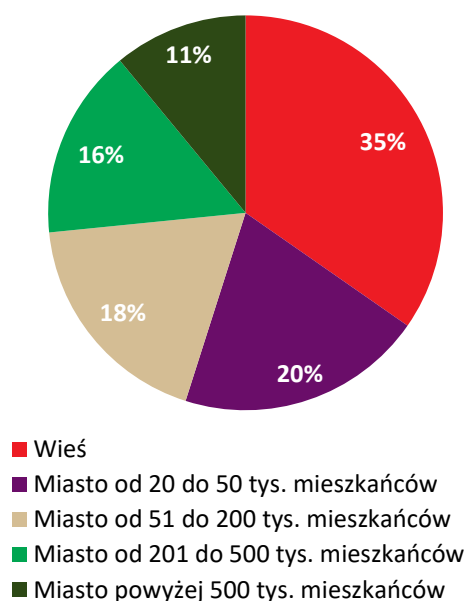
Zdecydowana większość (93,1%) spośród wszystkich wypełniających ankietę, to przedstawiciele organizacji pozarządowych. Zróżnicowana była natomiast wielkość miejscowości, jaką wskazywali badani jako ośrodek działania. Łącznie ponad połowa wskazała wieś (35%) lub małe miasto (20%). Najmniej licznie reprezentowane były duże miasta – 11%.

Wykres 4: **Afiliacja respondentów**

Liczebność próby (n) = 173

Wykres 5: **Miejsce działania**

Liczebność próby (n) = 173

Już w tym miejscu zaznaczyć należy, że opinie przekazane przez interesariuszy P FIO 2021+ podczas konsultacji (zarówno podczas spotkań konsultacyjnych on-line, jak i za pośrednictwem ankiety internetowej) charakteryzują się bardzo dużą różnorodnością, będącą najprawdopodobniej odbiciem silnego zróżnicowania III sektora w Polsce. Za najważniejsze czynniki różnicujące opinie interesariuszy można uznać specyfikę organizacji, którą reprezentowali (jej wielkość, czas działania, rodzaj podejmowanej aktywności, grupę do której kieruje swoje działania oraz region i wielkość miejscowości, w której działa), staż działalności w III sektorze oraz osobiste poglądy samych interesariuszy. Ponadto uwagi i propozycje zgłaszane przez poszczególnych uczestników spotkań na temat P FIO 2021+ i jego realizacji miały niejednokrotnie silnie zindywidualizowany charakter i, jak można przypuszczać, były podyktowane jednostkowymi doświadczeniami NGO oraz osobistymi poglądami jej przedstawiciela oraz stanowiły odbicie partykularnych potrzeb reprezentowanej organizacji lub instytucji. Uczestnicy konsultacji często wnosili o działania i zmiany w ramach P FIO 2021+, w których widzieli największe szanse na wsparcie dla własnej organizacji.

Pogłębione telefoniczne wywiady indywidualne

Jako uzupełnienie danych pozyskanych w analizie desk research oraz podczas konsultacji, przeprowadzono telefoniczne wywiady pogłębione – TDI (ang. Telephone in-Depth Interview) z trzema przedstawicielami NIW-CRSO. W trakcie wywiadów pozyskane zostały informacje, które pomogły uzupełnić informacje zdobyte pozostałymi technikami, o perspektywę ekspertów. W wywiadach omówiono następujące bloki tematyczne: diagnoza kondycji III sektora w Polsce; P FIO 2014-2020; analiza SWOT P FIO 2021+; cele i priorytety P FIO 2021+; analiza spójności zewnętrznej, rezultatów, wskaźników i budżetu P FIO 2021+.

Wywiady odbyły się z następującymi przedstawicielami NIW-CRSO:

- P. Weronika Najda – Zastępca Dyrektora;
- P. Adam Kułanowski – Biuro Programów Horyzontalnych;
- P. Stefan Kołucki – Kierownik, Biuro Programów Horyzontalnych.

Transkrypcje wywiadów znajdują się Załączniku.

Wykaz użytych skrótów

GUS – Główny Urząd Statystyczny

KPRES – Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2023 r. Ekonomia Solidarności Społecznej

KS – Korpus Solidarności – Program Wspierania i Rozwoju Wolontariatu Długoterminowego na lata 2018-2030

NIW CRSO – Narodowy Instytut Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego

P FIO 2021+ – Program Fundusz Inicjatyw Obywatelskich na lata 2021-2030

P AOK – Program Aktywni Obywatele – Fundusz Krajowy

P AOR – Program Aktywni Obywatele – Fundusz Regionalny

P EO – Program Europa dla Obywateli

PROO – Program Rozwoju Organizacji Obywatelskich na lata 2018-2030

SRKS – Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 (projekt)

SOR – Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

„Założenia...” – “Założenia do Programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich na lata 2021– 2030”

1. Ramy prawne i ocena spójności zewnętrznej założeń P FIO 2021+

Poniższy rozdział przedstawia wyniki analizy danych zastanych. Omówione w nim zostaną kolejno: ramy prawne programu FIO; analiza założeń P FIO 2021+; ocena spójności zewnętrznej i wewnętrznej P FIO 2021+.

1.1. Ramy prawne P FIO 2021+

Zgodnie z uchwałą nr 213/2017 Rady Ministrów z dnia 29 grudnia 2017 r. P FIO stanowi program rozwoju w rozumieniu art. 15 ust. 4 pkt 2 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju. Program rozwoju realizuje cele zawarte w strategiach rozwoju (innych, niż długookresowa i średniookresowa strategia rozwoju kraju). Zgodnie z artykułem 17 ust. 1 ww. ustawy, program rozwoju określa w szczególności:

1. diagnozę sytuacji społeczno-gospodarczej w odniesieniu do zakresu objętego programowaniem strategicznym oraz wyniki uprzedniej ewaluacji realizacji programu,
2. cel główny i cele szczegółowe w nawiązaniu do średniookresowej strategii rozwoju kraju, narodowej strategii spójności lub innej strategii rozwoju wraz z określonymi wskaźnikami,
3. priorytety oraz kierunki interwencji w zakresie terytorialnym, w tym w ujęciu wojewódzkim,
4. sposób monitorowania i oceny stopnia osiągnięcia celu głównego i celów szczegółowych,
5. plan finansowy, w tym:
 - 5.1. źródła finansowania realizacji programu,
 - 5.2. kwotę środków przeznaczonych na finansowanie realizacji programu i jej podział między poszczególne priorytety,
 - 5.3. informację o wysokości współfinansowania na poziomie programu i priorytetów,
6. podstawowe założenia systemu realizacji.

Uchwała nr 213/2017 Rady Ministrów z dnia 29 grudnia 2017 r. doprecyzowuje, że P FIO posłuży realizacji polityki rozwoju w obszarze **rozwoju zachowań prospołecznych wspólnot lokalnych oraz budowy i umacniania struktur społeczeństwa obywatelskiego**. Ponadto P FIO, stosownie do art. 43 ust. 1 ustawy z dnia 15 września 2017 r. o Narodowym Instytucie Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego, jest również programem **wspierania rozwoju społeczeństwa obywatelskiego**. Ustawa określa, że działania NIW – CRSO (a tym samym działania w ramach P FIO) powinny dotyczyć w szczególności zwiększenia instytucjonalnej sprawności organizacji pozarządowych oraz innych zorganizowanych form społeczeństwa obywatelskiego, ich niezależności oraz profesjonalizmu, przy jednoczesnym zachowaniu ich obywatelskiego charakteru.

Horyzontalne ramy P FIO określa Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie, stanowiąc podstawę zdefiniowania celu głównego, celów szczegółowych oraz sformułowania priorytetów programu. Ustawa określa m.in. zasady oraz formy współpracy organów administracji publicznej z organizacjami pozarządowymi oraz innymi podmiotami społeczeństwa obywatelskiego, a także sfery aktywności społecznej i ekonomicznej organizacji pozarządowych. Ustawa wyznacza zatem podmiotowy i przedmiotowy zakres P FIO. Definiuje pojęcie działalności pożytku publicznego oraz wskazuje podmioty, które mogą ją prowadzić (a tym samym mają prawo do ubiegania się o środki w ramach P FIO). Tym samym

ustawa wskazuje obszary, w jakich mogą być realizowane projekty finansowane z P FIO oraz określa, kto może być realizatorem projektu.

1.2. Ocena spójności zewnętrznej założeń P FIO 2021+

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.), dalej: SOR, jest aktualizacją średniookresowej strategii rozwoju kraju i określa nowy model rozwoju w wymiarze gospodarczym, społecznym i przestrzennym w perspektywie roku 2020 i 2030. SOR stanowi instrument elastycznego zarządzania głównymi procesami rozwojowymi w kraju, w tym w zakresie społeczeństwa obywatelskiego. Diagnoza stanu wyjściowego zawarta w SOR wskazuje na ograniczoną liczbę oddolnych działań na rzecz dobra wspólnego, a także słabości instytucjonalnego wymiaru społeczeństwa obywatelskiego (m.in. enklawowy charakter instytucji, ich niewielki potencjał, mała liczebność, zmniejszająca się liczba członków stowarzyszeń).

Założenia P FIO 2021+ wpisują się w założenia SOR, choć nie wprost w cele szczegółowe. W SOR tematyka wspierania rozwoju społeczeństwa obywatelskiego została ujęta w ramach jednego z obszarów wpływających na osiągnięcie celów SOR (obszar: kapitał ludzki i społeczny). SOR identyfikuje kapitał społeczny jako warunek współpracy opartej na zaufaniu oraz katalizator rozwoju nowoczesnej gospodarki. Stąd dla realizacji działań rozwojowych istotne jest kształtowanie postaw sprzyjających kooperacji, kreatywności oraz komunikacji, a także zwiększenie partycypacji społecznej i wpływu obywateli na życie publiczne. SOR podkreśla również wagę budowania trwałego zaufania między obywatelami oraz w relacji obywateli z państwem, bez którego wprowadzanie wszelkich zmian jest utrudnione.

Biorąc zatem pod uwagę cel główny P FIO 2021+ oraz wyznaczone priorytety, wpisują się one we wskazywaną w SOR potrzebę wielowymiarowego rozwoju społeczeństwa obywatelskiego.

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 (projekt)

Na potrzeby ewaluacji ex-ante „Założeń...” uwzględniono projekt Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030. Stanowi ona aktualizację obowiązującej Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego, która to aktualizacja jest konieczna przede wszystkim w związku z nowym modelem zarządzania rozwojem Polski, przyjętym wraz z SOR.

Założenia SRKS wpisują się w SOR, a jej celem głównym jest „wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków”. Podporządkowano mu trzy cele szczegółowe:

- Cel szczegółowy 1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne,
- Cel szczegółowy 2. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich,
- Cel szczegółowy 3. Zwiększenie wykorzystania potencjału kulturowego i kreatywnego dla rozwoju.

Analiza zakresu działań przewidzianych dla osiągnięcia powyższych celów wskazuje, że P FIO 2021+ w największym stopniu powinien wpisywać się w cel szczegółowy 1 SRKS. U jego podstaw leży niski poziom kapitału społecznego, obniżający potencjał społeczno-gospodarczy Polski. SRKS ma być wyrazem polityki

państwa ukierunkowanej na zwiększanie „(...) szeroko rozumianej aktywności obywatelskiej, wzrostu udziału i zaangażowania obywateli w życie publiczne oraz ich wpływu na planowanie i realizację zadań publicznych zgodnie z zapotrzebowaniem społecznym”³. W ramach celu szczegółowego 1 SRKS wyróżniono dwa priorytety:

- Usprawnienie mechanizmów wspierania i współpracy instytucji publicznych z obywatelami.
- Rozwój i wzmacnianie zorganizowanych form aktywności obywatelskiej.

P FIO (obok Programu Rozwoju Organizacji Obywatelskich na lata 2018-2030) wskazany jest w SKRS jako narzędzie realizacji kierunku interwencji „Wspieranie rozwoju organizacji obywatelskich działających w obszarze pożytku publicznego”. SRKS, odwołując się do wyników monitoringu P FIO 2014-2020, podkreśla, że aby P FIO nie stanowił jedynie „uzupełnienia dla systemu zadań publicznych realizowanych przez jednostki samorządu terytorialnego”⁴, należy wzmocnić w nim działania w następujących obszarach: partycypacja publiczna, sprawowanie obywatelskiej kontroli nad funkcjonowaniem instytucji publicznych, rozwój wolontariatu oraz instytucjonalizacja sektora obywatelskiego. Zgodnie z założeniami SRKS, dzięki tym zmianom (wprowadzanym od 2018 r. i – co należy założyć – mającym znaleźć swoją kontynuację w edycji 2021+), „(...) Fundusz stanie się instrumentem umożliwiającym horyzontalny, równomierny rozwój lokalnych organizacji we wszystkich regionach Polski, dając im tym samym większą szansę realizacji ważnych społecznie misji i umożliwiając głębszy udział w dialogu obywatelskim”⁵.

Analiza „Założeń...” wskazuje, że **na poziomie wyznaczonych celów i priorytetów P FIO 2021+ jest zgodny z założeniami SRKS**. Biorąc pod uwagę cel główny P FIO 2021+, tj. zwiększenie zaangażowania obywateli i organizacji pozarządowych w życie publiczne, program ten odpowiada większej liczbie kierunków interwencji zawartych w SRKS, niż przewiduje to strategia. Powstaje zatem pytanie o spójność obu dokumentów – choć zasadniczo odwołują się one do tych samych założeń (w części diagnostycznej opierając się na identycznych źródłach danych). W kontekście obecnie dostępnej wersji strategii i jej zapisów, założenia do **P FIO 2021+ sugerują, że program ma interweniować niemal we wszystkich obszarach problemowych społeczeństwa obywatelskiego, przy jednoczesnym niedookreśleniu głównego wyzwania**.

Wnioski płynące z realizacji P FIO 2014-2020

Na podstawie analizy raportu „Badanie ewaluacyjne FIO 2014-2018. Wpływ Programu FIO w latach 2014-2018 na rozwój partycypacji obywatelskiej, ze szczególnym uwzględnieniem skali oddziaływania Programu w poszczególnych regionach Polski” oraz sprawozdań z poszczególnych lat realizacji P FIO (2014, 2016, 2017 i 2018)⁶ należy stwierdzić, że:

³ *Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030* (projekt), <http://bip.mkidn.gov.pl/pages/posts/ogloszenie-konsultacji-publicznych-projektu-uchwaly-rady-ministrow-2998.php> [dostęp: 01.05.2020 r.], str. 53

⁴ *ibidem*, str. 54

⁵ *ibidem*, str. 54

⁶ <https://www.niw.gov.pl/nasze-programy/fio-2/dokumenty/> [dostęp: 20.04.2020 r.]

1. Występuje stałe zróżnicowanie regionalne, jeśli chodzi o zainteresowanie P FIO (wyrażone liczbą składanych ofert) oraz współczynnik sukcesu (odsetek ofert, które uzyskały dofinansowanie). Do grupy województw, z których organizacje najczęściej aplikują o środki oraz częściej je uzyskują, należą: mazowieckie, małopolskie, dolnośląskie i lubelskie. Najniższą liczbą składanych ofert oraz najniższym współczynnikiem sukcesu cechują się natomiast województwa opolskie, kujawsko-pomorskie, podlaskie i świętokrzyskie. Jak sugerują autorzy raportu „Badanie ewaluacyjne...” – „Takie wyniki mogą świadczyć o dużej świadomości i dobrym przygotowaniu organizacji do aplikowania o środki publiczne w części województw oraz o systemowej słabości organizacji pozarządowych w tych województwach, w których współczynnik sukcesu był najniższy”⁷.
2. Jednym z założeń P FIO jest wspieranie organizacji z mniejszych ośrodków, które mają ograniczony dostęp do różnych instrumentów wsparcia. Na przestrzeni lat 2014-2017 odsetek ofert składanych przez organizacje z małych miejscowości (do 10 tys. mieszkańców) kształtował się na poziomie około 35%⁸. Ze sprawozdania z realizacji P FIO w roku 2018 wynika, że 63,6% dofinansowanych ofert złożyły organizacje z mniejszych ośrodków (przy czym definicja „małego ośrodka” to, zgodnie ze strategicznymi kryteriami oceny ofert w ramach FIO 2018 – nie więcej niż 25 tys. mieszkańców lub powyżej 25 tys., ale nie więcej niż 50 tys.). Zarówno autorzy badania ewaluacyjnego z lat 2014-2018, jak i autorzy sprawozdania z realizacji FIO 2018 uważają takie wskaźniki za zadowalające.
3. Za niepokojące należy uznać – wg autorów raportu „Badanie ewaluacyjne...” – że w puli odbiorców FIO spada udział grupy określanej jako Liderzy Społeczeństwa Obywatelskiego⁹ (LSO, definiowani jako osoby będące lokalnymi liderami, mające doświadczenie w działalności społecznej i cieszące się lokalnym autorytetem [już zaangażowane społecznie]). Są to szczególnie cenni odbiorcy wsparcia w ramach FIO, ponieważ, w opinii ewaluatorów, mają potencjał, aby to wsparcie przekazać dalej (np. podzielić się z innymi wiedzą i umiejętnościami, zaangażować w działania na rzecz społeczności lokalnej). Dlatego też rekomenduje się, aby ekspertom oceniającym oferty zwrócić uwagę na istotność projektów kierowanych właśnie do LSO (nawet jeśli zakładają one udział mniejszej liczby osób, niż przeciętna oferta), a także na fakt, że podnoszenie kompetencji liderów należy rozpatrywać w kategoriach rozwoju instytucjonalnego organizacji.
4. Średnia kwota dofinansowania w latach 2014-2018 oscylowała wokół 100 tys. zł. Ważną zmianą w 2018 r. w stosunku do lat poprzednich była rezygnacja z wymogu wnoszenia wkładu własnego do projektu oraz możliwość przeznaczenia 20% budżetu projektu na rozwój instytucjonalny, tj. wydatki niezwiązane bezpośrednio z realizacją zadania.

⁷ Jaśkiewicz P. i in. (2019), *Badanie ewaluacyjne FIO 2014-2018. Wpływ Programu FIO w latach 2014-2018 na rozwój partycypacji obywatelskiej, ze szczególnym uwzględnieniem skali oddziaływania Programu w poszczególnych regionach Polski*, Konfederacja Inicjatyw Pozarządowych Rzeczypospolitej, Warszawa, str. 8

⁸ *ibidem*, str. 8

⁹ *ibidem*, str. 57

5. W latach 2014-2018 co roku wyraźnie największą popularnością cieszył się Priorytet 2 „Aktywne społeczeństwo”, a w jego ramach kierunek 5.2, tj. wspieranie aktywnych form integracji społecznej, obejmujący działania nakierowane m.in. na:
- 5.1. zaangażowanie organizacji pozarządowych w działania na rzecz aktywnej integracji, w tym współpracę służb społecznych oraz sektora publicznego i obywatelskiego w zakresie integracji społecznej,
 - 5.2. rozwiązania innowacyjne w obszarze integracji społecznej,
 - 5.3. rozwój dzieci i młodzieży, w tym wypoczynek dzieci i młodzieży, rozwój poprzez aktywność fizyczną i sport, turystyka społeczna i kulturowa oraz krajoznawstwo, rozwój intelektualny dzieci i młodzieży, przeciwdziałanie przemocy, programy terapeutyczne i profilaktyczne dla dzieci i młodzieży,
 - 5.4. rozwiązania innowacyjne w zakresie profilaktyki i pracy z rodziną wychowującą dzieci, która jest zagrożona marginalizacją,
 - 5.5. pomoc osobom niepełnosprawnym przez ograniczanie wykluczenia społecznego osób niepełnosprawnych,
 - 5.6. wspieranie osób starszych, podmiotowość społeczną osób starszych w środowisku lokalnym oraz integrację i solidarność międzypokoleniową,
 - 5.7. zapewnianie równych szans dla osób i grup dyskryminowanych lub poszkodowanych, w tym grup szczególnie narażonych na wykluczenie i marginalizację społeczną,
 - 5.8. wspieranie różnorodnych form integracji społecznej, kulturowej i obywatelskiej imigrantów z polskim społeczeństwem oraz aktywne przeciwdziałanie ich alienacji społecznej i kulturowej.
6. Jednocześnie w latach tych znacznie mniejsze zainteresowanie dotyczyło Priorytetu 3 „Aktywni obywatele” oraz Priorytetu 4 „Silne organizacje pozarządowe”. Ze względu na kierunki działania zawarte w Priorytecie 2 „Aktywne społeczeństwo”, z którego dofinansowywane jest najwięcej ofert najbardziej zauważalna grupa organizacji korzystających ze wsparcia FIO prowadzi działania skoncentrowane na – jak wskazano w punkcie wyżej – szeroko rozumianej kwestii wspierania osób i grup zagrożonych wykluczeniem społecznym. Jest to niezwykle istotny obszar, biorąc pod uwagę fakt, że zagrożenie wykluczeniem społecznym to także zagrożenie ograniczeniem korzystania z praw obywatelskich i spodek motywacji do podejmowania aktywności obywatelskiej. Nieliczne natomiast są organizacje zainteresowane (i mające ku temu zasoby) podejmowaniem działań systemowych, które mają potencjał wywoływania zmian w funkcjonowaniu całego sektora oraz w jego relacjach z państwem. Ze względu na przeważającą liczbę ofert realizowanych w obszarze włączenia społecznego, bezpośrednio na rzecz wspólnot lokalnych i ich najsłabszych członków, trudno będzie uniknąć „pomocniczej” wobec środków samorządowych roli P FIO. Tym bardziej należy wyodrębnić specyficzny dla FIO cel i główne wyzwanie, na jakie ma odpowiadać – istotne niezależnie od merytorycznej zawartości finansowanych ofert i od lokalnej specyfiki, w jakiej są one realizowane.

Jak podkreślano wyżej, część diagnostyczna „Założeń...” odwołuje się bezpośrednio do wniosków z realizacji P FIO 20114-2020, takich, jak wysokie zróżnicowanie organizacji ubiegających się o wsparcie, wysokie zapotrzebowanie na dotacje czy deficyt projektów o określonym profilu (np. dotyczących partycypacji publicznej, działań rzeczniczych i strażniczych). **Na potrzeby opracowania P FIO 2021+ należy określić, co po 15 edycjach wdrażania programu powinno być obecnie jego głównym celem** (niestety, również projekt SRKS nie dookreśla tego w wystarczającym stopniu).

Co istotne, umiejscowienie P FIO na mapie wsparcia aktywności obywatelskiej jest tym trudniejsze, że końcowe lata realizacji edycji 2014-2020 zbiegły się w czasie z uruchomieniem dwóch dużych programów, które bardzo mocno wkraczają w dotychczasowy zakres P FIO – Program Rozwoju Organizacji Obywatelskich na lata 2018-2030 oraz Korpus Solidarności Program Wspierania i Rozwoju Wolontariatu Długoterminowego na lata 2018-2030.

Inne programy skierowane do III sektora i wspierające rozwój społeczeństwa obywatelskiego

Program Rozwoju Organizacji Obywatelskich na lata 2018-2030

Program Rozwoju Organizacji Obywatelskich na lata 2018-2030 (dalej: PROO) to jeden z programów wdrażanych przez NIW-CRSO, stanowiący narzędzie realizacji ustawowych zadań tej instytucji. PROO oddziałuje przede wszystkim na zwiększanie instytucjonalnej sprawności, niezależności i profesjonalizmu organizacji pozarządowych oraz innych zorganizowanych form społeczeństwa obywatelskiego. W ramach PROO organizacje mogą starać się o dofinansowanie bieżącej działalności statutowej oraz swego rozwoju instytucjonalnego.

Głównym celem Programu jest wsparcie rozwoju instytucjonalnego organizacji społeczeństwa obywatelskiego oraz zwiększenie udziału tych organizacji w życiu publicznym i upowszechnianiu demokratycznych norm obywatelskości. Cel ten ma być osiągnięty w ramach celów szczegółowych:

- Cel szczegółowy 1. Wzrost zaangażowania obywateli i organizacji obywatelskich w życie publiczne
- Cel szczegółowy 2. Wzmocnienie organizacji obywatelskich w wymiarze strategicznym
- Cel szczegółowy 3. Poprawa stabilności finansowej organizacji obywatelskich

Cele P FIO 2021+ i PROO są ze sobą zgodne, a częściowo pokrywają się (już na poziomie celów głównych). Oba programy mają wiele wspólnych obszarów działania. Należą do nich przede wszystkim te dotyczące wzmocnienia instytucjonalnego organizacji oraz wsparcia inicjatyw obywatelskich na poziomie lokalnym. PROO przewiduje m.in. „zarówno udzielanie pomocy niewielkim, nowym przedsięwzięciom realizowanym na rzecz wspólnot lokalnych, jak i wsparcie dla już istniejących inicjatyw, które z różnych przyczyn nie miały dotychczas dogodnych warunków do pełnego rozwoju”¹⁰. Są to działania zbieżne z tymi planowanymi w ramach Priorytetu 1 P FIO „Mikro-inicjatywy” (za wyjątkiem przewidzianej w ramach FIO formuły regrantingu), a także częściowo z działaniami planowanymi w ramach Priorytetu 2 P FIO „Oddolne inicjatywy obywatelskie”.

¹⁰ Program Rozwoju Organizacji Obywatelskich na lata 2018-2030, <https://www.niw.gov.pl/nasze-programy/proo-2/> [dostęp: 20.04.2020 r.], str. 40

Ponadto w Priorytecie 3. PROO zakłada się „wspieranie działania osób (grup nieformalnych) i instytucji na rzecz tworzenia przestrzeni dla pluralistycznej debaty wokół istotnych spraw publicznych, monitorowania działań instytucji publicznych i prywatnych (np. korporacji) w duchu troski o dobro wspólne, w szczególności tam, gdzie podejmowane są decyzje lub stanowiąc jest prawo. Dominującym kierunkiem wsparcia (...) będzie dofinansowanie inicjatyw na poziomie lokalnym”¹¹. Są to działania częściowo zbieżne z działaniami przewidzianymi w Priorytecie 3 P FIO „Partycypacja publiczna”, gdzie zakłada się m.in. zwiększanie obecności organizacji w procesach kształtowania polityk publicznych i podejmowania decyzji czy tworzenie forów debaty publicznej.

W relacjach między programami należy spodziewać się raczej efektu synergii (tym bardziej, że oba są realizowane w ramach tej samej ustawy). Z uwagi na już uruchomiony PROO, przed autorami P FIO 2021+ stoi zatem zadanie doprecyzowania głównego wyzwania, na które program ma odpowiadać, i podporządkowania mu celów, obszarów i form wsparcia tak, aby korespondowały (a nie powielały się) one z zakresem interwencji PROO. Zapisy zawarte w „Założeniach...” świadczą o tym, że ich autorzy zdają sobie sprawę z wyzwania związanego z racjonalizowaniem i uspołnieniem wsparcia oferowanego przez NIW-CRSO i że będzie ono uwzględnione przy opracowywaniu ostatecznej wersji P FIO 2021+.

Korpus Solidarności – Program Wspierania i Rozwoju Wolontariatu Długoterminowego na lata 2018-2030

Strategicznym celem rządowego Programu Korpus Solidarności (dalej: KS) jest wsparcie rozwoju społeczeństwa obywatelskiego poprzez wypracowanie i wdrożenie rozwiązań ułatwiających i zachęcających do systematycznego oraz długoterminowego angażowania się obywateli w wolontariat¹². Program został oparty na czterech współdziałających ze sobą obszarach działań wspierających rozwój wolontariatu długoterminowego w Polsce. Skoncentrowane one są na wspieraniu wolontariuszy, koordynatorów wolontariatu, organizatorów wolontariatu i otoczenia wolontariatu.

Cel strategiczny KS ma być osiągany w ramach czterech celów operacyjnych określających cele szczegółowe:

- Cel operacyjny: Wzrost liczby wolontariuszy angażujących się w sposób trwały w działania wolontariatu długoterminowego. Cel szczegółowy: Poszerzenie zakresu tematycznego i ułatwienie dostępu do oferty wsparcia dla wolontariuszy, pozwalającej świadomie i odpowiedzialnie podjąć lub rozwinąć aktywność wolontariacką.
- Cel operacyjny: Wzrost skuteczności działania koordynatorów wolontariatu w organizacjach współpracujących z wolontariuszami. Cel szczegółowy: Zaprojektowanie i wdrożenie dedykowanego koordynatorom wolontariatu modelowego systemu wsparcia.
- Cel operacyjny: Zwiększenie liczby organizatorów wolontariatu podejmujących długoterminową współpracę z wolontariuszami oraz rozwijających wspólnie z Instytucją Zarządzającą lokalną politykę

¹¹ *ibidem*, str. 48

¹² *Korpus Solidarności – Program Wspierania i Rozwoju Wolontariatu Długoterminowego na lata 2018-2030*, <https://www.niw.gov.pl/nasze-programy/korpus-solidarnosci/> [dostęp: 20.04.2020 r.], str. 4.

w zakresie funkcjonowania wolontariatu. Cel szczegółowy: Podniesienie roli, pozycji i kompetencji organizatorów wolontariatu w zakresie funkcjonowania wolontariatu w środowisku lokalnym.

- Cel operacyjny: Pozytywna zmiana postrzegania wolontariatu i wzrost świadomości otoczenia w zakresie zasad organizowania wolontariatu i włączania się obywateli w działania ochotnicze. Cel szczegółowy: Zwiększenie liczby i różnorodności form działań promocyjnych oraz wizerunkowych w zakresie popularyzowania wolontariatu.

Założenia P FIO 2021+ są zgodne z Programem Korpus Solidarności w zakresie ich celów. Wspólny obszar P FIO 2021+ i KS to przede wszystkim angażowanie obywateli w życie społeczne w ramach wolontariatu. W KS zaplanowano rozbudowane działania na rzecz rozwoju wolontariatu na różnych poziomach. Oczekuje się nie tylko wzrostu liczby wolontariuszy, ale także trwałego podniesienia jakości całego systemu ich pozyskiwania i wspierania. P FIO 2021+, poprzez wspieranie oddolnych inicjatyw obywatelskich, ma doprowadzić do upowszechnienia aktywności wolontariackiej (poprzez zaangażowanie wolontariuszy w realizowane projekty). Ujmowane wspólnie, **programy mają zatem potencjał, aby wywołać synergiczne efekty**. Program KS, przygotowując profesjonalne kadry wolontariackie, może wzmocnić tym samym oddolne inicjatywy będące w obszarze interwencji P FIO. Z kolei P FIO, finansując owe inicjatywy, tworzy przestrzeń działań potencjalnych odbiorców wsparcia P KS, w tym początkujących i doświadczonych wolontariuszy oraz koordynatorów wolontariatu.

Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej. Ekonomia Solidarności Społecznej

Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej. Ekonomia Solidarności Społecznej (dalej: KPRES) stanowi program rozwoju w rozumieniu ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju i jest dokumentem o charakterze operacyjno-wdrożeniowym, ustanowionym w celu realizacji SOR oraz innych strategii rozwoju¹³.

Ekonomia społeczna definiowana jest jako „(...) sfera aktywności obywatelskiej i społecznej, która przez działalność gospodarczą i działalność pożytku publicznego służy: integracji zawodowej i społecznej osób zagrożonych marginalizacją społeczną, tworzeniu miejsc pracy, świadczeniu usług społecznych użyteczności publicznej (na rzecz interesu ogólnego) oraz rozwojowi lokalnemu”¹⁴. Organizacje pozarządowe, będące adresatem wsparcia w ramach P FIO, zaliczane są do sfery ekonomii społecznej.

Długofalowym celem strategicznym KPRES jest, aby ekonomia społeczna i solidarna stała się istotnym instrumentem aktywnej polityki społecznej, wsparcia rozwoju społecznego oraz lokalnego. Cel główny KPRES określa, że do roku 2023 podmioty ekonomii społecznej i solidarnej będą ważnym elementem aktywizacji i integracji społecznej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz dostarczycielami usług użyteczności publicznej i realizatorami zadań z zakresu rozwoju lokalnego. Celowi temu podporządkowane są następujące cele szczegółowe:

¹³ *Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej. Ekonomia Solidarności Społecznej*, https://www.ekonomiaspoleczna.gov.pl/download/files/EKONOMIA_SPOLECZNA/KPRES.pdf [dostęp: 01.05.2020 r.]
¹⁴ *ibidem*, str. 12

- Wspieranie trwałego partnerstwa podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej z samorządem terytorialnym w realizacji usług społecznych użyteczności publicznej oraz zadań publicznych w zakresie rozwoju lokalnego.
- Zwiększenie liczby wysokiej jakości miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.
- Zwiększenie konkurencyjności podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej na rynku.
- Upowszechnienie pozytywnych postaw wobec ekonomii społecznej i solidarnej.

Cele zapisane w projekcie P FIO 2021+ są zgodne z celami KPRES. Wspólnym dla obu programów obszarem działania wydaje się być zwiększanie kapitału społecznego – niezbędnego dla rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, a także ekonomii społecznej. Jak wskazuje KPRES: „Choć ekonomia społeczna i solidarna nie wpływa obecnie jeszcze w sposób kluczowy na gospodarkę (...), to jednak z uwagi na zakorzenienie lokalne i obecność w wielu wspólnotach samorządowych może odegrać dużo większą rolę niż wynika to wprost z danych statystycznych. Jednym z najistotniejszych rezultatów jest bowiem wzrost poziomu kapitału społecznego, zaufania i kooperacji różnych podmiotów, w szczególności między sektorem publicznym a społecznym, co daje podstawy dla rozwoju społecznego i gospodarczego”¹⁵. Tym samym również w obszarze rozwijania partnerstwa i kooperacji KPRES i P FIO mają potencjał, by wspólnie osiągać synergiczne efekty (wzrost skali i intensywności współpracy partnerskiej jest jednym z rezultatów projektu P FIO 2021+).

Silne, konkurencyjne na rynku podmioty ekonomii społecznej są tożsame z silnymi instytucjonalnie organizacjami pozarządowymi w tym sensie, że tylko odpowiednio wysoki potencjał organizacji umożliwia jej podejmowanie działań w obszarze ekonomii społecznej – jak np. tworzenie stabilnych i wysokiej jakości miejsc pracy, dostarczanie towarów i usług spełniających określony standard czy wreszcie osiąganie nie tylko wyższych przychodów, ale i zysków, które można inwestować w rozwój. Ekonomizacja organizacji pozarządowych jest także metodą dywersyfikacji źródeł przychodów, a zdolność wypracowywania własnych środków zapewnia organizacji większą niezależność i lepsze możliwości realizacji swojej misji.

Choć KPRES i P FIO stosują odmienną optykę postrzegania celów rozwoju III sektora – według KPRES nadrzędnym celem jest zmniejszanie wykluczenia społecznego, według FIO zwiększanie zaangażowania obywateli i organizacji w życie publiczne – to nie zmienia to faktu, że są ze sobą spójne i mają **duży potencjał wzajemnego wzmocnienia swoich efektów**. Co prawda promują odmienne modele finansowania działań (działalność odpłatna i gospodarcza versus działalność nieodpłatna) – ale z uwagi na silnie akcentowany w P FIO wątek rozwoju instytucjonalnego i zmniejszania uzależnienia od środków publicznych, ostatecznie należy uznać, że dążą do podobnego modelu funkcjonowania podmiotów III sektora. Model ten opiera się na wzmocnieniu organizacji, głównie poprzez zwiększenie ich samodzielności finansowej tak, aby sektor pozarządowy był silnym partnerem dla instytucji publicznych i komercyjnych, co jest istotne dla efektywniejszego osiągania ważnych celów społecznych, w tym zmniejszania wykluczenia społecznego.

¹⁵ *ibidem*, str. 14

Program Aktywni Obywatele – Fundusz Krajowy oraz Fundusz Regionalny

Programy Aktywni Obywatele – Fundusz Krajowy (dalej: P AOK) oraz Aktywni Obywatele – Fundusz Regionalny (dalej: P AOR) są dwoma z 11 programów prowadzonych w Polsce ze środków Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego i Norweskiego Mechanizmu Finansowego (tzw. Funduszy norweskich i Funduszy EOG) 2014-2021 i tylko one są przeznaczone na wsparcie działalności organizacji społecznych¹⁶. Celem obu Funduszy jest wzmocnienie społeczeństwa obywatelskiego, aktywności obywatelskiej oraz upodmiotowienie grup zagrożonych wykluczeniem.

P AOK jest realizowany w okresie 2019-2024. Wspiera działania podejmowane przez organizacje społeczne w czterech obszarach:

- Obszar 1. Angażowanie obywateli i obywaterek w sprawy publiczne i działania społeczne, w tym działania dotyczące ochrony środowiska i przeciwdziałania zmianom klimatycznym
- Obszar 2. Ochrona praw człowieka i równe traktowanie, w tym przeciwdziałanie przemocy ze względu na płeć
- Obszar 3. Wzmocnienie grup narażonych na wykluczenie
- Obszar 4. Wsparcie rozwoju sektora obywatelskiego

Organizacje składające wnioski o dotacje mogą wystąpić o dodatkową kwotę na rozwój instytucjonalny organizacji. P AOK ma wspierać działania prowadzone przez organizacje z całej Polski, a szczególną uwagę przykładac do wspierania działań podejmowanych przez organizacje mniej doświadczone, spoza dużych aglomeracji i z terenów o ograniczonym dostępie do programów pomocowych i wsparcia infrastrukturalnego oraz organizacje adresujące swoje działania do grup narażonych na dyskryminację i wykluczenie¹⁷. We wszystkich działaniach ważną grupą docelową ma być młodzież.

P AOR będzie realizowany w latach 2020-2024, a priorytetowo traktowane będą działania lokalne i regionalne¹⁸. Wśród obszarów strategicznych oddziaływania programu wskazuje się:

- Prawa człowieka i równe traktowanie
- Sprawiedliwość społeczną i przeciwdziałanie wykluczeniu
- Demokracja lokalną i aktywność obywatelską

Wśród projektów o szczególnym znaczeniu z punktu widzenia celów P AOR wymienia się te, które będą dotyczyły działalności strażniczej oraz udziału obywaterek i obywateli w kształtowaniu polityk publicznych.

Cele zapisane w projekcie P FIO 2021+, cele P AOK oraz cele P AOR są ze sobą zgodne i dotyczą tego samego obszaru, jakim jest wzmocnienie aktywności obywatelskiej i społeczeństwa obywatelskiego. P AOK i P AOR podkreślają dziedziny, w których aktywność ta jest szczególnie istotna: ochrona środowiska,

¹⁶ <https://aktywniobywatele.org.pl/o-funduszu/o-programie/> [dostęp: 20.04.2020 r.]

¹⁷ <https://aktywniobywatele.org.pl/o-funduszu/o-programie/> [dostęp: 17.06.2020 r.]

¹⁸ https://aktywniobywatele-regionalny.org.pl/wp-content/uploads/2020/03/4.-Aktywni-Obywatele-Fundusz-Regionalny_prezentacja.pdf [dostęp: 17.06.2020 r.]

przeciwdziałanie zmianom klimatycznym, ochrona praw człowieka, równość płci, wzmocnienie grup narażonych na wykluczenie. P FIO nie dokonuje takiego zawężenia, a działania podejmowane w jego ramach mogą mieścić się we wszystkich ustawowych sferach pożytku publicznego. Merytoryczny zakres projektów realizowanych w ramach P FIO jest zatem szerszy, niż w przypadku P AOK i P AOR.

W programach przewidziano także wsparcie rozwoju sektora obywatelskiego poprzez finansowanie rozwoju instytucjonalnego organizacji. P AOK, podobnie jak P FIO (zwłaszcza w Priorytecie 1 „Mikro-inicjatywy”) promuje organizacje z mniejszym doświadczeniem i ograniczonym dostępem do programów pomocowych.

Mimo podobnego profilu programów, **ryzyko ich rywalizacji jest raczej niskie**. Nie każda organizacja – z uwagi na zakres swoich działań – będzie mogła ubiegać się o środki w ramach P AOK i P AOR. Organizacje wpisujące się swoim profilem w P AOK i P AOR mają natomiast większe szanse na pozyskanie środków z tych właśnie programów, niż oferuje im to P FIO, cechujący się dużą konkurencją. P AOK i P AOR koncentrują wsparcie na wybranych tematach, podkreślając, że będą wspierać ich realizację zwłaszcza w ramach działań organizacji o mniejszym potencjale finansowym (jak te spoza dużych aglomeracji) czy organizacji skupiających się na oddziaływaniu lokalnym i regionalnym. Biorąc pod uwagę powyższe – a także właściwie nieograniczone możliwości absorpcji funduszy przez sektor pozarządowy – można liczyć na efekt synergii programów, zwłaszcza w obszarze, który szczególnie je łączy, tj. wzmocnienia aktywności i partycypacji obywatelskiej, w tym na poziomie lokalnym.

Program Europa dla Obywateli

Nadrzędnym celem Programu Europa dla Obywateli (dalej: P EO) jest zbliżenie Unii Europejskiej do jej obywateli¹⁹. Podporządkowane mu ogólne cele P EO są następujące:

- przyczynianie się do lepszego rozumienia zagadnień związanych z Unią, jej historią i różnorodnością przez obywateli Unii;
- promowanie obywatelstwa europejskiego oraz poprawa warunków społecznego i demokratycznego zaangażowania na poziomie Unii.

Szczegółowe cele Programu, realizowane na poziomie międzynarodowym lub w wymiarze europejskim, to:

- pogłębianie świadomości obywatelskiej w zakresie pamięci o przeszłości, wspólnej historii i wartości oraz celu Unii, którym jest wspieranie pokoju, unijnych wartości i dobrobytu jej narodów poprzez stymulowanie debaty, refleksji i tworzenia sieci kontaktów;
- zachęcanie do demokratycznego i obywatelskiego uczestnictwa Europejczyków na poziomie Unii przez budowanie ich wiedzy na temat procesu kształtowania polityki Unii i promowanie możliwości społecznego i międzykulturowego zaangażowania oraz wolontariatu na poziomie Unii.

Program jest realizowany w ramach dwóch komponentów:

¹⁹ <https://europadlaobywateli.pl/o-programie/> [dostęp: 20.04.2020 r.]

- Komponent 1: Pamięć o przeszłości Europy: zwiększenie świadomości w zakresie pamięci o przeszłości, wspólnej historii i wartości oraz celu Unii.
- Komponent 2: Demokratyczne zaangażowanie i uczestnictwo obywatelskie: zachęcanie do demokratycznego i obywatelskiego uczestnictwa obywateli na poziomie Unii.

Cele zapisane w projekcie P FIO 2021+ są zgodne z celami P EO, choć obydwa programy operują na innym poziomie (odpowiednio: krajowym i europejskim). Obszarami łączącymi projekt P FIO 2021+ i P EO jest przede wszystkim wspieranie uczestnictwa obywatelskiego oraz tworzenie warunków dla społecznego i demokratycznego zaangażowania. O ile jednak P FIO adresuje swoje działania głównie do społeczności lokalnych (podkreślając swój ograniczony potencjał finansowania działań ogólnopolskich), o tyle P EO ukierunkowane jest na działania i efekty dotyczące poziomu całej Unii Europejskiej. Świadczy o tym m.in. działanie „Projekty społeczeństwa obywatelskiego” – najbardziej zbliżone do zakresu działań przewidzianych w P FIO. W ramach P EO celem tych działań jest umożliwienie obywatelom o zróżnicowanych poglądach czynny udział w procesie kształtowania polityki Unii – obywatele mają debatować na temat wieloletnich tematów priorytetowych P EO na szczeblu lokalnym i europejskim. Obydwa programy propagują i dążą do tego, aby rzeczywistość społeczna i polityczna była w większym stopniu współtworzona przez obywateli – P FIO koncentruje się przy tym głównie na kontekście lokalnym, a P EO na tym, aby obywatelskość miała również wymiar unijny. **Tym samym oba programy mają potencjał, aby wzajemnie się wzmacniać.**

2. Diagnoza społeczna – analiza założeń do P FIO 2021+

P FIO jest podporządkowany określonym celom i realizuje konkretne działania, i jako taki nie może stanowić rozwiązania wszystkich problemów społeczeństwa obywatelskiego oraz być odpowiedzią na wszystkie trudności, z jakimi boryka się III sektor ze względu na ich szeroki zakres. Dlatego też niezbędna jest precyzyjna analiza obu tych obszarów w celu ustalenia, w jakim dokładnie zakresie odpowiadać na nie może i powinien P FIO 2021+.

2.1. Diagnoza obszaru interwencji P FIO 2021+

W celu identyfikacji wyzwań oraz problemów, które powinien adresować P FIO 2021+, odniesiono się zarówno do danych ilościowych, jak i jakościowych. Przedstawione poniżej ustalenia to próba całościowego, choć zwięzłego ujęcia tej tematyki. Zostaną one zaprezentowane w odniesieniu do dwóch obszarów:

- społeczeństwo obywatelskie,
- III sektor (sektor pozarządowy).

Celem uporządkowania dalszych rozważań należy krótko ustalić relacje między ww. obszarami. Zadanie tego nie ułatwia mnogość definicji społeczeństwa obywatelskiego, jednak na potrzeby niniejszej analizy przyjmuje się (za zapisami „Strategii wspierania rozwoju społeczeństwa obywatelskiego na lata 2007-2013”), że społeczeństwo obywatelskie to:

- przestrzeń działania instytucji, organizacji, grup społecznych i jednostek, rozciągająca się pomiędzy rodziną, państwem i rynkiem, w której ludzie podejmują wolną debatę na temat wartości składających się na wspólne dobro oraz dobrowolnie współdziałają ze sobą na rzecz realizacji wspólnych interesów²⁰,
- społeczeństwo, w którym istnieją aktywni, myślący o interesach społeczności obywatele, zależności polityczne oparte na zasadach równości i stosunki społeczne polegające na zaufaniu i współpracy²¹.

Istotne jest, że **działalność organizacji pozarządowych nie wyczerpuje pojęcia społeczeństwa obywatelskiego** – oprócz nich należy uwzględnić inicjatywy niesformalizowane (co jest szczególnie ważne w dobie nowych form aktywności społecznej w +mediach społecznościowych), a także sferę postaw obywatelskich oraz stan kapitału społecznego. Wskazuje na to m.in. P. Glišński²², wymieniając wśród obszarów przejawiania się społeczeństwa obywatelskiego:

- sektor organizacji pozarządowych i obywatelskich, zwany też trzecim sektorem lub sektorem organizacji pozarządowych,
- lokalne wspólnoty o mniej lub bardziej obywatelskim charakterze,
- alternatywne, mniej sformalizowane wspólnoty obywatelskie,
- rozmaite ruchy społeczne,
- subkultury młodzieżowe,

²⁰ Frączak P., Rogaczewska M., Wygnański K., *Głos w dyskusji na temat wizji rozwoju społeczeństwa obywatelskiego w Polsce*, Warszawa, luty 2005, za: *Strategia wspierania rozwoju społeczeństwa obywatelskiego na lata 2007-2013*, str. 7

²¹ *Strategia wspierania rozwoju społeczeństwa obywatelskiego na lata 2007-2013*, str. 7 (za R.D. Putnamem)

²² P. Glišński (2016) , *Style działań organizacji pozarządowych w Polsce. Grupy interesu czy pożytku publicznego*, Wyd. IFIS PAN, Warszawa

- indywidualne postawy, zachowania i więzi obywatelskie oraz sieci zaufania społecznego.

Wspieranie rozwoju społeczeństwa obywatelskiego jest zatem bardzo złożonym zadaniem. Interwencje na poziomie centralnym muszą znajdować oddźwięk na poziomie najbliższym obywatelowi, a lokalne, oddolne inicjatywy muszą trafiać na podatny grunt kapitału społecznego, którego wspieranie powinno leżeć w żywotnym interesie każdego państwa. Jest to samonapędzający się mechanizm, a wraz z kolejnymi aktami prawnymi tworzącymi przestrzeń dla działalności obywatelskiej, z kolejnymi strategiami i programami ukierunkowanymi na rozwój społeczeństwa obywatelskiego, a wreszcie wraz z utworzeniem NIW – CRSO – państwo przyjęło na siebie rolę koła zamachowego tego mechanizmu. P FIO powinien więc odzwierciedlać świadomość najbardziej istotnych i aktualnych wyzwań związanych ze stanem społeczeństwa obywatelskiego – a problemy doświadczane przez III sektor stanowią jedynie element tych wyzwań. Skupiają one jednak jak w soczewce wszelkie bariery rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, zarówno te w obszarze systemu wsparcia, jak i indywidualnych postaw obywateli.

Jednym z najbardziej systematycznych przeglądów stanu społeczeństwa obywatelskiego w Polsce była Diagnoza Społeczna, projekt badawczy realizowany przez zespół pod kierunkiem J. Czapińskiego i T. Panka²³. Ostatni dostępny raport w ramach Diagnozy Społecznej pochodzi z 2015 r. Biorąc jednak pod uwagę, że badanie to realizowano regularnie od 2000 r., odrębną część poświęcając stanowi społeczeństwa obywatelskiego, można przyjąć, że wskazuje na pewne dość stałe trendy w tym obszarze, które – biorąc pod uwagę chociażby najnowsze dane statystyczne dot. III sektora – nadal pozostają aktualne. W raporcie z 2015 r. wskazano na **pozytywny trend w zakresie wrażliwości na dobro wspólne**, co należy uznać za fundament społeczeństwa obywatelskiego. Jak podkreślają autorzy raportu, nie jest to jednak wystarczające „(...) abyśmy mogli powiedzieć o sobie, że zbudowaliśmy już społeczeństwo obywatelskie”²⁴. Deklaracjom badanych, dotyczącym postaw wobec dobra wspólnego, nie towarzyszą bowiem adekwatne zachowania, co dotyczy – i jest szczególnie ważne z punktu widzenia celów P FIO – m.in. działań w organizacjach obywatelskich. „Społeczeństwo obywatelskie w Polsce, rozumiane jako działanie w organizacjach dobrowolnych, nie rozwija się, nie wciąga w swoje sieci i struktury coraz większej liczby ludzi”²⁵. Co więcej, aktualne dane GUS świadczą o kurczącej się bazie członkowskiej organizacji pozarządowych (na przestrzeni lat 2010 – 2018 zmniejszyła się o 12,8%, tj. 1,3 mln osób²⁶) – a potencjał ludzki jest kluczowym zasobem III sektora. **Polacy nie tylko niechętnie włączają się w formalne działania na rzecz społeczności – dość rzadko działają społecznie w ogóle.** „Tylko 15,4 proc. badanych w ciągu ostatnich dwóch lat angażowało się <<w działania na rzecz społeczności lokalnej (gminy, osiedla, miejscowości, w najbliższym sąsiedztwie>> (...). W 2013 r. osób takich było nieco mniej – 15,2, najwięcej ich było w latach 2011 i 2009 r. – po 15,6 proc., ale w 2007 r. było ich 14,1 proc., w 2005 r. 13,6 proc., w 2003 r. — 12,9 proc. (...). Obserwowany w ciągu ostatniej dekady powolny, ale systematyczny wzrost zaangażowania na rzecz własnych społeczności

²³ <http://www.diagnoza.com/>

²⁴ Czapiński J., Panek T. (red.) (2015), *Diagnoza społeczna 2015*, www.diagnoza.com [dostęp: 20.04.2020 r.], str. 334

²⁵ *ibidem*, str. 341

²⁶ Główny Urząd Statystyczny (2018), *Działalność stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych, fundacji, społecznych podmiotów wyznaniowych oraz samorządu gospodarczego i zawodowego w 2018 r. – wyniki wstępne*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/gospodarka-spoeczna-wolontariat/gospodarka-spoeczna-trzeci-sektor/dzialalnosc-stowarzyszen-i-podobnych-organizacji-spoecznych-fundacji-spoecznych-podmiotow-wyznaniowych-oraz-samorzadu-gospodarczego-i-zawodowego-w-2018-r-wyniki-wstepne,3,8.html> [dostęp: 20.04.2020 r.]

zatrzymał się (...)”²⁷. Podejmowanie działań na rzecz najbliższego otoczenia jest zatem rzadkością, a jeszcze rzadsze jest formalizowanie tych działań np. poprzez utworzenie czy dołączenie do organizacji pozarządowej. Autorzy Diagnozy Społecznej upatrują przyczyn takiego stanu rzeczy **we wzajemnie wzmacniających się, negatywnych zjawiskach: niedostatecznej wiedzy o tym, jak działać i zbyt małej liczbie okazji, by działać** – mechanizm ten określają jako błędne koło działań dla społeczności (diagram 1) – „Polacy nie umieją się organizować i skutecznie działać wspólnie (...) bo się tego nie nauczyli z ich ubożego doświadczenia. Nie umieją, bo nie działają, a nie działają, bo nie umieją”²⁸.

Diagram 1: **Błędne koło działań dla społeczności**

Źródło: opracowanie własne na podstawie Czapiński J., Panek T., *op. cit.*, str. 348

Taki stan rzeczy generuje wiele problemów dla codziennej oraz strategicznej działalności organizacji pozarządowych. Rolą programów takich, jak FIO, jest interweniowanie we wskazany wyżej mechanizm w sposób, który wesprze jego odwrócenie.

O tym, że interwencje ze strony państwa są niezbędne, świadczą opinie pojawiające się w samym sektorze pozarządowym. Jakościowe badanie wśród organizacji pozarządowych, zrealizowane przez P. Krygiela²⁹, wskazuje jednak na pewien paradoks. Wśród głównych barier systemowych aktywności obywatelskiej badani przedstawiciele organizacji wskazują m.in.:

- szeroko pojmowane wady systemu politycznego oraz związana z nimi nieufność obywateli wobec instytucji państwa i przekonanie o niskiej sprawczości obywateli,
- brak motywacji i bodźców do działania wśród obywateli,

²⁷ Czapiński J., Panek T., *op. cit.*, str. 344

²⁸ *ibidem*, str. 348

²⁹ Krygiel P. (2015), *Aktywność Obywatelska w Polsce - co możemy zrobić?*, Instytut Sobieskiego, Warszawa

- formalne przeszkody dla działalności NGO (biurokracja, skomplikowane procedury pozyskiwania i rozliczania dotacji, skomplikowane przepisy prawne),
- słaba kondycja ekonomiczna społeczeństwa i skupienie się na kwestii przetrwania,
- niski poziom debaty publicznej.

Jak podsumowuje autor, “(...) powstaje obraz systemu, który nie działa tak, jak powinien, i jest zamknięty. Problemy społeczeństwa mają swoje przyczyny w złej organizacji spraw państwa i niesprawnych mechanizmach wymiany elit. To z kolei jest przyczyną braku motywacji i bodźców do działania, co może powodować **swoisty zakłęty krąg, ponieważ zniechęceni zamknięciem systemu obywatele nie wierzą w możliwość jego zmiany**”³⁰. Po mechanizmie błędnego koła działań dla społeczności mamy zatem do czynienia z kolejnymi kumulującymi się zjawiskami (diagram 2).

Diagram 2: **Błędne koło barier systemowych**

Źródło: opracowanie własne na podstawie Krygiel P. (2015), op. cit.

Wśród sformułowanych przez uczestników badania rekomendacji rozwiązań systemowych, które można zaproponować w celu zwiększenia aktywności obywatelskiej Polaków, wymienia się m.in.

- edukację obywatelską i promowanie aktywności obywatelskiej przez państwo,
- zwiększenie finansowego i rzeczowego wsparcia NGO oraz ułatwienie ich działalności – w myśl hipotezy, że wspieranie rozwoju organizacji pozarządowych jest najlepszym wsparciem pobudzania aktywności obywatelskiej,
- dokonanie ułatwień w codziennej działalności organizacji społecznych,

³⁰ *ibidem*, str. 15

- zwiększenie partycypacji obywatelskiej.

Jak wynika z powyższego, **czynniki rozwoju społeczeństwa obywatelskiego ściśle wiążą się z warunkami funkcjonowania podmiotów III sektora**, a możliwościami wprowadzania pozytywnych zmian w tym zakresie dysponować ma – w opinii badanych – przede wszystkim państwo. Paradoks takiego modelu rozwoju społeczeństwa obywatelskiego polega zatem na tym, że „(...) wprowadzenie w życie katalogu proponowanych zmian i ulepszeń wymaga współdziałania ze strony państwa, które postrzegane jest, przy wszystkich zgłaszanych wcześniej zastrzeżeniach do <<systemu>>, jako potencjalny główny mecenas aktywności obywatelskiej”³¹. W tej optyce **państwo jest głównym dysponentem zasobów niezbędnych dla wzmacniania społeczeństwa obywatelskiego** – a tym samym spoczywa na nim odpowiedzialność za przerwanie negatywnych mechanizmów, jak wspomniane wcześniej błędne koło działań dla społeczności czy zidentyfikowany w analizie P. Krygiela „zakłęty krąg” nieufności i braku motywacji do działania.

Komplementarne do powyższego modelu pozostają inne rozwiązania formułowane w środowisku pozarządowym – odnoszące się do **wewnętrznego potencjału naprawczego III sektora**. Przedstawiono je w publikacji pokonferencyjnej z VII Ogólnopolskiego Forum Inicjatyw Pozarządowych (OFIP), które miało miejsce we wrześniu 2017 r.³². Autorzy publikacji podkreślają, że w obszarze rozwoju społeczeństwa obywatelskiego występują obecnie dwie tendencje: „Z jednej strony mamy do czynienia z próbą odgórnego stymulowania rozwoju i administracyjnej naprawy sektora obywatelskiego (...). Z drugiej strony mamy próby działań naprawczych w samym sektorze. Odbływałoby się to przez poszukiwanie niezależnych form finansowania, samokontroli jako formy budowania wizerunku oraz poszukiwanie miejsca sektora obywatelskiego nie tylko jako wykonawcy usług społecznych zleczanych przez administrację, ale jako pełnoprawnego partnera dla administracji i ważny element (art. 12 rozdziału „Rzeczpospolita” Konstytucji RP) systemu społeczno-politycznego. W tym wypadku próbą takiego podejścia jest właśnie sformułowana w 2014 roku inicjatywa Strategicznej Mapy Drogowej”³³. Strategiczna Mapa Drogowa przedstawia pięć priorytetowych kierunków działania, które odpowiadają głównym wyzwaniom rozwoju społeczeństwa obywatelskiego oraz III sektora:

1. Zmiana postaw i zachowań Polaków – „(...) poczynając od zmiany nastawienia do dobra wspólnego, obywatelskiego zaangażowania, pracy społecznej, filantropii. Bez świadomych, aktywnych i odpowiedzialnych obywateli sektor obywatelski będzie zbyt słaby, by odgrywać znaczącą rolę”³⁴.
2. Podniesienie jakości życia wszystkich obywateli – jako realizacja jednej z podstawowych funkcji III sektora, jaką jest świadczenie usług zgodnie z zasadą subsydiarności oraz jako dążenie do „(...) zmniejszania skali wykluczenia społecznego, rozumianego (...) przede wszystkim jako brak lub ograniczenie możliwości korzystania z praw i wolności obywatelskich”³⁵.

³¹ *ibidem*, str. 23

³² <http://ofip.eu/>

³³ VIII Ogólnopolskie Forum Inicjatyw Pozarządowych, 8-9 września 2017, publikacja pokonferencyjna, Warszawa, <http://ofip.eu/> [dostęp: 20.04.2020 r.], str. 15

³⁴ *ibidem*, str. 17

³⁵ *ibidem*, str. 17

3. Zwiększenie wpływu obywateli na działanie państwa, samorządów oraz rynku na każdym poziomie – aby dbać o interesy różnych grup społecznych (w tym tych, które same nie są w stanie tego zrobić) oraz występować w imieniu dobra wspólnego.
4. Wzmocnienie społeczności lokalnych – ponieważ siła i znaczenie społeczeństwa obywatelskiego opiera się na działaniach bliskich obywatelom, a więc na poziomie lokalnym.
5. Zwiększenie roli sektora obywatelskiego (tak sformalizowanego, jak i nieformalnego) jako fundamentu społeczeństwa obywatelskiego.

Podsumowując, **wyzwania rozwoju społeczeństwa obywatelskiego powinny być adresowane zarówno przez instytucje publiczne, jak i środowiska pozarządowe**. Nowe, systemowe rozwiązania wprowadzane przez państwo działają w warunkach zmieniającej się kondycji III sektora. Najbardziej aktualne dane wskazują, że z jednej strony **organizacje wciąż doświadczają tych samych trudności (przede wszystkim finansowych i personalnych), a z drugiej – stoją przed nowymi wyzwaniami i możliwościami**, jak choćby nowe formy aktywności społecznej, organizowane spontanicznie, oddolnie, wykorzystujące media społecznościowe³⁶ i w dużej mierze obywatelujące się bez tradycyjnych, sformalizowanych ram działalności obywatelskiej.

Wśród najbardziej niepokojących aspektów sytuacji III sektora należy wskazać ten, który odnosi się do jego istoty – a mianowicie do **poziomu zaangażowania obywateli w działalność organizacji pozarządowych**. Jak podkreślano wcześniej, nigdy nie był on wysoki, a jak wskazują dane statystyczne, w ostatnich latach zaczął maleć. Według najnowszych danych GUS³⁷ w 2018 r. w Polsce działało 88,1 tys. rejestrowych stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych, fundacji, społecznych podmiotów wyznaniowych oraz organizacji samorządu gospodarczego i zawodowego. Zrzeszały one łącznie 8,9 mln członków i dysponowały 141,4 tys. pełnoetatowych miejsc pracy, które stanowiły 1,3% przeciętnego zatrudnienia w gospodarce narodowej. W latach 2010-2018 wzrost liczby organizacji rejestrowych wyniósł 10%. Tymczasem dane z 2016 r.³⁸ wskazywały, że w latach 2010-2016 wzrost liczby organizacji wyniósł 14,7%, co świadczy o tym, że w latach 2017-2018 **spadło tempo przyrostu liczby organizacji pozarządowych**.

Sama liczba organizacji pozarządowych nie jest jednak tak istotna, jak liczba osób, które zrzeszają. Jak podkreślano wcześniej, maleje liczba członków organizacji rejestrowych. Na koniec 2018 r. posiadały one łącznie 8,9 mln członkostw osób fizycznych. W porównaniu z 2010 r. **baza członkowska podmiotów III sektora zmniejszyła się o 12,8%, tj. o 1,3 mln**³⁹.

Zasoby ludzkie są zatem coraz większą bolączką III sektora. Drugą z nich od lat jest sfera finansowa. Jak wskazują dane GUS⁴⁰, **łączna kwota przychodów badanych organizacji (w ujęciu realnym) wzrosła**

³⁶ Wątek, w jaki sposób i w jakim zakresie media społecznościowe – stanowiące własność prywatnych podmiotów – mogą wpływać na aktywność obywatelską, jest godny uwagi i wymaga pogłębionej analizy, na którą nie ma miejsca w niniejszym raporcie. Co istotne, aktywności obywatelskiej podejmowanej w mediach społecznościowych nie można traktować jako substytutu „tradycyjnej” aktywności.

³⁷ Główny Urząd Statystyczny (2018), *op. cit.*

³⁸ Główny Urząd Statystyczny (2016), *Sektor non-profit w 2016 r. Stowarzyszenia, fundacje, społeczne podmioty wyznaniowe, samorząd gospodarczy i zawodowy*, Warszawa, Kraków

³⁹ Główny Urząd Statystyczny (2018), *op. cit.*, str. 3

⁴⁰ *ibidem*, str. 5

w latach 2010-2018 o 23,5% (przychody nominalne wzrosły o 37,6%, z 23,0 mld zł do 31,7 mld zł). W latach 2014-2018 wzrost przychodów był znacznie wyższy od tego obserwowanego w latach 2010-2014. W porównaniu do 2010 r. struktura według źródeł pochodzenia przychodów zmieniła się w kierunku **umocnienia przewagi źródeł nierynkowych** – udziały przychodów ze źródeł rynkowych spadły z 42,2% w roku 2010 do 34,2% w roku 2018. W tym samym okresie udział przychodów pochodzących ze źródeł o charakterze nierynkowym wzrósł z 49,2% do 56,5% (głównie za sprawą wzrostu przychodów pochodzących od administracji samorządowej oraz darowizn). Wśród publicznych źródeł nierynkowych aż połowa przychodów pochodziła z administracji samorządowej. Dane te potwierdzają zawartą w założeniach do P FIO 2021+ tezę o uzależnieniu III sektora od publicznych źródeł finansowania.

Bardziej szczegółowo o **barierach działalności organizacji pozarządowych** informują dane GUS z 2016 r. Wśród rejestrowych organizacji non-profit 70,2% zadeklarowało wówczas, że napotkało przynajmniej jedną barierę w prowadzeniu działalności. Najczęściej wskazywano na problemy z pozyskiwaniem środków finansowych na działalność (43,2%), niewystarczającą liczbą chętnych do pracy społecznej (28,6%) oraz problemy wynikające z przepisów i procedur prawnych (24,5%)⁴¹. W zbiorowości rejestrowych organizacji non-profit z problemami w prowadzeniu działalności w 2016 r. zetknęły się najczęściej organizacje działające w dziedzinie ochrony środowiska (81,8%). Nieco rzadziej występowanie co najmniej jednej bariery deklarowały organizacje działające w dziedzinach: pomoc społeczna i humanitarna (76,6%), rozwój lokalny, społeczny i ekonomiczny (74,8%) oraz rynek pracy, aktywizacja zawodowa (73,3)⁴². Są to zatem dziedziny o kluczowym znaczeniu z punktu widzenia rozwoju społeczeństwa obywatelskiego i współczesnych wyzwań w ogóle (takich, jak zmiany klimatyczne czy zwiększanie się nierówności społecznych).

Równoległe z badaniami GUS systematyczne analizy sytuacji III sektora prowadzi także Stowarzyszenie Klon/Jawor. Najbardziej aktualny raport przedstawia dane z 2018 r.⁴³ Diagnozuje on następujące problemy organizacji pozarządowych i społeczeństwa obywatelskiego:

- **Pozorna aktywność obywatelska** polegająca na malejącym zaangażowaniu członków stowarzyszeń w ich funkcjonowanie. “Przeciętne stowarzyszenie zrzesza 30 osób (...). Spośród 30 osób jedynie 10 członków i członkiń jest rzeczywiście aktywnych, tzn. faktycznie włącza się w życie organizacji. Jest to mniej niż w 2015 roku, kiedy to przeciętne stowarzyszenie zrzeszało taką samą jak dziś liczbę osób, ale mogło liczyć na zaangażowanie połowy z nich, czyli 15 osób”⁴⁴.
- **Malejąca liczba wolontariuszy, w tym wolontariuszy regularnych.** Biorąc pod uwagę organizacje korzystające z wolontariatu, to “przeciętna organizacja (...) współpracuje z 6 osobami w ciągu roku, a połowa z tych osób działa w organizacji regularnie, minimum raz w miesiącu. W 2015 roku przeciętna organizacja (...) współpracowała z 10 osobami w ciągu roku, z czego z 5 w sposób regularny”⁴⁵.

⁴¹ Główny Urząd Statystyczny (2016), *op. cit.*, str. 101

⁴² *Ibidem*, str. 101

⁴³ Stowarzyszenie Klon/Jawor (2018), *Kondycja organizacji pozarządowych*, Warszawa

⁴⁴ *ibidem*, str. 21

⁴⁵ *ibidem*, str. 22

- **Zależność między zasobnością organizacji a korzystaniem z wolontariatu.** Bogatsze organizacje (70% organizacji ze stałym, płatnym personelem) w większym stopniu korzystają ze wsparcia wolontariuszy (prowadzą więcej działań, do których mogą ich angażować, a także mają personel, który koordynuje wolontariat)⁴⁶. Organizacje o mniejszym potencjalnie instytucjonalnym mają mniejsze szanse, aby go wzmacniać poprzez wolontariat (co jest jednym z czynników utrwalających znaczące rozwarstwienie III sektora). Jednocześnie aż 69% organizacji ma problem ze znalezieniem wolontariuszy⁴⁷.
- **Zamrożone zarobki i „prekaryzacja pracy” w organizacjach pozarządowych.** Zarówno w 2015, jak i 2018 r., przeciętna płaca w III sektorze wynosiła 3000 zł brutto. “Podobnej stagnacji zarobków nie doświadczają pozostałe dwa sektory gospodarki, czyli sektor publiczny i prywatny. (...) W analogicznym okresie jak ten, którego dotyczą dane dla pracowników i pracowniczek organizacji pozarządowych, przeciętna płaca brutto w sektorze publicznym oraz w przedsiębiorstwach prywatnych wynosiła ponad 4000 zł”⁴⁸. Ponadto w sektorze dominują niestabilne, cywilnoprawne formy zatrudnienia, co „(...) może również być jedną z przyczyn trudności ze znalezieniem stałych współpracowników”⁴⁹.
- Jednocześnie sektor pozarządowy odczuwa **presję profesjonalizacji**, zwłaszcza w obszarze komunikacji i budowania relacji z otoczeniem, które stanowią niezbędny element modelu działania uniezależnionego od środków publicznych. Tymczasem tylko 4% organizacji posiada osobę lub zespół dedykowany do zajmowania się fundraisingiem (w pełnym lub niepełnym wymiarze godzin)⁵⁰, a tylko 6% organizacji ma w zespole specjalistę, którego głównym zadaniem jest komunikacja⁵¹.

Jednocześnie wydaje się, że większość organizacji nie do końca trafnie określa swoje najistotniejsze wyzwania. Problemy utrudniające działalność organizacji to oczywiście trudności w pozyskiwaniu funduszy, ale w coraz większym stopniu również **problemy w obszarze kapitału ludzkiego**. W porównaniu z danymi z 2015 r., w 2018 r. na znaczeniu zyskały:

- brak osób gotowych do zaangażowania (wzrost o 15 p.p.),
- trudności w utrzymaniu personelu, wolontariuszy (wzrost o 15 p.p.),
- znużenie, wypalenie liderów organizacji (wzrost o 11 p.p.).

Natura powiązań między trudnościami finansowymi i personalnymi wydaje się oczywiście jasna – zbyt małe środki nie pozwalają przyciągać ludzi, w tym zwłaszcza profesjonalistów (ale i wolontariuszy). Z drugiej strony niewystarczające zasoby ludzkie i niezadowalające warunki pracy w organizacjach zwrótnie zmniejszają ich potencjał do pozyskiwania funduszy. Same organizacje wskazują, że problemy w obszarze kapitału ludzkiego

⁴⁶ *ibidem*, str. 27

⁴⁷ *ibidem*, str. 29

⁴⁸ *ibidem*, str. 33

⁴⁹ *ibidem*, str. 35

⁵⁰ *ibidem*, str. 47

⁵¹ *ibidem*, str. 51

wynikają także z niedocenywania roli zarządzania personelem⁵². Tym bardziej dziwi, że wśród potrzeb szkoleniowych organizacji rozwój kompetencji związanych z budowaniem zespołu jest na jednym z najniższych miejsc (na pierwszym wciąż pozostaje pozyskiwanie funduszy)⁵³.

Wydaje się, że w Polsce model funkcjonowania organizacji w dużym stopniu wynikać może z dostępności określonych źródeł finansowania, a nie z przemyślanej i zaplanowanej strategii rozwoju, w tym zdobywania funduszy. Jak wynika z ustaleń M. Arczewskiej i M. Dudkiewicz⁵⁴ (opartych o badanie o eksploracyjnym charakterze i z uwagi na zastosowaną metodologię – nie stanowiących reprezentatywnego opisu sytuacji w III sektorze), **na samoocenę sytuacji organizacji w ogromnej mierze wpływa to, jaki jest jej dostęp do publicznych źródeł finansowania**. I tak, badane organizacje, których sytuacja po 2015 r. polepszyła się, podkreślają zwykle, że dotyczy to wymiaru finansowego i polega na stabilizacji sytuacji, głównie w związku z łatwiejszym dostępem do krajowych środków publicznych oraz osób decyzyjnych w instytucjach rządowych. Z drugiej strony wśród objętych badaniem organizacji są takie, których sytuacja po 2015 r. pogorszyła się wraz ze zmniejszonym dostępem do środków publicznych. Doświadczyły utraty poczucia bezpieczeństwa oraz zmniejszenia kluczowych zasobów, takich jak personel. Ten kryzys z jednej strony przyczynił się do rozwoju, poszukiwania nowych obszarów działania i metod profesjonalizacji, ale z drugiej doprowadził do ograniczenia lub zaniechania działań ocenianych jako istotne społecznie, ale trudnych do podtrzymania w ramach nowego modelu funkcjonowania organizacji.

Podsumowując ustalenia płynące z przytoczonych danych, wydaje się, że z uwagi na niewielki potencjał instytucjonalny zdecydowanej większości organizacji oraz dobro (zwłaszcza) najsłabszych grup społecznych, rola państwa jako inicjatora zmian systemowych jest tym ważniejsza. Wnioski z analizy danych sugerują, że największy potencjał mogą nieść ze sobą rozwiązania przygotowywane we współpracy międzysektorowej, które umożliwią ewolucyjny rozwój w kierunku większej niezależności organizacji pozarządowych i wzmocnienia społeczeństwa obywatelskiego.

W strukturze dokumentu pn. „Założenia do Programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich na lata 2021–2030” (dalej: „Założenia...”) nie ma części dotyczącej diagnozy wyzwań dla rozwoju społeczeństwa obywatelskiego oraz najważniejszych problemów, z którymi boryka się obecnie III sektor. Dokument otwiera lista głównych wniosków płynących z realizacji edycji 2014-2020 , a mianowicie:

- wysokie zróżnicowanie podmiotów aplikujących o środki,
- wysokie zapotrzebowanie na dotacje,
- brak planowania strategicznego – przyszłość po zakończeniu projektu, rozwój instytucjonalny,
- regranting i regionalizacja,

⁵² *ibidem*, str. 65

⁵³ *ibidem*, str. 67

⁵⁴ Arczewska M., Dudkiewicz M. (2019), *Strategie czy przystosowanie? Sytuacja organizacji pozarządowych w Polsce po 2015 roku*, Impuls, Kraków

- deficyt projektów nakierowanych na wzmocnienie kompetencji zarządzania organizacją pozarządową, jej finansami oraz działaniami informacyjno-promocyjnymi,
- deficyt projektów dotyczących partycypacji publicznej, działań rzeczniczych i strażniczych.

Autorzy dokumentu uszczegółowili powyższe wnioski o dane GUS oraz dane Stowarzyszenia Klon/Jawor. Pozwala to stworzyć katalog wyzwań i problemów w sferze rozwoju społeczeństwa obywatelskiego i III sektora, które stanowią punkt wyjścia dla planowania P FIO 2021+. Wśród nich w „Założeniach...” szczególnie nacisk kładzie się na:

- Wysokie zróżnicowanie III sektora (przy uwzględnieniu następujących kryteriów: czas istnienia organizacji, lokalizacja, potencjał finansowy rozumiany jako wielkość budżetu, potencjał kadrowy rozumiany jako fakt zatrudniania pracowników, merytoryczny zakres działania organizacji).
- Wynikający z powyższego nierówny dostęp do środków publicznych, o których przyznaniu decyduje jakości oferty złożonej w ramach konkursu (zakłada się, że potencjał organizacji znajduje odzwierciedlenie w jakości oferty).
- Wysokie zapotrzebowanie na dotacje ze środków publicznych (na podstawie zainteresowania Programem FIO 2014-2020 wyrażającym się w liczbie składanych ofert), a w konsekwencji wysoki próg punktowy, powyżej którego organizacja mogła uzyskać dofinansowanie i duża liczba ofert pozostających bez dofinansowania mimo pozytywnej oceny.
- Brak ciągłości, przewidywalności i stabilności finansowania (mimo obserwowanego w ostatnich latach wzrostu przychodów) jako konsekwencja braku pewności, czy i jakie projekty organizacja będzie realizowała w danym roku.
- W związku z powyższym – niskie możliwości wdrażania odpowiedniej polityki zatrudnieniowej, rozwijania infrastruktury, budowania trwałych (wykraczających poza konkretny projekt) relacji z partnerami, a co za tym idzie, niska trwałość efektów realizowanych zadań, brak ciągłości prowadzonych działań (funkcjonowanie od dotacji do dotacji).
- Niskie umiejętności managerskie i niedostatki wiedzy wśród członków organizacji, grup nieformalnych na poziomie lokalnym – co utrudnia samoorganizację i angażowanie obywateli w działania oddolne.
- Niskie umiejętności zarządzania finansowego organizacją (montaż finansowy, dywersyfikacja źródeł przychodu), czemu nie pomagają obniżanie wymogów związanych z wkładem własnym w realizowane projekty, a co przekłada się na niską profesjonalizację III sektora.
- Nieadekwatny wizerunek podmiotów III sektora w świadomości obywateli – utożsamianie ich przede wszystkim z działalnością charytatywną, zbieraniem pieniędzy i co za tym idzie, rozpowszechnione przekonanie, że organizacje powinny działać jedynie w formule nieodpłatnej, wolontaryjnej, co skutkuje ograniczonym potencjałem fundraisingowym.
- Deficyt projektów dotyczących partycypacji publicznej, działań rzeczniczych i strażniczych oraz niekorzystne dla realizacji funkcji kontrolnej wobec władz finansowanie tego typu działań np. z budżetów samorządów.

Mankamentem stworzonej w ten sposób listy wyzwań czy też problemów jest niski stopień ich ustrukturyzowania. Związki przyczynowo-skutkowe między poszczególnymi zjawiskami wskazane są tylko w niektórych przypadkach. Brakuje zatem również hierarchizacji problemów, wybrania tych, które z punktu widzenia autorów P FIO są kluczowe. Konsekwencją tego stanu rzeczy jest **niski stopień powiązania części diagnostycznej z celem głównym FIO 2021+** (który brzmi analogicznie, jak cel programu w poprzedniej edycji, z tą różnicą, że został uszczegółowiony poprzez odniesienie do trzech głównych obszarów interwencji) oraz z priorytetami.

Wydaje się, że autorzy „Założeń do Programu...” *implicite* dokonują krytyki modelu relacji publiczno-pozarządowych w Polsce w części dotyczącej współpracy finansowej. Wśród wniosków pojawiają się przede wszystkim te o uzależnieniu III sektora od środków publicznych, o niskim stopniu profesjonalizacji (rozumianej głównie jako umiejętność zdywersyfikowania budżetu), o niskim potencjale fundraisingowym i związanym z tym poszukiwaniem dofinansowania w sektorze publicznym. Jak wynika z innych danych, przytoczonych w raporcie, są to trafne wnioski – jednak nie znajdują one odzwierciedlenia na poziomie celu głównego i priorytetów programu. Tymczasem są najbardziej eksponowanym wątkiem w diagnostycznej części „Założeń do Programu...”.

Oceniając stopień, w jakim „Założenia...” uwzględniają wyzwania dla rozwoju społeczeństwa obywatelskiego i najważniejsze problemy, z którymi boryka się obecnie III sektor, ustalone w oparciu o analizowane dane, należy stwierdzić, że nie jest on wystarczający. Brakującym **obszarem są przyczyny niezadowolającego poziomu aktywności obywatelskiej**. Część diagnostyczna dokumentu odnosi się wyłącznie do sytuacji organizacji pozarządowych, a jak podkreślono wcześniej, nie wyczerpują one pojęcia społeczeństwa obywatelskiego. Kondycja III sektora w jego zinstytucjonalizowanej części jest konsekwencją postaw obywatelskich przejawiających się w chęci angażowania się w działania na rzecz własnej społeczności.

W badanych analizach i raportach oraz w „Założeniach...” **wspólnym wątkiem była kwestia słabości organizacji pozarządowych w sferze finansowej**, co przekłada się na problemy kadrowe, zbyt małą trwałość działań oraz ogólnie – niskie szanse na rozwój i profesjonalizację. Te problemy zwrótnie wpływają negatywnie na sytuację finansową organizacji. W ramach „Założeń...” przyjęto, że rozwiązaniem może być zmniejszenie korzystania przez organizacje ze źródeł publicznych na rzecz fundraisingu (nie wspomina się przy tym o całej sferze ekonomii społecznej, czyli o rozwiązaniach opierających się m.in. na podejmowaniu przez organizacje pozarządowe działalności odpłatnej pożytku publicznego lub gospodarczej). Tymczasem w ramach badania ewaluacyjnego nie zidentyfikowano czynników, które – poza utratą stabilności finansowej w wyniku nie pozyskania środków publicznych na działalność – skłaniałyby podmioty III sektora do rezygnacji z jednego źródła finansowania na rzecz innego, zwłaszcza, że wymaga to przemodelowania całej organizacji. Należy zatem przyjąć, że bardziej realny scenariusz zmniejszania udziału środków publicznych w budżetach organizacji polega na takim ich wykorzystaniu, które umożliwi rozwój instytucjonalny organizacji (co musi zakładać nawet okresowe zwiększanie, a nie ograniczanie ich dostępności). Autorzy „Założeń...” dostrzegają tę zależność i podkreślają konieczność podtrzymania finansowania rozwoju instytucjonalnego, który musi towarzyszyć realizacji zadań w sferze pożytku publicznego.

W „Założeniach...” **niedostatecznie uwzględniono kluczowe kwestie związane z uwarunkowaniami rozwoju społeczeństwa obywatelskiego**. Ogólny stan społeczeństwa obywatelskiego w Polsce jest niezadowolający, o czym świadczą zarówno badania polskie (Diagnoza Społeczna. Warunki i jakość życia Polaków, raporty z lat 2000-2015⁵⁵), jak europejskie (European Social Survey, dane z lat 2002-2018⁵⁶), oraz światowe (m.in. badanie Trust Barometr⁵⁷). Z danych tych wynika, że w Polsce mamy do czynienia ze stagnacją rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, zarówno w wymiarze postaw (m.in. niski poziom zaufania społecznego, w tym zaufania międzyludzkiego oraz do instytucji publicznych), jak i działań (angażowanie się w działania na rzecz społeczności, zrzeszanie się). Trudności finansowe i kadrowe doświadczane przez organizacje pozarządowe należy traktować zarówno jako przyczynę, jak i konsekwencję tych zjawisk. Z tego punktu widzenia „Założenia...” prezentują niekompletny obraz obszaru, w który P FIO 2021+ ma interweniować, a tym samym nie wytyczają jego głównego wyzwania.

Ocena adekwatności założeń P FIO 2021+ wobec wyzwań dla rozwoju społeczeństwa obywatelskiego i problemów III sektora

„Założenia...” przedstawiają szereg sposobów rozwiązania zidentyfikowanych problemów, które częściowo stanowią kontynuację sposobu realizacji poprzedniej edycji P FIO, a jednocześnie wskazują na obszary, w których warto rozważyć wprowadzenie zmian. W dokumencie rekomenduje się:

- utrzymanie mechanizmu premiującego organizacje o mniejszym potencjale (mniej doświadczone, z mniejszym budżetem, spoza wielkomiejskich ośrodków), w postaci odrębnego priorytetu dla małych inicjatyw oraz dodatkowych punktów podwyższających całościową ocenę oferty składanej przez organizacje z mniejszym potencjałem;
- zwiększenie ilości środków finansowych przeznaczonych na realizację Programu (w stosunku do perspektywy 2014-2020) – co nie znajduje odzwierciedlenia w części dotyczącej budżetu programu;
- tam, gdzie nie wpłynie to na jakość realizowanego zadania – zmniejszenie maksymalnej kwoty dofinansowania, aby zwiększyć liczbę dofinansowanych ofert – podczas gdy, jako kryterium racjonalności wydatków, i tak powinno być to elementem oceny oferty;
- kontynuacja dofinansowania rozwoju instytucjonalnego organizacji (wprowadzonego jako oddzielna kategoria kosztorysu od edycji 2018) przy jednoczesnym minimalizowaniu dublowania zadań finansowanych z FIO oraz z Programu Rozwoju Organizacji Obywatelskich na lata 2018-2030. Rozwój instytucjonalny stanowi także jedną z kluczowych zasad realizacji programu. Brakuje przy tym precyzyjnego wskazania, w jaki sposób i w jakim zakresie ów rozwój ma być wspierany (poza sugestią, że określona część dotacji ma być obligatoryjnie przeznaczana na ten cel);
- utrzymanie Priorytetu 1 wraz ze zwiększeniem jego alokacji, tj. kontynuacja wsparcia dedykowanego małym inicjatywom lokalnym, działaniom samopomocowym, grupom nieformalnym, młodym organizacjom (w formie mikrograntów i w formule regrantingu), w celu budowania ich potencjału;

⁵⁵ Czapiński J., Panek T., *op. cit.*

⁵⁶ <https://www.europeansocialsurvey.org/> [dostęp: 01.05.2020 r.]

⁵⁷ <https://www.edelman.com/trustbarometer> [dostęp: 01.05.2020 r.]

- utrzymanie wsparcia dla działań dotyczących partycypacji publicznej, szczególnie o charakterze innowacyjnym, wychodzącym poza ramy działalności bieżącej, co stanowi podstawę dla wyodrębnienia priorytetu „Partycypacja publiczna” dedykowanego projektom, którym trudno byłoby konkurować z tymi realizowanymi w ustawowych sferach pożytku publicznego.

Między wskazanymi rozwiązaniami nie wskazano powiązań, tj. nie doprecyzowano, czy i jak ich efekty będą się wzajemnie wzmacniać. Zakres podmiotowy rozwiązań obejmuje przede wszystkim organizacje pozarządowe, a zakres przedmiotowy odnosi się głównie do modyfikacji obecnej edycji programu. Zakres propozycji dotyczących kształtu kolejnej edycji FIO jest dużo węższy niż zakres zidentyfikowanych w analizie desk research problemów III sektora i wyzwań rozwoju społeczeństwa obywatelskiego. Jak słusznie wskazano w „Założeniach...”, “(...) należy mieć na uwadze, iż część inicjatyw organizacji sektora pozarządowego (w szczególności tych o charakterze ogólnopolskim) wymaga przeznaczenia na realizację zadania kwoty wyższej niż średnia wysokość dotacji”. Stwierdzony brak możliwości pełnego zabezpieczenia potrzeb finansowych w przypadku niektórych typów działań prowadzonych przez organizacje pozarządowe dotyczy kwestii finansowania III sektora w ogóle – zasoby finansowe państwa nigdy nie będą wystarczające. Tym pilniejsza jest potrzeba zidentyfikowania kluczowego wyzwania i celu programu.

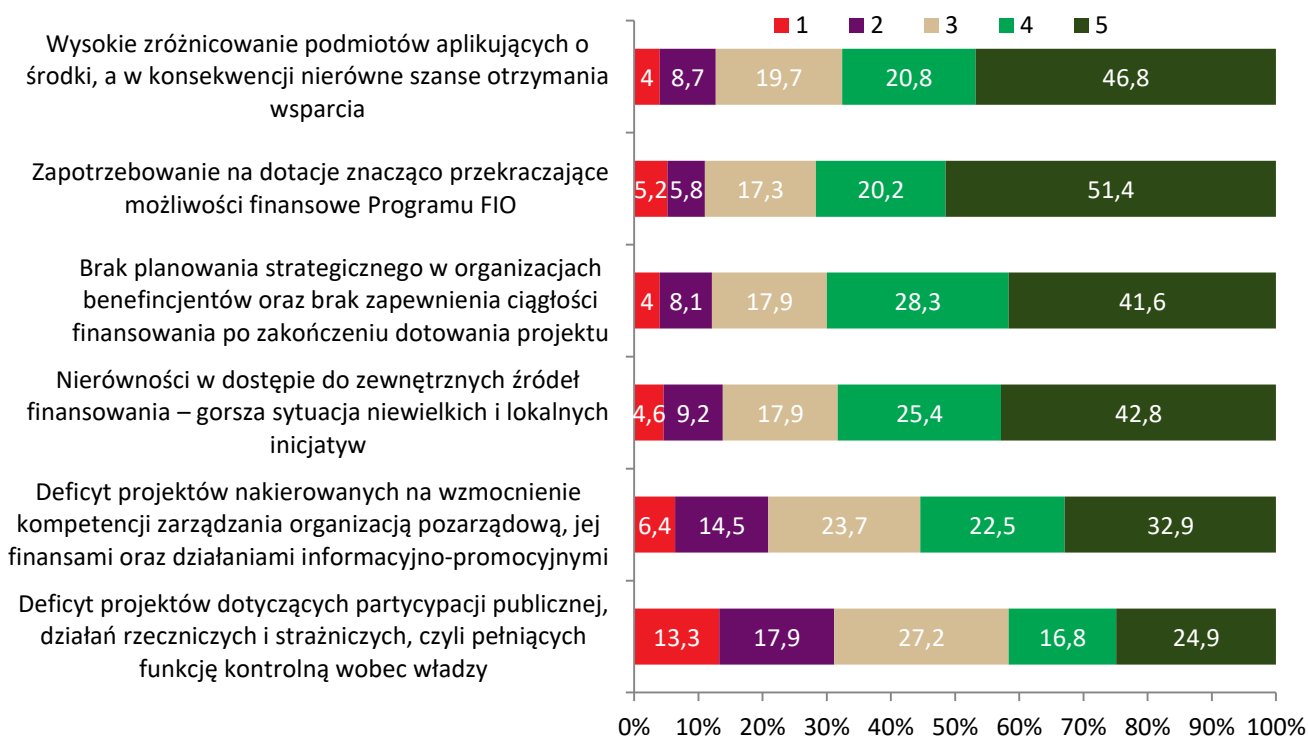
2.2. Diagnoza potrzeb interesariuszy – podsumowanie konsultacji

Oceniany w trakcie konsultacji w formie ankiety internetowej dokument „Założenia projektu P FIO 2021+” został poprzedzony analizą problemów społeczeństwa obywatelskiego i trudności, z jakimi boryka się obecnie III sektor w Polsce. Problemy te zostały zidentyfikowane podczas realizacji P FIO w latach 2014-2020, jako najważniejsze dla realizacji programu w przyszłości. Przedstawiciele interesariuszy w większości podzielają, wyrażoną w „Założeniach...”, opinię na ten temat. Wszystkie wskazane problemy zostały ocenione, jako istotne i wymagające uwzględnienia przy planowaniu P FIO 2021+. Za najważniejsze trudności zostały uznane: *zapotrzebowanie na dotacje przekraczające możliwości finansowe Programu FIO; brak planowania strategicznego w organizacjach oraz nierówności w dostępie do zewnętrznych źródeł finansowania.*

Wykres 6: Ocena wagi problemów społecznych dla P FIO 2021+ [w % wskazań]

Liczebność próby (n) = 173

Uwaga: Wartości na wykresie to wartości %. Wartości mogą nie sumować się do 100%.

Badani dokonywali oceny posługując się skalą od 1 do 5, gdzie 1 oznaczało „zdecydowanie nie”, a 5 – „zdecydowanie tak”.

Uczestnicy spotkań konsultacyjnych również zgodzili się, że wyżej wymienione kwestie są istotne dla realizacji Programu. Ponadto w trakcie konsultacji zdiagnozowano szereg obszarów, które w opinii przedstawicieli III sektora powinny zostać uwzględnione w procesie planowania i realizacji P FIO 2021+.

Deficyt informacji, działań i projektów badawczych i diagnostycznych

W opinii przedstawicieli NGO kluczowym dla prawidłowego reagowania na zmieniające się potrzeby społeczne (a zatem także odpowiedniego zaplanowania działań projektowych) jest właściwe zrozumienie ich rzeczywistych przyczyn i mechanizmów funkcjonowania. Tymczasem, jako przedstawiciele organizacji pozarządowych, odczuwają oni deficyt w zakresie badań, analiz i diagnoz społecznych, na których mogliby oprzeć swoje plany i działania. Brakuje również projektów o tym charakterze, a części badawczo-diagnostyczne dotowanych wniosków nie są wystarczające.

Jednocześnie interesariusze wskazywali na niedostatek działań badawczych i analitycznych ukierunkowanych na diagnozowanie przyczyn problemów III sektora.

Uzależnienie funkcjonowania organizacji pozarządowych od funduszy dotacyjnych

Choć jest to problem o wielopłaszczyznowym podłożu manifestujący się w każdym aspekcie funkcjonowania III sektora, uczestnicy konsultacji zwracali w szczególności uwagę na to, że brak samodzielności i stabilności finansowej organizacji pozarządowych wynika w szczególności z takich przyczyn jak:

- deficyt potrzeby i nieumiejętność planowania strategicznego w NGO;

- deficyt stałych przychodów pochodzących z zewnętrznych źródeł finansowania innych niż środki publiczne, wynikający głównie z nieumiejętności korzystania z tych źródeł;
- deficyt komercjalizacji działalności NGO.

Deficyt działań wspierających NGO w zakresie pozyskiwania i profesjonalizacji kadry

Działania projektowe, w tym te wspierane w ramach P FIO, nie sprzyjają wypełnianiu luk kadrowych i kompetencyjnych NGO. Za najważniejsze problemy interesariusze uznali:

- niskie wynagrodzenia i dominacja pracy nieodpłatnej;
- deficyt projektów pomocowych w zakresie szkoleń dla przedstawicieli III sektora o tematyce związanej z rozwojem instytucjonalnym, działaniami promocyjnymi i budowaniem strategii rozwoju;
- małe wsparcie dla promowania aktywności wolontariackiej oraz malejące zainteresowanie społeczne wolontariatem;
- duża rotacja kadr w NGO związana z szybko następującym wypaleniem zawodowym, a w konsekwencji brak nabywania doświadczenia i profesjonalizacji pracowników, brak sprzyjających rozwojowi zawodowemu warunków;
- utrudniony dostęp do zewnętrznych ekspertów i profesjonalistów z różnych dziedzin (na przeszkodzie stoją bariery finansowe i wykluczenie przestrzenne⁵⁸).

Zatrudnianie i profesjonalizacja pełnoetatowej kadry pracowniczej są w opinii wielu uczestników spotkań konsultacyjnych jedyną drogą do profesjonalizacji działań organizacji pozarządowych.

Deficyt działań nakierowanych na sieciowanie i wspieranie współpracy

Biorący udział w konsultacjach przedstawiciele III sektora zgodnie przyznawali, że we współpracy oraz tworzeniu sieci wymiany doświadczeń – a także zasobów i usług – oraz wzajemnego wsparcia widzą olbrzymią szansę rozwoju dla organizacji pozarządowych. Wsparcie w samoorganizacji i sieciowaniu III sektora powinno dotyczyć współpracy w trzech płaszczyznach:

- NGO i NGO, w wymiarze:
 - realizacji projektów partnerskich;
 - wzajemnej wymiany zasobów i doświadczeń;
 - wsparcia w pozyskiwaniu funduszy.
- NGO i samorządy, w wymiarze:
 - wsparcia merytorycznego i finansowego udzielanego NGO przez samorządy;
 - zlecania NGO zadań z zakresu polityki społecznej.
- NGO i przedstawiciele biznesu, w wymiarze:
 - wsparcia merytorycznego i finansowego udzielanego NGO przez firmy;
 - komercjalizacji działań NGO na rzecz przedsiębiorców.

Mała elastyczność funkcjonowania systemu III sektora i NGO w sytuacjach kryzysowych

⁵⁸ Wykluczenie przestrzenne/transportowe to problem dotyczący najczęściej niewielkich NGO z małych miast i wsi; ich przedstawiciele twierdzą, że nie mogą korzystać z pomocy zewnętrznych specjalistów, ponieważ ci świadczą swoje usługi głównie w dużych miastach.

Organizacje pozarządowe nie są przygotowane na sytuacje kryzysowe i potrzebują wsparcia, gdy takie się pojawiają (np. stan epidemii w związku z zakażeniami wirusem SARS-CoV-2). Wsparcie powinno się odbywać zarówno na poziomie merytorycznym, jak finansowym.

Deficyt wsparcia instytucjonalnego dla NGO przed i poza realizacją projektów

Organizacje pozarządowe, w szczególności nowe (działające krócej niż 2 / 3 lata) i małe (o niewielkiej skali działania lub niskich przychodach) NGO nie posiadające własnego zaplecza finansowo-kadrowego oraz doświadczenia, odczuwają wyraźny deficyt instytucjonalnych działań pomocowych wspierających ich funkcjonowanie. Uczestnicy konsultacji społecznych wzięli w tym zakresie nadzieję z rozbudowaniem działalności np. operatorów regionalnych FIO lub komórek administracji publicznej odpowiedzialnych za współpracę i wspieranie III sektora. Najważniejsze z potrzeb w tym zakresie to:

- Dostęp do pomocy w procesie aplikowania o granty i jego późniejszego rozliczenia oraz sprawozdania.
- Dostęp do profesjonalnego wsparcia w zakresie obsługi księgowej, pomocy prawnej.

Najważniejsze wyzwania stojące przed społeczeństwem obywatelskim oraz problemy, z którymi boryka się obecnie III sektor w Polsce – perspektywa interesariuszy P FIO

Konsekwencje pandemii COVID-2019

Ze względu na swoją aktualność temat pandemii zdominował wiele spotkań konsultacyjnych oraz pojawiał się w odpowiedziach w ankiecie internetowej.

Do najważniejszych skutków pandemii, których spodziewają się przedstawiciele III sektora należą między innymi:

- kryzys ekonomiczny i jego globalne konsekwencje;
- kryzys wiary i zaufania społecznego;
- konsekwencje czasowego zatrzymania realizacji projektów i działań statutowych NGO;
- dla części organizacji konieczność podjęcia codziennej działalności za pośrednictwem Internetu jest utrudniona z powodu niedostatku kompetencji cyfrowych i nieumiejętności pracy zdalnej wielu ich członków i pracowników.

Deficyt aktywności społecznej

Uczestnicy konsultacji społecznych jako jeden z największych problemów społeczeństwa obywatelskiego diagnozowali liczne deficyty w aktywności społecznej obywateli (zarówno jako ogółu, jak i w poszczególnych grupach społecznych). Na taką sytuację składają się w ich opinii:

- niski poziom zaangażowania obywateli w życie społeczne i życie społeczności lokalnych;
- deficyty w zaspokojeniu bardziej podstawowych potrzeb życiowych uniemożliwiające podjęcie dodatkowej, prospołecznej aktywności;
- przekonanie o niewielkiej skuteczności działań prospołecznych;
- brak wiary w moc sprawczą inicjatyw oddolnych i własnych działań;
- negatywna opinia o funkcjonowaniu III sektora.

Problemem jest także brak kształcenia obywatelskiego na etapie wczesnoszkolnym, co się przekłada na brak postaw prospołecznych i brak poczucia odpowiedzialności społecznej obywateli.

Problemy finansowe

Brak stabilności finansowej jest najczęściej wskazywanym przez interesariuszy problemem III sektora. Jest to zjawisko, które realnie utrudnia konsolidację działań III sektora oraz realizację stojących przed nim zadań. Przedstawiciele organizacji pozarządowych wskazywali na takie trudności o charakterze finansowym jak:

- Niedostateczne finansowanie działalności NGO ze środków publicznych.
- Brak umiejętności pozyskiwania i utrzymania stałych źródeł finansowania zewnętrznego.
- Brak umiejętności i niechęć (zarówno społeczną, jak i samych NGO) do komercjalizacji niektórych działań i usług organizacji pozarządowych.
- Uzależnienie istnienia organizacji pozarządowych od otrzymania dotacji i grantów na realizację projektów.

W konsekwencji organizacje pozarządowe borykają się z wieloma dodatkowymi trudnościami technicznymi, sprzętowymi i lokalowymi, brakiem dostępu do usług ekspertów zewnętrznych, koniecznością opierania swojego działania na pracy wolontariackiej, brakiem dostępu do kursów i szkoleń oraz nowoczesnych rozwiązań technologicznych.

Trudności te w szczególny sposób dotyczą małe i młode organizacje pozarządowe działające w małych miejscowościach i na wsiach. Przedstawiciele NGO wskazywali również na regionalne różnice pomiędzy poziomem finansowania organizacji pozarządowych oraz na różnice w finansowym funkcjonowaniu organizacji działających na rzecz różnych grup docelowych.

Mimo relatywnie dużego poziomu świadomości na temat negatywnych konsekwencji problemów finansowych dla sprawnego działania III sektora, jego przedstawicielom brakuje spójnych pomysłów na ich przezwyciężenie.

Problemy kadrowe i kompetencyjne

Wielu przedstawicieli organizacji pozarządowych, jako istotny problem wymieniało braki kadrowe w organizacjach wynikające zarówno z trudności w zatrudnianiu etatowych pracowników spowodowanych nieatrakcyjnymi warunkami płacowymi w III sektorze, jak i niewielkim zainteresowaniem aktywnością wolontariacką na rzecz organizacji pozarządowych. Jednocześnie przedstawiciele NGO wskazują na stały odpływ doświadczonych kadr z organizacji, za którym stoją zarówno niesatysfakcjonujące zarobki oferowane w III sektorze, jak i szybkie wypalenie zawodowe pracowników.

Problemy kadrowe, wiążąc się z problemami finansowymi III sektora, przekładają się na wspomniane wcześniej trudności w zapewnieniu pracownikom potrzebnych szkoleń. Największe deficyty szkoleniowe przedstawiciele organizacji pozarządowych odczuwają w zakresie pisania wniosków dotacyjnych, promocji i marketingu, tworzenia strategii rozwoju, kwestii formalno-prawnych.

Jednocześnie istotnym elementem problemów z zasobami ludzkimi w organizacjach pozarządowych jest miejsce wolontariatu w świadomości społecznej. Praca wolontariacka, w opinii badanych, często jest niedoceniana lub wręcz dewaluowana przez społeczeństwo.

Trudności w pozyskiwaniu dotacji

Przedstawiciele NGO wskazywali na trudności związane z pozyskiwaniem środków zewnętrznych na każdym etapie przygotowania, realizowania i rozliczania wniosków dotacyjnych, z którymi wiąże się wiele obciążeń administracyjnych dla organizacji. Odczuwany przez przedstawicieli organizacji pozarządowych, deficyt instytucjonalnego, eksperckiego wsparcia doradczego (np. prawnego, księgowego, fundraisingowego) w procesie aplikowania o granty, a w przypadku porażki nieproporcjonalne do wysiłków efekty skutkują brakiem wiary we własne umiejętności i celowość pisanie wniosków dotacyjnych. Jest to szczególnie znamienne w sytuacji, w której środki dotacyjne są, w opinii badanych, często jedynym źródłem utrzymania dla NGO.

Nadmierna biurokratyzacja działania III sektora

Skomplikowany system prawny i system finansowania organizacji pozarządowych w Polsce wymaga, zdaniem uczestników konsultacji, specjalistycznej wiedzy prawnej i księgowej. Brak dostępu do specjalistycznego wsparcia oraz szybko zmieniające się przepisy prawne niejednokrotnie paraliżują realizację wartościowych inicjatyw społecznych.

Zdaniem przedstawicieli III sektora, biurokratyzacja silnie przejawia się również w programach dotacyjnych.

Brak współpracy organizacji pozarządowych

Wspomniane wcześniej deficyty sieciowania organizacji pozarządowych ze sobą, z administracją publiczną oraz biznesem zostały ocenione jako jedne z większych trudności III sektora. O ile trudności we współpracy z administracją i przedsiębiorcami wynikają najczęściej z niechęci tych drugich, to deficyty wzajemnego wspierania się NGO mają swoje podłoże w braku odpowiedniej konsolidacji sektora. Najczęściej wspomniano o:

- silnym konkurowaniu o deficytowe środki dotacyjne;
- braku wzajemnego zaufania pomiędzy NGO;
- braku kompetencji potrzebnych do podjęcia współpracy;
- braku promowania dobrych praktyk w tym zakresie;
- deficycie przedsięwzięć sieciujących.

Te wnioski korespondują z wynikami badania z 2015 r., którego efektem jest raport „Razem czy osobno. Sektor pozarządowy sam o sobie”⁵⁹. Wskazują one, że mimo iż kontakty między organizacjami (w tym stała współpraca) są coraz częstsze, to jednocześnie w środowisku pozarządowym rośnie poczucie konkurencji oraz konfliktów. Dla nieco więcej niż co piątej badanej organizacji brak współpracy i konflikty stanowiły istotną barierę codziennej działalności (22% wskazań – wzrost o 5 punktów procentowych w stosunku do roku 2012).

⁵⁹ <https://publicystyka.ngo.pl/razem-czy-osobno-sektor-pozarzadowy-sam-o-sobie> (dostęp: 20.07.2020 r.)

Większość badanych zgodziła się także ze stwierdzeniem, że „w Polsce trudno mówić o istnieniu sektora pozarządowego jako wspólnoty organizacji – istnieją wyłącznie poszczególne organizacje realizujące swoje cele”. Wnioski z badania wskazują, że więcej okazji do współpracy to także więcej okazji do pojawienia się sytuacji konfliktowych – ale także do rozmów na temat wizji rozwoju sektora, z którą przynajmniej częściowo, mimo bardzo zróżnicowanej sytuacji, mogłaby utożsamiać się większość organizacji.

Badani wskazywali także na liczne trudności i negatywne zjawiska, z którymi boryka się III sektor, a które pośrednio utrudniają nawiązywanie trwałej i efektywnej współpracy pomiędzy NGO. Wśród nich najważniejszymi były:

- brak wzajemnego zaufania przedstawicieli różnych organizacji pozarządowych
- szybkie wypalenie zawodowe i duża rotacja pracowników III sektora;
- skostnienie struktur NGO i ich nadmierna biurokratyzacja;
- upolitycznienie działania NGO w konsekwencji upolitycznienia procesu przyznawania dotacji.

Problemy w postrzeganiu społecznym III sektora

Uczestnicy konsultacji często wskazywali na problemy wynikające z błędnego postrzegania roli w społeczeństwie i działalności NGO przez społeczeństwo. Organizacje pozarządowe z jednej strony nie funkcjonują w świadomości społecznej, co przekłada się na niewielkie zaangażowanie obywateli w ich działalność, z drugiej zaś pokutuje wiele mitów na temat funkcjonowania III sektora. Według błędnych wyobrażeń w organizacjach pozarządowych pracuje się wyłącznie wolontarystycznie, są one upolitycznione, a próby prowadzenia przez NGO dodatkowej działalności odpłatnej lub gospodarczej w celu poprawienia swojej stabilności finansowej są postrzegane negatywnie.

Oczekiwania interesariuszy wobec P FIO 2021+

P FIO 2021+ na różne sposoby może pomóc organizacjom pozarządowym w rozwiązywaniu problemów i wyzwań, przed którymi stoją. Uczestnicy konsultacji zostali poproszeni o sprecyzowanie swoich oczekiwań wobec Programu. Były wśród nich:

- **Zwiększenie liczby organizacji pozarządowych/grup nieformalnych**, które otrzymają grant oraz zwiększenie budżetu całego Programu oraz maksymalnej kwoty dotacji.
- Wprowadzenie możliwości kontynuowania **projektów z poprzednich lat**.
- Umożliwienie finansowania projektów długofalowych (**co najmniej trzyletnich**).
- **Uproszczenie procedur konkursowych i zmniejszenie obciążeń administracyjnych w Programie**. Szczególnie ważne jest uproszczenie języka dokumentów konkursowych, które są obecnie niezrozumiałe dla wielu organizacji pozarządowych.
- Ujednolicenie kryteriów oceniania wniosków. **Zapewnienie przejrzystości i jawności procesu oceniania**. Modelowym rozwiązaniem byłoby zoperacjonalizowanie oceny literowej wniosku i informowanie wnioskodawców jakimi kryteriami szczegółowymi kierują się eksperci dokonując oceny literowej wniosku. Dodatkowo, wymagania stawiane kandydatom na ekspertów powinny być wyższe,

a przydzielając im wnioski do oceny należy brać pod uwagę w jakich obszarach działalności pożytku publicznego się specjalizują.

- Praca ekspertów oceniających wnioski powinna podlegać rozbudowanej kontroli. **Kandydatom na ekspertów należałoby stawiać wyższe wymagania. Oceniającym powinny być przekazywane do oceny wnioski dotyczące obszarów, w których się oni specjalizują.**
- Wprowadzenie (przynajmniej w przypadku mikro-inicjatyw) **dwuetapowej oceny wniosku** oraz umożliwienie poprawy / edycji już złożonego dokumentu w zgodzie z pierwszą opinią i uwagami eksperta.
- Wyrównywanie szanse III sektora poprzez przyznawanie **dotacji proporcjonalnie małym i dużym organizacjom pozarządowym** oraz organizacjom działającym w **różnych regionach i w różnych obszarach pożytku publicznego.**
- **Skrócenie czasu procedowania konkursów.** Od momentu napisania wniosku do momentu ogłoszenia wyników i rozpoczęcia realizacji zaplanowanych działań mija kilka miesięcy, w czasie których może dojść do znacznych zmian w obszarze, którego działanie dotyczy.

Ponadto Narodowy Instytut Wolności, zdaniem przedstawicieli III sektora, powinien:

- Kontynuować działalność edukacyjną, w tym organizować **szkolenia, spotkania doradcze, webinaria dotyczące przygotowania wniosków aplikacyjnych, sposobów oceniania wniosków dotacyjnych oraz pracy zdalnej i nowych technologii.**
- Zapewnić dostęp do wsparcia merytorycznego (np. w efektywniejszym przygotowywaniu wniosków w przyszłości) oraz informacji o alternatywnych źródłach finansowania wniosku, do których można sięgnąć **również dla organizacji, które nie otrzymały dotacji w ramach P FIO 2021+.**
- Stworzyć katalog dobrych praktyk FIO. **Idealnym rozwiązaniem wydaje się pokazywanie** (za zgodną wnioskodawców) **wzorcowych wniosków, które otrzymały dotację,** omówienie ich oceny, działań zaplanowanych w ramach projektu oraz organizowanie spotkań (np. online) z osobami, które zrealizowały dany projekt. Miałyby to przede wszystkim **walor edukacyjny, pozwoliłoby zwiększyć kompetencje mniej doświadczonych organizacji oraz wyrównałoby ich szanse.**
- Przeciwdziałać pokrywaniu się zakresów różnych programów, którymi zarządza. W opinii uczestników konsultacji obecnie nakładają się na siebie nie tylko zakresy merytoryczne programów, ale również terminy naborów wniosków, co utrudnia NGO przygotowanie wniosków aplikacyjnych wysokiej jakości oraz przekłada się na mniejsze szanse pozyskania dofinansowania.

Zdania na temat tego, jakie obszary działań powinny być szczególnie premiowane w Programie FIO 2021+ były podzielone i zależały najczęściej od profilu organizacji, których przedstawiciele formułowali opinie. Do najczęstszych propozycji należało premiowanie:

- projektów z zakresu działań artystycznych, szeroko rozumianej edukacji i wspierania postaw prospołecznych i obywatelskich,

- projektów wspierających w organizacjach pozarządowych umiejętność planowania strategicznego, dostarczających wsparcie instytucjonalne i sprzyjających tworzeniu nowych miejsc pracy w NGO;
- projektów promujących wolontariat;
- projektów partnerskich i **wspierających sieciowanie**;
- **projektów nastawionych na innowacje**, których zadaniem nie byłoby odpowiadanie na konkretne problemy społeczne, ale **testowania nowych rozwiązań i sposobów działania**; ryzyko negatywnej weryfikacji testowanego rozwiązania jest wpisane w ideę takich projektów, więc należałoby dla nich zastosować inne kryteria oceny sukcesu i porażki niż te stosowane w zwykłych inicjatywach.

3. Ocena założeń i elementów projektu P FIO 2021+

3.1. Cel główny i cele priorytetów zapisane w projekcie P FIO 2021+

Wszystkie cele wyrażone w „Założeniach...” (zarówno cel główny, jak i cele priorytetów) są istotne z punktu widzenia problemów i wyzwań zidentyfikowanych w ramach analizy desk research. Każdy z nich odwołuje się do zjawisk i pożądaných kierunków zmian, które, są istotne dla rozwoju społeczeństwa obywatelskiego i problemów III sektora. Jednocześnie cele te wymagają dalszego doprecyzowania. Poniżej zaprezentowano opis tych aspektów celów wyrażonych w „Założeniach...”, które zostały zidentyfikowane, jako wymagające uszczegółowienia.

Warunki określone zasadą SMART najlepiej spełnia cel główny. Pozostałe (tj. cele przypisane priorytetom) **nie są w wystarczającym stopniu skonkretyzowane**, zawierają nieprecyzyjne sformułowania jak np. „projekty realizowane w ramach priorytetu powinny wpływać pozytywnie na...”. Dodatkowo cele Priorytetu 2 i 3 są bardzo zawile, a cel Priorytetu 3 zawiera listę zjawisk/obszarów, wobec których oczekiwany jest pozytywny wpływ programu, lecz niejasne są zasady doboru tych zjawisk. Cechują się one równym poziomem szczegółowości, są niezrozumiale sformułowane (np. “budowanie potencjału organizacji poprzez kształtowanie wizerunku organizacji obywatelskich w przestrzeni publicznej”), część z nich jest sformułowana jako działania (np. “tworzenie forum debaty publicznej”). W związku z niedostatecznym stopniem konkretyzacji, **cele nie są również mierzalne**. Ocena **osiągalności celów** jest natomiast niemożliwa z uwagi na liczne braki operacyjnej części „Założeń...” – takich, jak sprecyzowane kierunki interwencji wraz z listą działań czy wskaźniki opatrzone w wartości docelowe. Z uwagi na niepodważalną istotność przyjętych celów - tym większy nacisk należy położyć na ich precyzyjne zdefiniowanie i określenie odnoszących się do nich kierunków interwencji. Co do **ram czasowych**, żaden z celów nie odwołuje się do nich bezpośrednio, ale należy przyjąć, że są to ramy czasowe realizacji P FIO 2021+, czyli lata 2021-2030.

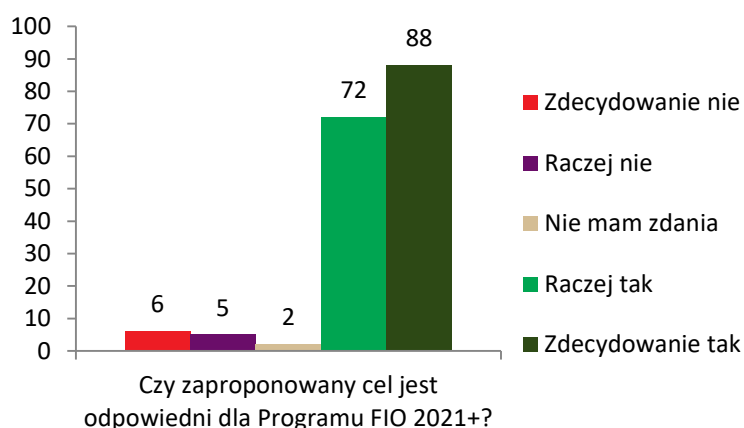
Związki logiczne pomiędzy zidentyfikowanymi w „Założeniach...” wyzwaniami a celami nie są jasne – głównie ze względu na wskazane wyżej wskazaną wyżej niekompletność części diagnostycznej dokumentu. Analiza celu głównego oraz priorytetów sugeruje, że lepiej odzwierciedlają one rzeczywiste problemy rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, niż wynikałoby to z diagnozy, na której powinny się opierać.

Podsumowanie konsultacji

Cel główny P FIO 2021+ w opinii uczestników konsultacji został sformułowany w projekcie programu właściwie. Poziom ogólności i szeroki zakres działań i inicjatyw, jaki sobą obejmuje gwarantują, że program podporządkowany tak zakreślone mu celowi głównemu dostarczy wsparcia różnorodnym działaniom wspierającym rozwój społeczeństwa obywatelskiego w Polsce. Z perspektywy badanych istotne było również, że szeroki i ogólny cel główny programu powinien przełożyć się również na dużą różnorodność organizacji mogących wnioskować o wsparcie w jego ramach.

Wykres 7: Ocena celu głównego zapisanego w projekcie P FIO 2021+

Respondenci ankiety internetowej również mogli ocenić poszczególne elementy samego programu. Cel główny został przez 93% nich oceniony jako odpowiedni dla P FIO 2021+ (udział odpowiedzi: zdecydowanie tak – 51%, raczej tak – 42%).

Liczebność próby (n) = 173

Interesariusze Programu raczej nie zgłaszali uwag do samego celu głównego licząc na jego doprecyzowanie wraz z doszczegółowieniem pozostałych elementów programu FIO, takich jak cele priorytetów, działania, czy spodziewane rezultaty. Jednocześnie jednak, pomimo pozytywnego odbioru celu, zarówno podczas spotkań konsultacyjnych, jak i w ankiecie internetowej, pojawiły się pojedyncze głosy dotyczące potrzeby lepszego sprecyzowania go, oraz zbyt dużego podobieństwa celu głównego FIO 2021+ do celu PROO (podczas gdy, zdaniem badanych, FIO powinno silniej wspierać inicjatywy oddolne, podczas gdy celem w PROO powinien być instytucjonalny rozwój organizacji). Niektórzy interesariusze wskazywali również na trudności w ocenie celu głównego wynikające z nieumiejętności przełożenia go na praktyczne działania w ramach programu.

Wśród szczegółowych uwag dotyczących celu głównego zapisanego w projekcie P FIO 2021+ zgłoszonych przez interesariuszy należy wymienić:

- Potrzebę doprecyzowania pojęcia *inicjatywa oddolna*.
- Potrzebę doprecyzowania pojęć: *zwiększenie zaangażowania w życie publiczne, wzrost partycypacji obywateli w sprawach publicznych, wzmocnienie potencjału sektora pozarządowego*.
- Zamianę sformułowania *obywatele i organizacje pozarządowe* na *obywatele i tworzone przez nich organizacje pozarządowe*.
- Zamianę sformułowania *zwiększenie ilości inicjatyw oddolnych* na sformułowanie *zwiększenie zaangażowania NGO i obywateli w inicjatywy oddolne*.
- Zamianę sformułowania *ilości inicjatyw oddolnych* na *liczba inicjatyw oddolnych*.

Ponadto interesariusze wskazywali, że już na poziomie celu głównego pozytywną zmianą byłoby:

- Silne **uwzględnienie sieciowania i promowania współpracy** wewnątrz III sektora oraz NGO z ich otoczeniem społeczno-gospodarczym i administracją publiczną.
- Większe skupienie na potrzebach **małych** (o niewielkiej skali działania lub niskich przychodach) **i młodych organizacji pozarządowych**.
- Podkreślenie wagi **wzmacniania kapitału społecznego i zaangażowania ludzi** na rzecz swoich społeczności lokalnych.

- Uwzględnienie **budowania zasobów organizacji pozarządowych** i promowanie ich rozwoju instytucjonalnego.

3.2. Priorytety i działania sformułowane w projekcie P FIO 2021+

Z uwagi na niekompletność części diagnostycznej „Założeń...” trudno ocenić trafność podziału programu na priorytety. Nie ułatwia tego także lakoniczny opis rodzajów działań przewidzianych do realizacji w ramach poszczególnych priorytetów. Uzasadnienie takiego podziału na priorytety, wskazane w „Założeniach...” ma charakter techniczny, wynikający raczej z logistyki realizacji programu, niż ze struktury problemów i wyzwań obszaru interwencji. I tak, Priorytet 1 wyodrębniono, aby przeznaczyć oddzielną pulę środków na mikro-inicjatywy, które inaczej miałyby niewielkie szanse w konkurencji o środki z bardziej doświadczonymi organizacjami. Natomiast Priorytet 3 wyodrębniono z uwagi na specyficzny charakter projektów związanych z partycypacją publiczną – „Projekty z przedmiotowego zakresu w istotny sposób mogą wpływać na rozwój społeczeństwa obywatelskiego, a jednocześnie – pod względem innowacyjności – trudno im konkurować z projektami o charakterze ogólno-aktywizacyjnym”.

Biorąc pod uwagę zidentyfikowane w badaniu problemy i wyzwania rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, proponowany w „Założeniach...” **podział na priorytety można jednak ocenić jako wyczerpujący** (z zastrzeżeniem, że ocena ta miałaby solidniejsze podstawy, gdyby priorytetom przyporządkowano uszczegóławiające je kierunki działań). **Podział na priorytety można również ocenić jako rozłączny** – na tyle, na ile rozłączność jest tutaj możliwa i potrzebna, gdyż co do zasady, zakresy tematyczne i merytoryczne poszczególnych priorytetów muszą się zazębiać, co wyraża pewną logikę działania całego programu, odtworzoną w ramach ewaluacji:

- w ramach Priorytetu 1 wspierane są oddolne mikro-inicjatywy (jako swoista “szkoła” działalności społecznej, także dla grup nieformalnych) oraz sieci ich wsparcia (rozumiane jako działalność i współpraca lokalnych operatorów FIO i innych podmiotów, jak np. ośrodki wsparcia ekonomii społecznej czy pełnomocnicy wojewodów ds. społeczeństwa obywatelskiego),
- w ramach Priorytetu 2 wspierane są organizacje pozarządowe w ich działaniach w ramach pożytku publicznego, które to działania muszą jednocześnie prowadzić do większego angażowania obywateli, a tym samym – do “budowy kapitału społecznego”, “tworzenia społecznych więzi zaufania i samoorganizacji”,
- w ramach Priorytetu 3 wspierane są te działania organizacji, które koncentrują się na zwiększaniu partycypacji publicznej.

Ze względu na zakres podmiotowy, tj. rodzaj grup/organizacji, które mogą realizować zadania w ramach poszczególnych priorytetów, podział kształtuje się następująco:

- Priorytet 1 – grupy nieformalne oraz już istniejące, małe/młode/o niskim potencjale organizacje pozarządowe, a także organizacje tworzące sieci ich wsparcia (operatorzy lokalni FIO),

- Priorytet 2 – wszystkie organizacje pozarządowe, o ile w swoich działaniach w ramach pożytku publicznego uwzględnią angażowanie obywateli,
- Priorytet 3 – organizacje ukierunkowane na rozwój partycypacji publicznej, gotowe podjąć działania na rzecz całego III sektora i szerzej – rozwoju społeczeństwa obywatelskiego (np. w ramach edukacji obywatelskiej, kampanii informacyjnych czy budowania wizerunku organizacji w społeczeństwie).

Ocena, w jakim stopniu zaplanowane w projekcie P FIO 2021+ działania odpowiadają na potrzeby adresatów, jest utrudniona ze względu na bardzo ogólny ich opis. Biorąc pod uwagę ustalenia analizy desk research, można wskazać następujące potrzeby:

- finansowe, wymieniane na pierwszym miejscu,
- kadrowe: w tym zwłaszcza potrzeba zmotywowania do pracy na rzecz organizacji większej grupy osób (w tym wolontariuszy, których liczba spada i których trudno pozyskać), potrzeba zwiększenia zaangażowania członków w życie organizacji (niwelowanie zjawiska “pozornej aktywności obywatelskiej”),
- powiązana z potrzebami finansowymi i kadrowymi – potrzeba zapewnienia godnej płacy i stabilności zatrudnienia (niwelowanie zjawiska prekaryzacji pracy w III sektorze),
- uproszczenie formalnoprawnych ram działalności organizacji pozarządowych, co z pewnością stanowi także barierę samoorganizacji i zrzeszania się obywateli.

Wśród potrzeb społecznych (zidentyfikowanych na podstawie analizy desk research), istotnych z punktu widzenia rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, należy natomiast wymienić:

- zmniejszanie obszaru wykluczenia społecznego, rozumianego nie tylko w kontekście ekonomicznym (który także ma wpływ na aktywność obywatelską – im niższy status socjoekonomiczny, tym mniejsza chęć podejmowania działań na rzecz społeczności), ale przede wszystkim w kontekście możliwości korzystania z praw i wolności obywatelskich,
- wzmocnienie postaw obywatelskich wśród Polaków,
- zwiększenie wpływu obywateli na państwo i rynek na każdym poziomie (od lokalnego po krajowy i globalny),
- zwiększenie poczucia sprawczości wśród obywateli i związany z tym wzrost zaufania do instytucji publicznych i państwa (zwłaszcza, jeśli państwo ma pełnić rolę mecenasa rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, o czym świadczyłoby m.in. utworzenie NIW – CRSO).

Z uwagi na niedoprecyzowanie form wsparcia, jakie są zaplanowane w ramach “Założeń...”, trudno o ocenę ich dopasowania do zdiagnozowanych potrzeb. **Rekomenduje się stworzenie listy uszczegółowionych kierunków działań dla każdego priorytetu, wzorem P FIO 2014-2020.** Oczywiście jest bowiem, że odpowiedź na wszystkie zidentyfikowane w badaniu potrzeby jest niemożliwa w ramach jednego programu. Potrzebna jest zatem ich hierarchizacja, wskazanie tych kluczowych i możliwych do zaspokojenia oraz podporządkowanie im celów i działań w ramach P FIO.

Podsumowanie konsultacji

Większość osób biorących udział w konsultacjach na temat projektu P FIO 2021+ uznała, że podział priorytetów jest w ogólnym zarysie właściwy. Jednocześnie jednak zgłoszono wiele uwag i propozycji zmian w ich zakresie. **Warto zaznaczyć, że opinie prezentowane przez poszczególnych uczestników konsultacji (zarówno podczas wideokonferencji, jak i w ankiecie internetowej) były bardzo różnorodne, silnie nacechowane indywidualnymi doświadczeniami przedstawicieli NGO i reprezentowanych przez nie organizacji, a niekiedy wzajemnie sprzeczne.** Jako takie dobrze oddają specyfikę środowiska III sektora w Polsce i zostały możliwie kompleksowo podsumowane w zaprezentowanych niżej wnioskach.

Trudności w ocenie priorytetów i zaplanowanych w ramach programu działań przysporzyły badanym **lakońiczność opisów** zaprezentowanych w „Założeniach...” oraz zróżnicowany poziom wiedzy o Programie FIO i jego wcześniejszych edycjach. Źródeł z dokonaniem oceny trudności badani upatrywali w:

- brak konkretnych i mierzalnych celów poszczególnych priorytetów;
- niedostateczną szczegółowości opisu zakresu merytorycznego priorytetów;
- brak charakterystyki działań i projektów dotowanych w ramach poszczególnych priorytetów.

W efekcie badani często mieli trudności nie tylko w merytorycznej ocenie samych priorytetów, ale również w określeniu, w ramach którego z priorytetów mieszczą się inicjatywy, o sfinansowanie których chcieliby wnioskować.

Ponadto wśród uwag i komentarzy znalazły się następujące opinie badanych:

- Priorytety (szczególnie w fazie realizacyjnej) powinny uwzględniać **regionalne zróżnicowanie** III sektora. Można zastosować np. tak zwane „kopertowanie regionalne”. Zróżnicowanie regionalne powinien uwzględniać również regranting w ramach 1 priorytetu.
- Poszczególne priorytety powinny zakładać **większe wsparcie instytucjonalne NGO**, zwłaszcza w kontekście braku priorytetu 4 w obecnie proponowanym podziale programu.
- Priorytety (szczególnie Priorytet 2 i 3) powinny umożliwiać **finansowanie bieżącej działalności NGO**, jeśli profil i działalność organizacji wpisują się w cele programu, zamiast finansowania jedynie konkretnej inicjatywy/działania/projektu⁶⁰. Jednocześnie należy umożliwić realizację projektów wieloletnich.
- Wszystkie priorytety, powinny wspierać także **sieciowanie III sektora i nawiązywanie współpracy** NGO ze sobą nawzajem (poprzez promowanie projektów partnerskich lub wspierania nowych i małych NGO przez organizacje o większym doświadczeniu) oraz rozwój współpracy NGO z administracją publiczną (szczególnie na szczeblu samorządowym) oraz biznesem (z zależności od zakresu realizowanego projektu: lokalnym lub ogólnopolskim).

⁶⁰ W chwili obecnej zadania te, w postulowanej przez uczestników konsultacji formule, są już realizowane w Programie Rozwoju Organizacji Obywatelskich na lata 2018-2030.

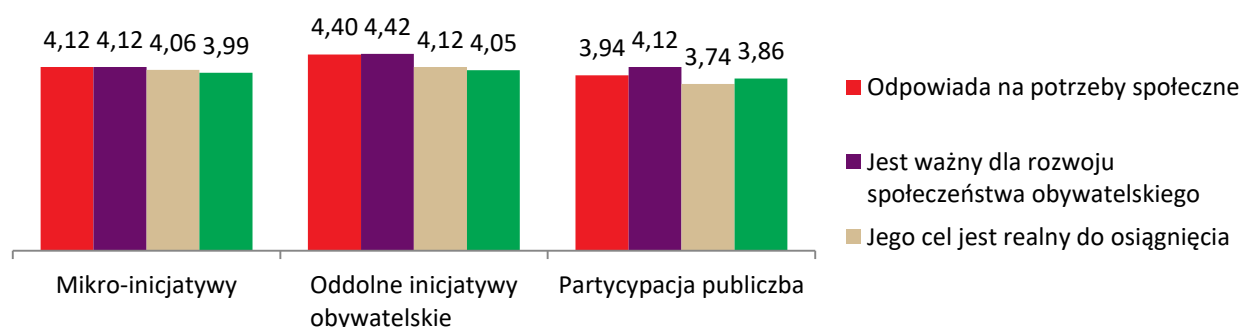

- Powinien powstać nowy priorytet **„Modelowe projekty”**; wspierana w nim byłaby kontynuacja inicjatyw, których realizacja przyczyniła się do dużych zmian w społecznościach lokalnych.

W ocenie zakresu merytorycznego poszczególnych priorytetów powtarzały się często uwagi i oczekiwania, jakie interesariusze zgłaszali wobec całego Programu FIO, zostały one zbiorczo omówione w rozdziale „Diagnoza społeczna”.

Respondenci ankiety internetowej mogli dokonać oceny każdego z trzech priorytetów planowanych w ramach programu w zakresie tego, czy: odpowiada on na potrzeby społeczne, dotyczy kwestii ważnych dla rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, jest wewnętrznie spójny oraz czy jego cel jest realny do osiągnięcia. **Wszystkie priorytety zostały ocenione pozytywnie** we wszystkich analizowanych aspektach. Średnie ocen wahały się od 3,74 do 4,42 (w skali 5-cio punktowej). **Choć jednostkowe wahania ocen były niewielkie, to najwyższe średnie uzyskał priorytet 2 „Oddolne inicjatywy obywatelskie”, a najniższe priorytet 3 „Partycypacja publiczna”.**

Wykres 8: Ocena Priorytetów – porównanie średnich

Liczebność próby (n) = 173

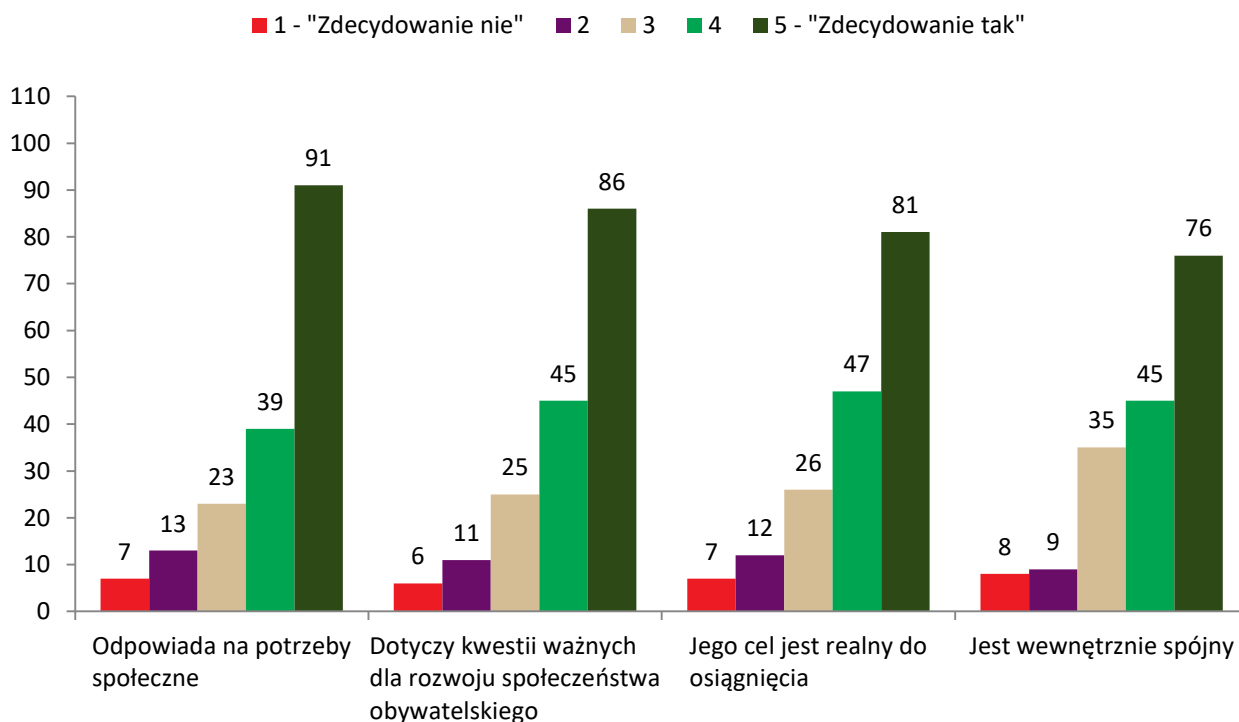
Uwagi na temat działań w priorytecie 1 – „Mikro – inicjatywy”

- Postulowano o zwiększenie maksymalnej kwoty dofinansowania do 15 tysięcy, ale również o jej obniżenie do 5 tysięcy, w celu objęcia wsparciem większej liczby inicjatyw. Przeważały głosy, że zaproponowane w „Założeniach...” 10 tysięcy złotych to odpowiednia maksymalna kwota dotacji (uwaga dotyczy zakresu kompetencji Operatorów).
- Beneficjentom należy zapewnić **dodatkowe wsparcie w trakcie realizacji projektu**. Powinno się im także zapewnić bieżącą pomoc podczas wykonywania działań np. poprzez wizyty monitorujące.
- Interesariusze zwracali uwagę na fakt, że działania dotowane w ramach grantów w tym priorytecie często przybierają formę jednorazowych wydarzeń o charakterze eventowym, i choć są one, jako takie, również wartościowe, to celem powinna być długotrwała zmiana aktywności obywatelskiej. **Priorytet 1 powinien być ukierunkowany także na trwałość inicjatyw.**
- Zdaniem niektórych przedstawicieli III sektora, priorytet 1 ze względu na małą kwotę dofinansowania i stosunkowo małą skalę dofinansowywanych działań oraz ich „doraźny charakter” powinien być **realizowany dwukrotnie w ciągu roku** w dwóch niezależnych naborach (uwaga dotyczy zakresu kompetencji Operatorów).

- Interesariusze wskazywali na konieczność uproszczenia procedur konkursowych. Uwaga ta dotyczyła w **szczególności kształtu i treści wniosku aplikacyjnego** oraz miała mieć zastosowanie przede wszystkim w przypadku priorytetu „mikro-inicjatywy”. Priorytet jest adresowany do małych i młodych inicjatyw, pozbawionych profesjonalnego wsparcia i doświadczenia w pozyskiwaniu funduszy (uwaga dotyczy zakresu kompetencji Operatorów).

Respondenci ankiety internetowej również mogli ocenić opisany z „Założeniach...” kształt Priorytet 1 „Mikro-inicjatywy”, w kontekście tego, czy odpowiada on na potrzeby społeczne, czy dotyczy kwestii ważnych dla rozwoju społeczeństwa obywatelskiego oraz czy jego cel jest realny do osiągnięcia, a sam priorytet jest wewnętrznie spójny. Priorytet we wszystkich tych aspektach został oceniony zdecydowanie pozytywnie.

Wykres 9: **Ocena Priorytetu 1 „Mikro-inicjatywy” – wyniki ankiety internetowej**

Liczebność próby (n) = 173

Uwagi na temat działań w priorytecie 2 – „Oddolne inicjatywy obywatelskie”

- Jest to w opinii interesariuszy priorytet o najszerszym zasięgu, skierowany do największej liczby organizacji pozarządowych i jednocześnie wspierający inicjatywy i projektu oddziałujące na najliczniejsze grupy ludzi. Jako taki **powinien zostać z jednej strony opisany i zaprojektowany maksymalnie szeroko** (żeby zminimalizować zjawisko odrzucania wniosków tylko w wyniku niespełniania kryterium wpisywania się w zakres priorytetu), a jednocześnie możliwie precyzyjnie, żeby ułatwić aplikowanie o środki oraz usprawnić i ujednolicić proces oceny wniosków.
- Należy sprecyzować pojęcie *inicjatywa obywatelska*.

- Należy również wyjaśnić i uszczegółowić pojęcia: *promowanie grup samopomocowych; inicjatywa organizacji pozarządowych przyczyniająca się do budowania kapitału społecznego; tworzenia społecznych więzi zaufania i samoorganizacji społeczeństwa.*
- W priorytecie powinno się położyć szczególny nacisk na **instytucjonalne wsparcie rozwoju organizacji**, prowadzącego do profesjonalizacji III sektora.
- Ze względu na bardzo duże zróżnicowanie III sektora w Polsce, a w konsekwencji duże zróżnicowanie projektów, w celu wyrównania szans organizacji wnioskujących o wsparcie, interesariusze postulowali podzielenie priorytetu 2 na dwie sekcje:
 - A. Podpriorytet dedykowany większym organizacjom realizującym bardziej rozbudowane, dłuższe projekty, z większym budżetem (sugerowana wielkość dotacji > 100.000 zł).
 - B. Podpriorytet dedykowany mniejszym organizacjom i mniejszym projektom (sugerowana wielkość dotacji < 100.000 zł).
- Ze względu na wspomnianą różnorodność organizacji pozarządowych i zmienność potrzeb społecznych, przedstawiciele III sektora postulowali **większą elastyczność realizowania działań przewidzianych w ramach projektów w tym priorytecie**. Argumentem za zwiększeniem elastyczności, była potrzeba bieżącego dostosowania realizowanych projektów do dynamicznie zmieniającej się sytuacji społecznej.
- Przedstawiciele III sektora zwracali uwagę na fakt, że w ramach priorytetu 2 powinny być szczególnie premiowane projekty, w których **działania są nastawione na aktywizację grup społecznych szczególnie zagrożonych wykluczeniem społecznym, utrudniającym m.in. bycie aktywnym członkiem społeczeństwo obywatelskiego**. . Zwracano uwagę na wagę projektów nie tylko bezpośrednio aktywizujących obywateli, ale również ukierunkowanych na znoszenie barier (społecznych, ekonomicznych, terytorialnych) pośrednio utrudniających lub uniemożliwiających tę aktywizację społeczną i obywatelską.
- Jednocześnie jednak grupy docelowe działań projektowych, o finansowanie których będzie można wnioskować w ramach 2 priorytetu, powinny być określone bardzo szeroko. Choć są grupy zagrożone różnego rodzaju marginalizacją i wykluczeniem, które w sposób jednoznaczny potrzebują wsparcia ze strony III sektora, to, jak wskazywali badani, ich przedstawiciele są już często podmiotami różnorodnych form wsparcia i aktywizacji. Podczas gdy działania na rzecz pozostałych grup (np. pomijanych w inicjatywach aktywizacyjnych ludzi w wieku produkcyjnym, w przeciwieństwie do młodzieży i seniorów) nie są w żaden sposób dotowane. O otrzymaniu dotacji powinny decydować potencjalne społeczne korzyści realizacji inicjatywy, niezależnie od grupy docelowej objętej jego działaniem.
- Priorytet powinien umożliwiać **realizację projektów wieloletnich**, ponieważ dopiero w takiej perspektywie czasowej można mówić o skuteczności inicjatyw obywatelskich i ich wpływie na społeczność lokalną i społeczeństwo obywatelskie.
- Jest to priorytet, który powinien w szczególny sposób **wspierać sieciowanie III sektora**, np. poprzez premiowanie projektów partnerskich oraz mechanizmów współpracy, w których duże i doświadczone

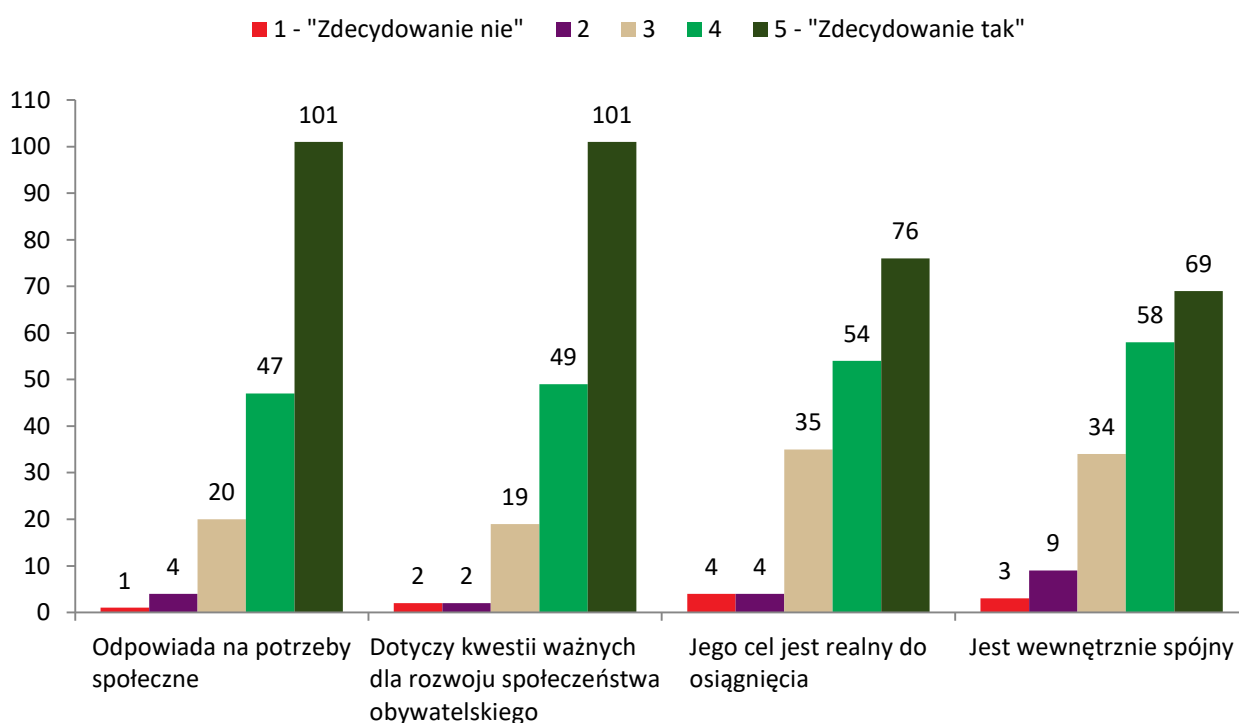

NGO działają w koalicji z małymi, nowopowstałymi inicjatywami, wymieniając się wzajemnie doświadczeniami i ułatwiając zdobywanie kompetencji.

- W tym priorytecie interesariusze widzieli szczególną szansę na przeciwdziałanie problemom społecznym wynikającym z trwającej pandemii COVID-2019.

Respondenci ankiety internetowej również mogli ocenić opisany z „Założeniach...” kształt Priorytet 2 „Oddolne inicjatywy obywatelskie”, w kontekście tego, czy odpowiada on na potrzeby społeczne, czy dotyczy kwestii ważnych dla rozwoju społeczeństwa obywatelskiego oraz czy jego cel jest realny do osiągnięcia, a sam priorytet jest wewnętrznie spójny. Priorytet we wszystkich tych aspektach został oceniony zdecydowanie pozytywnie.

Wykres 10: Ocena Priorytetu 2 „Oddolne inicjatywy obywatelskie” – wyniki ankiety internetowej

Liczoność próby (n) =173

Uwagi na temat działań w priorytecie 3 – „Partycypacja publiczna”

- Należy doprecyzować termin *partycypacja publiczna*.
- Należy umożliwić, szczególnie w priorytecie o tak szerokim zakresie przedmiotowym, realizację projektów wieloletnich, z dłużą perspektywą czasową.
- Zakres merytoryczny 3 priorytetu był dla uczestników konsultacji niejasny i mieli oni trudności z wyobrażeniem sobie jego praktycznego kształtu i sposobu realizacji. Zakres merytoryczny należy uszczegółowić, punktując konkretnie, jakie projekty i jakie działania można realizować w jego ramach.

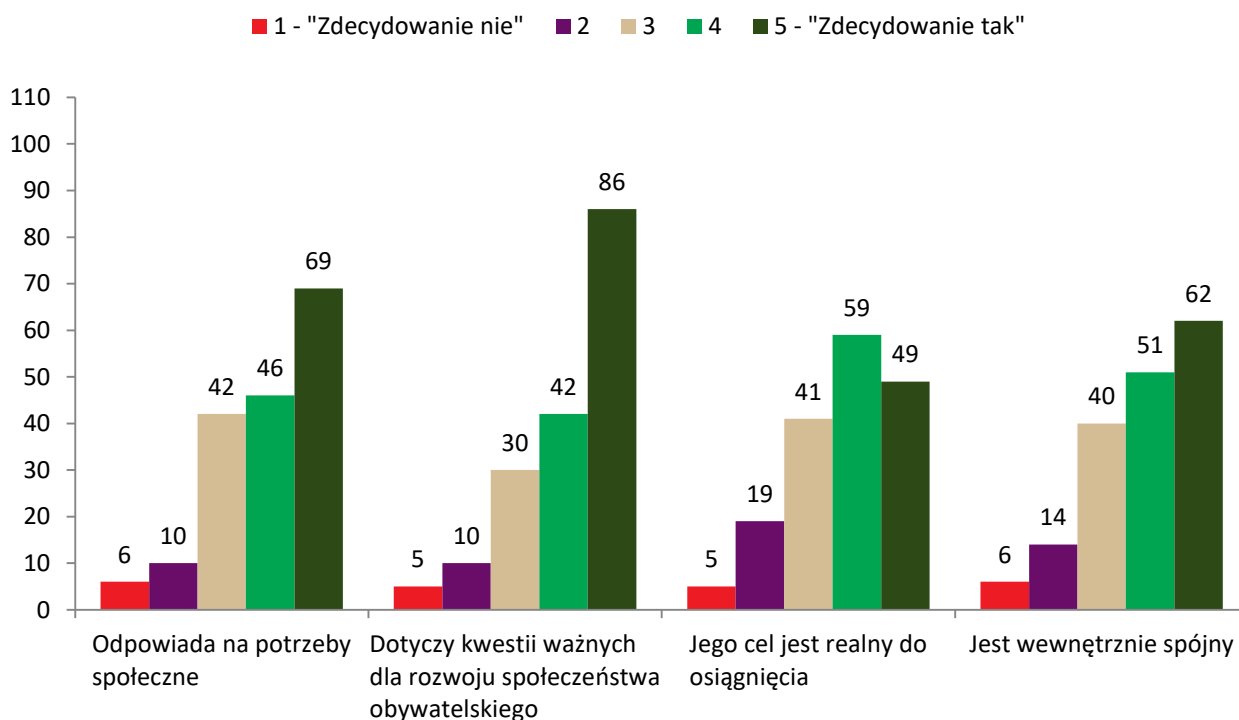
- Zaproponowano podział tematyczny ocenianych wniosków oraz wydzielenie osobnych pul środków na finansowanie poszczególnych grup.
- W priorytecie 3 nie pojawiły się działania na rzecz zwiększania dywersyfikacji źródeł finansowania NGO, które były uwzględnione w poprzednich perspektywach czasowych P FIO. Brakuje np. zwiększania kompetencji organizacji w zakresie fundraising-u, który powinno być dozwolony w priorytecie 3.
- Realizacja priorytetu powinna wpływać na poziom wiedzy obywateli i kształtowanie wizerunku organizacji pozarządowych, w tym **dostarczać NGO trwałych narzędzi do dalszego wpływania na te obszary. Działania przewidziane w priorytecie powinny umożliwić nawiązanie przez NGO współpracy z ekspertami** z zakresu np. kształtowania wizerunku, marketingu i zarządzania, którzy nie tylko zrealizują dla organizacji określone działania w ramach projektu, ale również w efekcie pomogą członkom NGO podnieść kompetencje w tych obszarach, co usprawni działanie organizacji w przyszłości.
- Realizacja działań w ramach priorytetu powinna przebiegać **w ścisłej współpracy z samorządami**, jako jednostkami posiadającymi największe w skali lokalnej możliwości realizowania zadań z zakresu tworzenia przestrzeni do partycypacji publicznej oraz kreowania wizerunku organizacji pozarządowych w regionie.
- Jednocześnie jednak przedstawiciele III sektora **obawiają się upolitycznienia działań podejmowanych w ramach tego priorytetu**. W konsultacjach wielokrotnie pojawiał się temat częstego upolitycznienia aktywności organizacji pozarządowych, jako realnego zagrożenia dla kondycji III sektora.
- Środki w ramach priorytetu 3 powinny móc być przeznaczane również na **badania i analizy zmierzające do diagnozy zmian** (w skali lokalnej, regionalnej i ogólnopolskiej) będących efektem realizowanych zadań.
- Przedstawiciele organizacji pozarządowych postulowali **wydzielenie osobnej puli środków finansowych na wsparcie małych i młodych inicjatyw działających na terenie małych miast i wsi**, które ze względu na znikome zaplecze finansowe i eksperckie mają niewielkie szanse na pozyskanie grantów w konkurencji z pozostałymi NGO.
- Interesariusze programu zwrócili uwagę na potencjalne **trudności w projektowaniu akcji informacyjnych, w szczególności happeningowych** w założonej formule Programu FIO. Działania takie, ze względu na swoją specyfikę powinny odpowiadać na bieżące i jak najbardziej aktualne potrzeby społeczne i powstawać niejako „na bieżąco”. Tymczasem przygotowanie wniosku projektowego należy rozpocząć na wiele miesięcy przed rzeczywistą realizacją działania.
- Badani zwrócili uwagę na brak w priorytecie, wspominanych z „Założeniach...” organizacji i działań strażniczych.
- Działania w tym priorytecie mogą być podstawą do zmian systemowych i prawnych, regulujących i stabilizujących sytuację i funkcjonowanie NGO. Przedstawiciele III sektora postulowali premiowanie w ramach priorytetu szczególnie działań mogących prowadzić do takich rezultatów.

- Przedstawiciele III sektora wskazywali na potencjalne trudności w ościąganiu celu priorytetu wynikające z **niskiej świadomości społecznej i obywatelskiej oraz niezaspokożenia innych, bardziej naglących potrzeb społecznych**. W opinii niektórych badanych przestrzeń na wspieranie partycypacji publicznej powstanie dopiero w chwili poprawienia się kondycji społeczno-ekonomicznej kraju.

Respondenci ankiety internetowej również mogli ocenić opisany z „Założeniach...” kształt Priorytetu 3 „Partycypacja publiczna”, w kontekście tego, czy odpowiada on na potrzeby społeczne, czy dotyczy kwestii ważnych dla rozwoju społeczeństwa obywatelskiego oraz czy jego cel jest realny do osiągnięcia, a sam priorytet jest wewnętrznie spójny. Priorytet we wszystkich tych aspektach został oceniony zdecydowanie pozytywnie.

Wykres 11: Ocena Priorytetu 3 „Partycypacja publiczna” – wyniki ankiety internetowej

Liczebność próby (n) = 173

Uwagi na temat podziału Programu na Priorytety

Proponowany podział programu na 3 priorytety został przez uczestników konsultacji oceniony umiarkowanie pozytywnie z jednoczesnym zaznaczeniem, że przedstawiony w „Założeniach...” opis jest niewystarczający do pełnego zrozumienia i oceny tej złożonej i rozbudowanej problematyki. Wśród uwag dotyczących proponowanego podziału znalazły się:

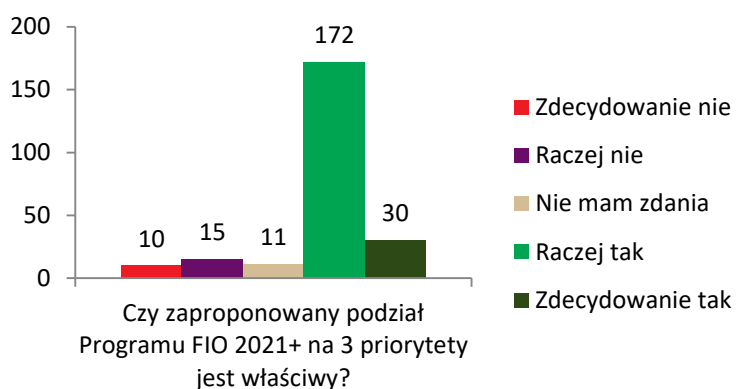

- Przedstawiciele III sektora wskazują na **niejasne granice pomiędzy zakresami merytorycznymi poszczególnych priorytetów** oraz zaplanowanych w ich ramach działań. Wątpliwości te dotyczą zarówno nakładającego się zakresu priorytetów 1 i 2, jak i priorytetów 2 i 3.
- Brakuje struktury podziału poszczególnych priorytetów. Interesariusze proponowali uwzględnienie w strukturze priorytetów między innymi podziału:
 - terytorialnego, uwzględniającego regionalną różnorodność III sektora i potrzeb społecznych;
 - wg. wielkości organizacji ubiegających się o grant;
 - tematycznego (wg obszaru oddziaływania projektu);
 - wg grup docelowych.

Najczęściej postulowaną zmianą ogólną w podziale na priorytety było **przywrócenie 4 priorytetu** z poprzednich perspektyw czasowych FIO (*Silne organizacje pozarządowe*). Rozwój instytucjonalny jest tym obszarem, w którym brak wsparcia jest dla organizacji pozarządowych szczególnie dotkliwy. **Zakres merytoryczny priorytetu 4 jest obecnie realizowany przez Program PROO**. Wielu uczestników konsultacji do tego nawiązywało, a część z nich twierdziła, że dodatkowym argumentem za utrzymaniem wsparcia instytucjonalnego w P FIO jest fakt, że konkurencja o środki w PROO jest bardzo duża i tylko nieliczne organizacje mogą liczyć na grant w tym programie. Jednocześnie pojawiły się opinie, że wsparcie dla rozwoju instytucjonalnego NGO, zgodnie z obecnym kształtem projektu P FIO 2021+, **nie powinno stanowić osobnego priorytetu, a być elementem projektów realizowanych w ramach Programu, tak jak miało to miejsce dotychczas**.

Umiarkowanie pozytywnie oceniona została również propozycja podziału programu na 3 priorytety. Podział na priorytety był jednocześnie jednym z elementów programu, w zakresie których badani najczęściej postulowali o konkretne modyfikacje.

Wykres 12: Ocena podziału na priorytety w projekcie P FIO 2021+

Liczebność próby (n) = 173

3.3. Efekty zaplanowane w projekcie P FIO 2021+

Realizacja P FIO 2021+ powinna, zgodnie z założeniami, doprowadzić do osiągnięcia określonych rezultatów. Miarą efektywności realizacji są przyjęte wskaźniki (tj. obserwowalne, mierzalne zjawiska, których wystąpienie można uznać za przesłankę wystąpienia zjawiska, na które mają wskazywać). Analiza trafności doboru wskaźników i poprawności ich sformułowania, wskazuje, iż:

- Priorytet 1 – wskaźniki produktu oraz rezultatu są dobrane trafnie, natomiast odnoszą się tylko do tego wymiaru działań przewidzianych w Priorytecie, które dotyczą bezpośrednio zaistnienia i trwałości mikro-inicjatyw. Tymczasem rezultatem pośrednim działań w Priorytecie 1 ma być “Sieć wsparcia inicjatyw oddolnych”, a żaden ze wskaźników nie odnosi się do tego rezultatu.
- Priorytet 2 – wskaźniki produktu są dobrane trafnie, natomiast jeśli chodzi o wskaźniki rezultatu, to odnoszą się one do rezultatu “wzrost skali i intensywności współpracy partnerskiej”, który z kolei nie znajduje odzwierciedlenia w części diagnostycznej (kwestia znaczenia partnerstwa dla jakości realizowanych projektów oraz szerzej – rozwoju społeczeństwa obywatelskiego i III sektora, jest przedstawiona w ramach kluczowych zasad realizacji P FIO 2021+);
- Priorytet 3 – wskaźniki produktu i rezultatu są dobrane trafnie, istnieje jednak potrzeba uporządkowania ich zakresu tematycznego i odpowiedniej hierarchizacji w kategoriach produktów i rezultatów.
- Rezultat horyzontalny – rozwój instytucjonalny. Wskaźnik produktu jest dobrany trafnie, pozostaje pytanie o jego zasadność w sytuacji, gdyby wdrożono rekomendowane przez autorów “Założeń...” rozwiązanie zakładające, że działania na rzecz rozwoju instytucjonalnego organizacji powinny być obowiązkowym elementem oferty (co zakłada, że powinny zostać zabudżetowane). Wskaźnik rezultatu jest dobrany trafnie, ale wątpliwości budzi sposób jego sformułowania, a konkretnie pojęcie „stabilności funkcjonowania”. Pojęcie to wymaga operacjonalizacji, jeśli ma być obserwowalne (tj. jako wskaźnik rozwoju instytucjonalnego samo wymaga owskaźnikowania). Innym rozwiązaniem może być zmiana treści wskaźnika – z „poprawy stabilności” na „deklarację poprawy stabilności”, co kwestię oceny zmian wynikłych w związku z realizacją projektu pozostawia po stronie realizatorów projektów. **Warto przy tym pamiętać, że stabilność funkcjonowania jest na tyle złożonym zjawiskiem, iż przypisywanie jednemu programowi wyłącznego na nie wpływu jest ryzykowne i wyniki pomiaru takiego wskaźnika należy analizować z tym właśnie zastrzeżeniem.**

Niezależnie od oceny sposobu sformułowania wskaźników, należy podkreślić, że **bez założenia ich wartości docelowych** nie spełnią one swojej roli jako narzędzia oceny, czy cele programu zostały osiągnięte.

Podsumowanie konsultacji

Przedstawiciele III sektora biorący udział w konsultacjach najczęściej nie mieli sprecyzowanej opinii na temat wskaźników i rezultatów. Jednocześnie, **często pojawiały się obawy dotyczące zbyt małej precyzji wskaźników oraz braku możliwości uchwycenia nimi zmian jakościowych** (brak wskaźników jakościowych). Interesariusze wskazywali również na brak informacji o tym, w jaki sposób weryfikowane będą wartość wskaźników (np. co należy rozumieć pod pojęciem zwiększania wartości wskaźników).

Inne uwagi na temat systemu monitorowania P FIO 2021+ dotyczyły zwiększenia liczby wskaźników, ponieważ stanowią one istotną wskazówkę, jakie projekty będą miały większe szanse na uzyskanie dofinansowania. Niektórzy badani podkreślali także konieczność poszerzenia listy wskaźników o te dotyczące wzmocnienia III sektora (w tym kształtowania wizerunku organizacji pozarządowych).

Obszar wskaźników i rezultatów był dla badanych najbardziej problematyczną kwestią. Ze względu na to, że część projektu programu na ten temat wskaźników jest skrótowa i nie zawiera wszystkich elementów informacji potrzebnych do zrozumienia wskaźników (np. definicji, metod obliczeń, źródeł danych, jednostek miary, częstotliwości pomiaru) uczestnikom konsultacji trudno było formułować konstruktywne opinie.

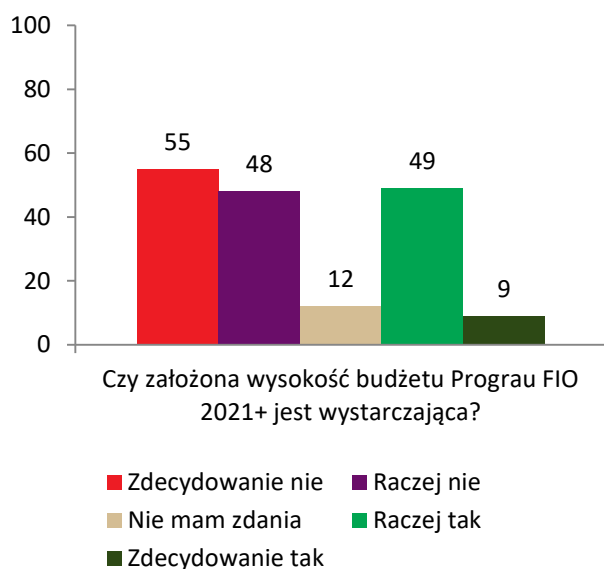
3.4. Budżet założony w projekcie P FIO 2021+

Ze względu na niedoprecyzowanie kierunków działań i form wsparcia, a także na brak określenia docelowych wartości wskaźników, trudno o ocenę, czy przedstawiony w „Założeniach...” budżet P FIO 2021+ jest wystarczający dla osiągnięcia jego celów. W części diagnostycznej „Założeń...” jest mowa o konieczności zwiększenia budżetu programu, co ma być odpowiedzią na problem „wysokiego zapotrzebowania na dotacje”, tymczasem dane zawarte w części dot. budżetu wskazują na to, że na etapie przygotowania „Założeń...” brakowało przesłanek wskazujących na to, że budżet programu może zostać znacząco zwiększony w stosunku do budżetu P FIO 2014-2020 (tj. pozostaje na poziomie 60 mln zł/rok).

Podsumowanie konsultacji

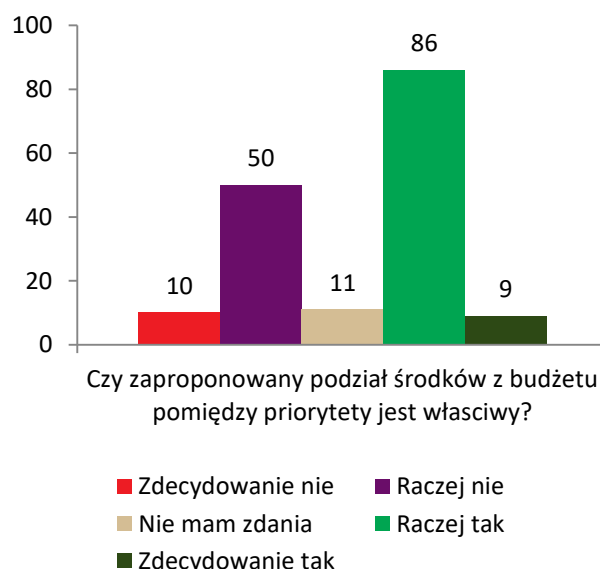
Na pytanie o wysokość budżetu przeznaczanego dla P FIO 2021+, 60% respondentów ankiety internetowej udzieliło odpowiedzi, że *raczej nie* jest bądź *zdecydowanie nie* jest on wystarczający, podczas gdy pozytywnie jego wysokość określiło tylko 33% respondentów (5% *zdecydowanie tak*, 28% *raczej tak*). Natomiast alokacja środków pomiędzy priorytety została uznana za *raczej właściwą* (60% odpowiedzi).

Wykres 13: Ocena wysokości budżetu

Liczebność próby (n) = 173

Wykres 14: Ocena alokacji środków

Liczebność próby (n) = 173

Również uczestnicy konsultacji on-line jednogłośnie uznali, że wysokość zaplanowanego budżetu P FIO 2021+ jest zdecydowanie za niska. **Brak zwiększenia finansowania programu wydaje się szczególnie**

nieuzasadniony w obliczu dużej liczby organizacji aplikujących o dotacje, szybko rosnących kosztów realizacji projektów oraz spodziewanych ekonomicznych skutków epidemii COVID-2019.

W kwestii podziału środków pomiędzy trzy priorytety i ich alokacji zdania były bardzo podzielone. Warto jednak zaznaczyć, że opinie te były najczęściej podyktowane jednostkowymi doświadczeniami NGO oraz osobistymi poglądami jej przedstawiciela i najczęściej wnosili oni o zwiększenie wsparcia w ramach priorytetu, w którym widzieli szansę na wsparcie własnej organizacji.

4. Ocena spójności wewnętrznej projektu P FIO 2021+

Ocena spójności wewnętrznej projektu P FIO 2021+ polega na ustaleniu związków logicznych między poszczególnymi jego elementami. Jednym z głównych mankamentów założeń do programu jest brak równowagi między elementami, a także brak bądź bardzo lakoniczne ujęcie niektórych z nich. Jak wynika z wcześniejszych ustaleń, na potrzeby opracowania „Założeń...” nie przygotowano kompleksowej diagnozy obszaru, w który ma interweniować P FIO 2021+. Tym samym związki logiczne oraz przyczynowo-skutkowe między ustaleniami części diagnostycznej a celami sformułowanymi w założeniach P FIO 2021+ są raczej luźne, w dużej mierze domyślne, aczkolwiek można zrekonstruować pewne zależności, m.in.:

- zależność między zdiagnozowanym dużym zróżnicowaniem (rozwarstwieniem finansowym) organizacji pozarządowych a celem Priorytetu 1 „Mikro-inicjatywy”,
- zależność między zdiagnozowanym „charytatywnym” wizerunkiem organizacji pozarządowych w społeczeństwie (i obniżonym z jego powodu potencjałem fundraisingowym organizacji) a celem Priorytetu 3 „Partycypacja publiczna”.

Inwentaryzacja problemów zidentyfikowanych w części diagnostycznej wskazuje, że żaden z nich nie odnosi się do celu Priorytetu 2 „Oddolne inicjatywy obywatelskie” – co jest tym większym mankamentem, że to właśnie ten Priorytet cieszy się od lat największym zainteresowaniem organizacji pozarządowych. Słabo zdiagnozowano także obszar Priorytetu 3 – mimo że doświadczenia dotychczasowej realizacji FIO świadczą o jego małej popularności, a działania przewidziane w jego ramach – w świetle ustaleń badania – są niezwykle istotne dla zwiększania roli społeczeństwa obywatelskiego.

Jednocześnie wiele ustaleń części diagnostycznej (słabości finansowej strony funkcjonowania III sektora, uzależnienie organizacji pozarządowych od środków publicznych, deficyt oferty podnoszącej wiedzę i kompetencje wśród organizacji) nie znajduje swojego odzwierciedlenia w celach sformułowanych w projekcie P FIO 2021+. Wspieranie rozwoju instytucjonalnego realizatorów zadań jest natomiast jedną z kluczowych zasad Programu, podkreślającą, że działania zaplanowane w ofercie mają uwzględnić dążenie organizacji do „(...) zapewnienia ciągłości, stabilności i przewidywalności finansowania przyszłych działań, a także wykorzystania w przyszłości osiągniętych rezultatów”.

Można zatem przyjąć, że związek między celami zapisanymi w projekcie P FIO 2021+ a zdiagnozowaną słabością instytucjonalną sektora polega na realizacji w ramach projektów każdego z priorytetów zasady „Rozwój instytucjonalny” (planowany obowiązek przeznaczenia części dotacji na rozwój instytucjonalny organizacji). Analiza przedmiotowego i podmiotowego zakresu celów wskazuje, że – choć wymagają one doprecyzowania - **są adekwatne przynajmniej do większości wyzwań i problemów społeczeństwa obywatelskiego, zidentyfikowanych w badaniu.**

Istotnym wymiarem spójności wewnętrznej całego programu jest spójność w ramach priorytetów oraz spójność między priorytetami. Propozycje zmian na poszczególnych poziomach projektu P FIO 2021+ zarysowano wcześniej. Podsumowując **ocenę spójności w ramach priorytetów**, należy wskazać:

- **Priorytet 1 Mikro – inicjatywy:** Biorąc pod uwagę zaplanowane do osiągnięcia rezultaty i wskaźniki w ramach Priorytetu 1 należy podkreślić, że w „Założeniach...” zidentyfikowano tylko niewielką część problemów i wyzwań związanych z realizacją oddolnych inicjatyw. Pominięto całą sferę faktycznych przyczyn niechęci czy ograniczonych możliwości angażowania się obywateli w sprawy ich społeczności lokalnych. W badaniu zdiagnozowano, że należą do nich głównie niechęć Polaków do formalizowania swojej aktywności społecznej (i do aktywności społecznej w ogóle), a także brak zaufania do państwa i niskie poczucie sprawczości. Zatem tworzenie maksymalnie dostępnych dla obywateli okazji do działania (a zatem na poziomie mikro – wsi, gminy, dzielnicy) jest głównym powodem, dla którego warto im poświęcić odrębny priorytet.
- **Priorytet 2 Oddolne inicjatywy obywatelskie:** Dla Priorytetu 2 w części diagnostycznej „Założeń...” nie zidentyfikowano żadnych odpowiadających mu potrzeb (być może poza oczywistym zapotrzebowaniem organizacji na środki finansowe). Próba ustalenia związków między celem priorytetu a planowanymi działaniami wskazuje, że te ostatnie sformułowane są na zbyt wysokim poziomie ogólności. Wśród wskaźników brakuje również takiego, który odnosiłby się do zjawiska kurczenia się bazy członkowskiej organizacji (wobec którego istotne jest nie tylko eksponowane w logice interwencji w ramach Priorytetu 2 pozyskiwanie wolontariuszy, ale również aktywizowanie osób, które już przynależą do organizacji).
- **Priorytet 3 Partycypacja publiczna:** Cel Priorytetu 3 jedynie częściowo wynika z diagnozy potrzeb. Ponadto sformułowany jest w sposób zbyt zawiły i przypominający raczej katalog działań niż wizję zmiany. Istnieje duża nierównowaga między rozbudowanym celem, ogólnie zarysowanymi działaniami, a wskaźnikami (które ponadto mają niejasną strukturę i nie do końca przekonujący zakres tematyczny, zwłaszcza w odniesieniu do podziału na wskaźniki produktu i rezultatu).

Obok analizy spójności wewnętrznej celów i działań planowanych do realizacji w ramach priorytetów należy przeanalizować także **spójność między priorytetami** pod kątem ich komplementarności, w tym spodziewanych efektów synergicznych i integralnego charakteru proponowanego wsparcia.

W „Założeniach...” uzasadniono potrzebę wydzielenia Priorytetu 1 oraz Priorytetu 3 – głównie ze względu na charakter realizowanych w ich ramach projektów i dbałość o to, aby zwiększyć ich szanse na dofinansowanie poprzez wyłączenie ich z konkurencji o środki czy to z bardziej doświadczonymi organizacjami (w przypadku Priorytetu 1) czy działaniami „ogólno-aktywizującymi” (Priorytet 3). Analiza zakresu wszystkich priorytetów łącznie (choć z brakami w zakresie sprecyzowanych kierunków interwencji) sugeruje, że składają się one na **integralne narzędzie realizacji głównego celu zapisanego w projekcie P FIO 2021+**. W perspektywie kolejnych lat realizacji programu **można spodziewać się wystąpienia między nimi synergicznych efektów**. Te efekty to m.in.:

- Pobudzeniu aktywności społecznej dzięki mikro-inicjatywom, co może przełożyć się na lepsze warunki realizacji projektów w ramach Priorytetu 2 (większe możliwości mobilizowania obywateli do angażowania się w działalność pożytku publicznego).

- Zmiana wizerunku organizacji III sektora w społeczeństwie, co może zachęcić obywateli do wspierania finansowego organizacji i angażowania się na rzecz społeczności lokalnej czy istotnych spraw w sferze publicznej (i wpływać pozytywnie na realizację inicjatyw w ramach Priorytetów 1 i 2).
- Wspieranie rozwoju kapitału społecznego na różnych poziomach jednocześnie w ramach wszystkich priorytetów:
 - w ramach Priorytetu 1 przede wszystkim poprzez stwarzanie możliwości zdobywania doświadczeń związanych ze zorganizowanym działaniem, co daje nadzieję na przerwanie „błędnego koła aktywności społecznej”,
 - w ramach Priorytetu 2 poprzez wspieranie statutowej działalności organizacji pozarządowych, przede wszystkim działających w obszarze integracji społecznej, ściśle powiązanej z kapitałem społecznym i będącej warunkiem koniecznym równych szans w realizacji praw obywatelskich,
 - w ramach Priorytetu 3 poprzez edukację obywatelską i zwiększanie poczucia sprawczości wśród obywateli dzięki doświadczaniu partycypacji w sprawach publicznych.

5. Podsumowanie wyników ewaluacji ex-ante projektu P FIO 2021+

5.1. Kluczowe wnioski i rekomendacje dla P FIO 2021+

W zakresie przygotowania projektu P FIO 2021+

- Uzupełnienie części diagnostycznej programu o **kwestie dotyczące stanu społeczeństwa obywatelskiego także w tych jego aspektach, które nie dotyczą bezpośrednio działalności organizacji pozarządowych**. Niesformalizowane, oddolne działania stanowią wyraz postaw obywatelskich, a także podstawę oraz kontekst dla podejmowania bardziej zorganizowanych przedsięwzięć na rzecz społeczeństwa.
- Uporządkowanie części diagnostycznej programu, poprzez **wskazanie powiązań logicznych między zidentyfikowanymi problemami i wyzwaniem**, ich hierarchizację oraz określenie, który z nich wytyczy cel główny oraz wizję zmian, jakie program ma inicjować.
- Wskazanie **wyraźnych powiązań między częścią diagnostyczną a celem i priorytetami programu**. Niski stopień spójności między częścią diagnostyczną a operacyjną analizowanych „Założeń...” sprawia, że trudno określić, co ma być rzeczywistym celem programu i czy większe znaczenie należy przypisywać w tym zakresie ustaleniom części diagnostycznej czy propozycjom celów i priorytetów.
- Doprecyzowanie **kierunków interwencji w ramach wyznaczonych priorytetów** tak, aby zapewnić zarówno spójność wewnętrzną programu (w tym zwłaszcza między wyznaczonym celem i priorytetami a planowanymi rezultatami i wskaźnikami), jak i zewnętrzną, wobec innych elementów systemu wsparcia.
- Niezbędne jest **określenie wartości docelowych wskaźników**, aby mogły pełnić swoją funkcję w systemie monitorowania programu.
- P FIO 2021+ w świetle „Założeń...” wydaje się w dużej mierze kontynuować rozwiązania przyjęte w ramach P FIO 2014-2020. Tymczasem część diagnostyczna programu uzasadnia to tylko częściowo. Powstaje pytanie, czy dotychczasowa formuła programu jest możliwa do utrzymania – z jednej strony dlatego, że jej szeroki zakres sprawia, iż pojawia się ryzyko rozmycia się efektów programu, a z drugiej dlatego, że obok P FIO funkcjonują obecnie co najmniej dwa duże programy (PROO oraz KS), które stawiają przed nim zadanie określenia na nowo swojej tożsamości i wizji zmian, jakie chce inicjować. Zasadniczym problemem jest udzielenie odpowiedzi na pytanie: **po co P FIO ma nadal działać?** Nie jest tutaj intencją negowanie zasadności kontynuowania P FIO – a raczej podkreślenie kluczowego znaczenia, jakie dla kształtu całego programu ma zidentyfikowanie precyzyjnego, ambitnego celu, odpowiadającego na wyzwania oraz określającego stan, do którego należy dążyć w perspektywie 2030 r.

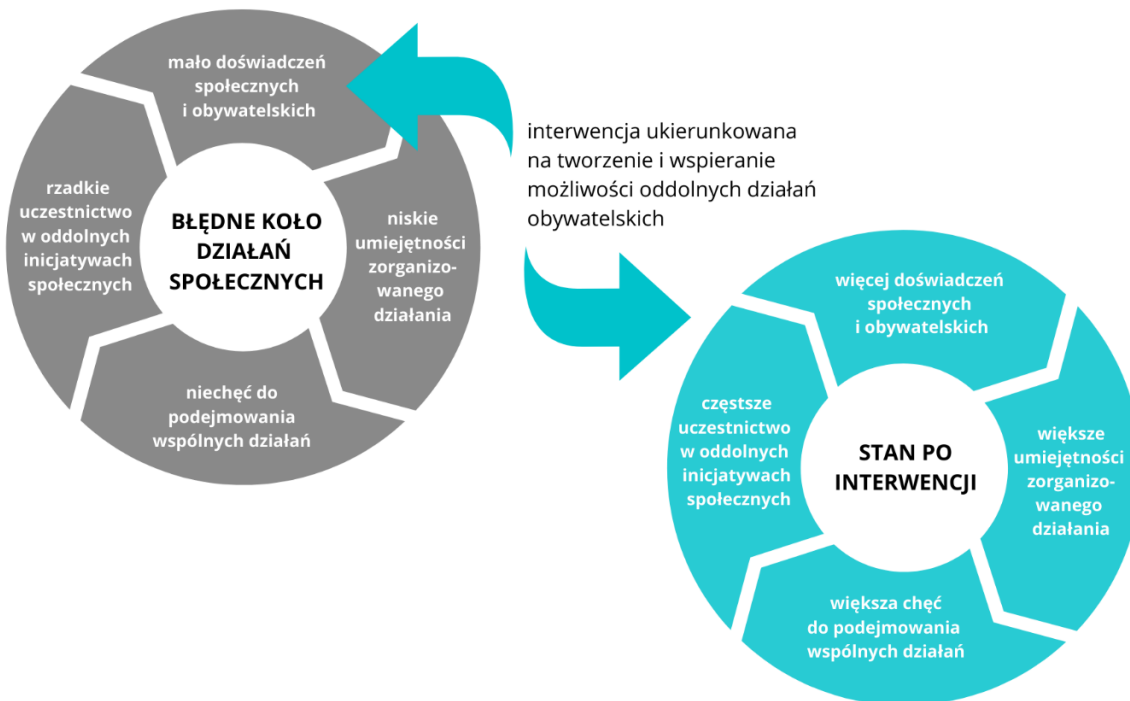
Odwołując się do wskazanych wcześniej kluczowych wyzwań rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, na podstawie analizy desk research podjęto próbę wskazania, jaką rolę wobec nich może pełnić program.

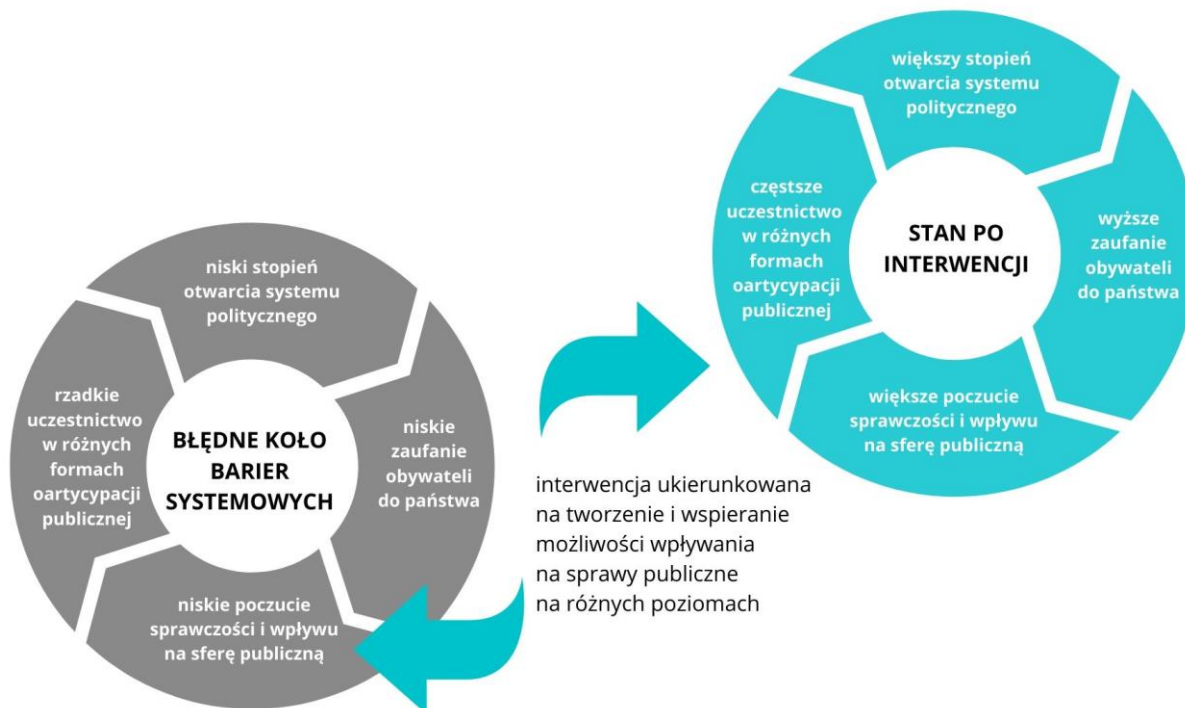
Poniższe diagramy przedstawiają uproszczony model publicznej, oddórnej interwencji w niekorzystne mechanizmy hamujące rozwój społeczeństwa obywatelskiego. Mogą one stanowić inspirację oraz punkt wyjścia dla planowania interwencji w ramach P FIO 2021+.

Diagram 3. **Błędne koło działań dla społeczności** – propozycja miejsca i zakresu interwencji

Źródło: opracowanie własne

Diagram 4. **Błędne koło barier systemowych** – propozycja miejsca i zakresu interwencji

Źródło: opracowanie własne

W zakresie realizacji P FIO 2021+ i funkcjonowania programu w kontekście społecznym

- Rewizja, uproszczenie i dostosowanie do potrzeb interesariuszy **formalnych i proceduralnych aspektów** funkcjonowania P FIO 2021+.
- Rozwijanie zakresu działalności Operatorów Lokalnych FIO – między innymi o **działalność edukacyjną i doradczą świadczoną beneficjentom** także poza projektami realizowanymi w ramach regrantingu oraz na rzecz organizacji, których projekty nie otrzymały wsparcia – przy jednoczesnym ujednoliceniu działania Operatorów.
- Bardziej **skuteczne komunikowanie na temat mechanizmów oceny, które nie są dla wnioskodawców wystarczająco jasne i zrozumiałe** oraz zwiększenie **przejrzystości doboru ekspertów oceniających wnioski**. Modelowym rozwiązaniem byłoby zoperacjonalizowanie oceny literowej wniosku i informowanie wnioskodawców jakimi kryteriami szczegółowymi kierują się eksperci dokonując oceny literowej.
- Przygotowanie, udostępnienie i promowanie podsumowania dotychczas zrealizowanych projektów, ze szczególnym naciskiem na „**katalog dobrych praktyk**” **stanowiący praktyczny poradnik zwiększający kompetencje mniej doświadczonych organizacji oraz wyrównywanie szans**. Katalog powinien zawierać przegląd prawidłowo przygotowanych wniosków, których efekty zostały ocenione jako najbardziej wartościowe. Przegląd taki powinien uwzględniać treść wniosków aplikacyjnych, a także szczegółowe omówienie ich oceny, realizacji działań zaplanowanych w ramach projektu oraz jego rozliczenia po zakończeniu realizacji.
- Kontynuowanie realizacji **szkoleń, kursów i spotkań doradczych ukierunkowanych na wspieranie kompetencji przedstawicieli NGO z zakresu przygotowywania projektów, wyjaśniających mechanizmy i sposób oceniania wniosków aplikacyjnych oraz rozliczania projektów i obowiązki sprawozdawcze**.
- Wspieranie i rozwijanie działań niebędących bezpośrednio elementami realizacji projektów wspartych w P FIO 2021+, których celem będzie **wspieranie potencjału i rozwoju kompetencji III sektora** poprzez:
 - Wspieranie współpracy i sieciowania organizacji pozarządowych ze sobą, z administracją publiczną i przedstawicielami biznesu w skali lokalnej, regionalnej i ogólnopolskiej.
 - Dostarczanie wiedzy specjalistycznej (np. księgowej lub prawnej) zarówno w formie szkoleń, jak i bezpłatnego doradztwa dla beneficjentów P FIO 2021+ oraz, w miarę możliwości, innych przedstawicieli III sektora.
 - Rozwijanie warsztatu i narzędzi do pracy zdalnej i umiejętności wykorzystania nowych technologii.

5.2. Analiza SWOT projektu P FIO 2021+

Analiza SWOT projektu P FIO 2021+	
Mocne strony	Słabe strony
■ obejmowanie wsparciem wszystkich sfer pożytku publicznego ■ szeroki zakres celu głównego – obejmujący różnorodność potrzeb i wyzwań rozwoju społeczeństwa obywatelskiego ■ nacisk na projekty partnerskie ■ kontynuacja finansowania rozwoju instytucjonalnego, towarzyszącego działaniom merytorycznym	■ brak określenia głównego wyzwania Programu i wizji zmian, jakie chce wywołać ■ brak pełnej diagnozy obszaru interwencji ■ brak określenia wartości docelowych wskaźników, co utrudnia ocenę, na ile system realizacji programu umożliwi osiągnięcie jego celu (np. w porównaniu z efektami programu w latach 2014-2020) ■ niejasny dla części interesariuszy sposób sformułowania priorytetów oraz ich zakres
Szanse	Zagrożenia
■ zwiększenie budżetu program (w tym alokacji przeznaczonej na Priorytet I – FIO jako narzędzie budowy społeczeństwa obywatelskiego “u podstaw”) ■ wykorzystanie regionalnych i lokalnych sieci współpracy na rzecz upowszechnienia FIO wśród nowych grup interesariuszy (w tym wykorzystanie pozycji lokalnych operatorów FIO, ośrodków wsparcia ekonomii społecznej oraz pełnomocników wojewodów ds. społeczeństwa obywatelskiego) ■ poprawa jakości zatrudnienia w organizacjach objętych wsparciem, zwłaszcza z uwagi na wsparcie rozwoju instytucjonalnego – możliwość rozwoju personelu/zatrudnienia specjalistów np. w obszarach fundraisingu, PR, marketingu, co przełoży się na wdrożenie nowych form działania i zwiększone możliwości pozyskiwania środków ze źródeł niepublicznych ■ możliwość czerpania z efektów innych programów, w tym zwłaszcza PROO i KS	■ skutki pandemii COVID-2019– recesja, obniżenie statusu socjoekonomicznego społeczeństwa, a tym samym obniżenie chęci do angażowania się w działania społeczne ■ skutki pandemii COVID-2019–sygnalizowane przez środowiska pozarządowe zagrożenie zapaścią III sektora⁶¹ ■ “rozmycie” celów programu na przestrzeni okresu jego realizacji ■ „rozmycie” się roli P FIO w systemie wsparcia III sektora i społeczeństwa obywatelskiego, zwłaszcza w kontekście uruchomienia PROO i KS (ryzyko utrwalenia się wizerunku P FIO jako źródła niewielkich środków, uzupełniających inne dotacje, ale nie pozwalających na wprowadzanie zmian społecznych)

⁶¹ Zob. np. <https://publicystyka.ngo.pl/uproszcz-dzialalnosc-spoieczna-i-zapewnic-instytucjonalne-finansowanie-organizacji-pozarzadowych-list-do-poslow-i-senatorow> [dostęp: 05.05.2020 r.]

5.3. Proponowana logika interwencji P FIO 2021+

Poniższe diagramy stanowią próbę zaprojektowania logiki interwencji programu w ramach każdego z trzech priorytetów w oparciu o ustalenia płynące z konsultacji, ankiet internetowych, wywiadów indywidualnych oraz analizy desk research. Zaproponowane rozwiązanie odnosi się przede wszystkim do:

- kluczowych problemów i wyzwań rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, zdiagnozowanych w ramach ewaluacji ex-ante,
- zapewnienia komplementarności P FIO 2021+ z innymi programami,
- głównych zalet i mankamentów P FIO 2014-2020 zidentyfikowanych w badaniu,
- podstawowych trudności zgłaszanych przez uczestników konsultacji, odnoszących się do poszczególnych elementów P FIO 2021+ (przede wszystkim: doprecyzowanie zakresu priorytetów i ich celów, wyjaśnienie niektórych terminów, uszczegółowienie kierunków działań, zmodyfikowanie listy rezultatów i wskaźników).

Odtworzenie logiki interwencji P FIO 2021+ na podstawie materiałów przekazanych przez NIW-CRSO znajduje się w Załączniku.

Diagram 5. **Priorytet 1 P FIO 2021+**

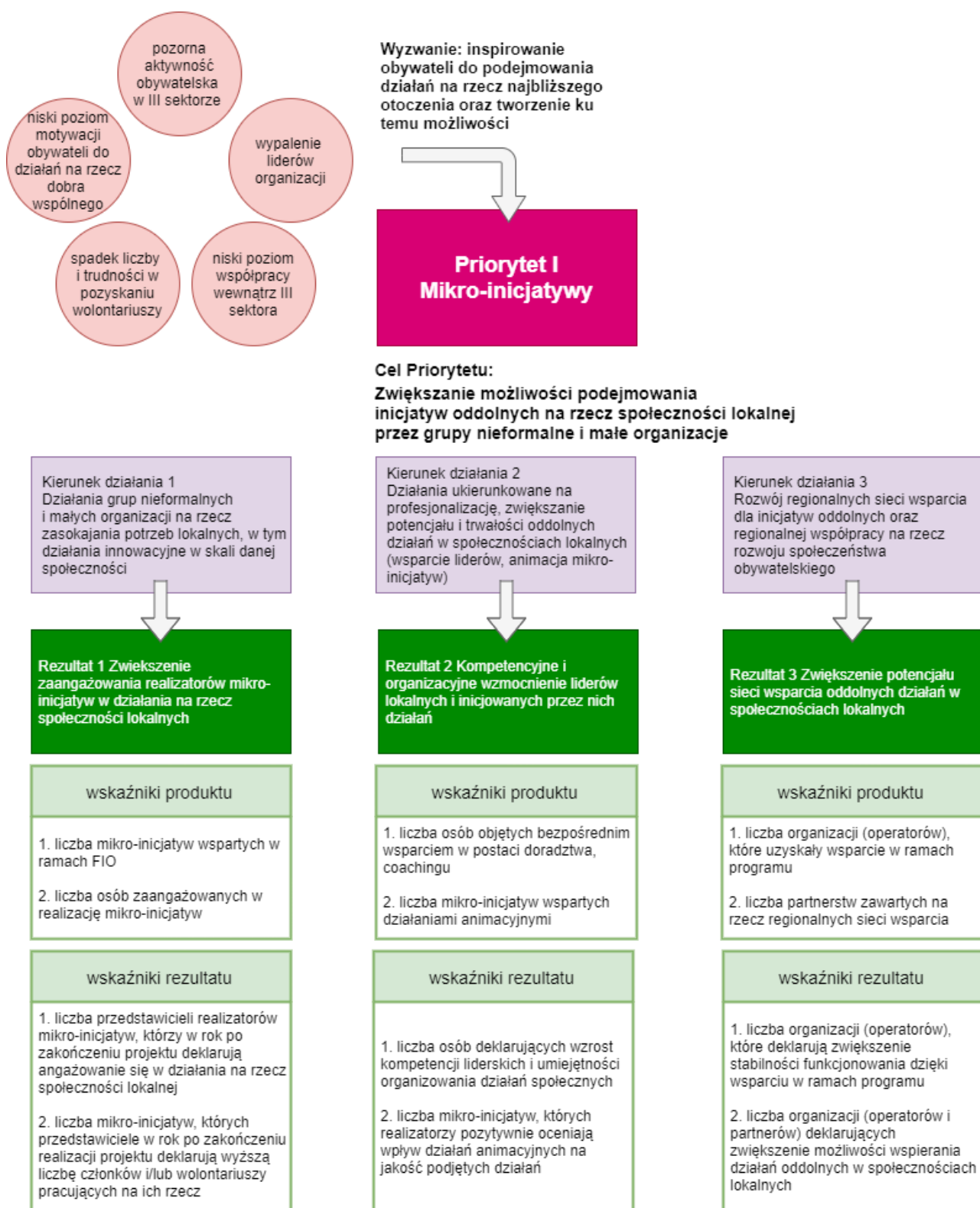

Diagram 6. **Priorytet 2 P FIO 2021+**

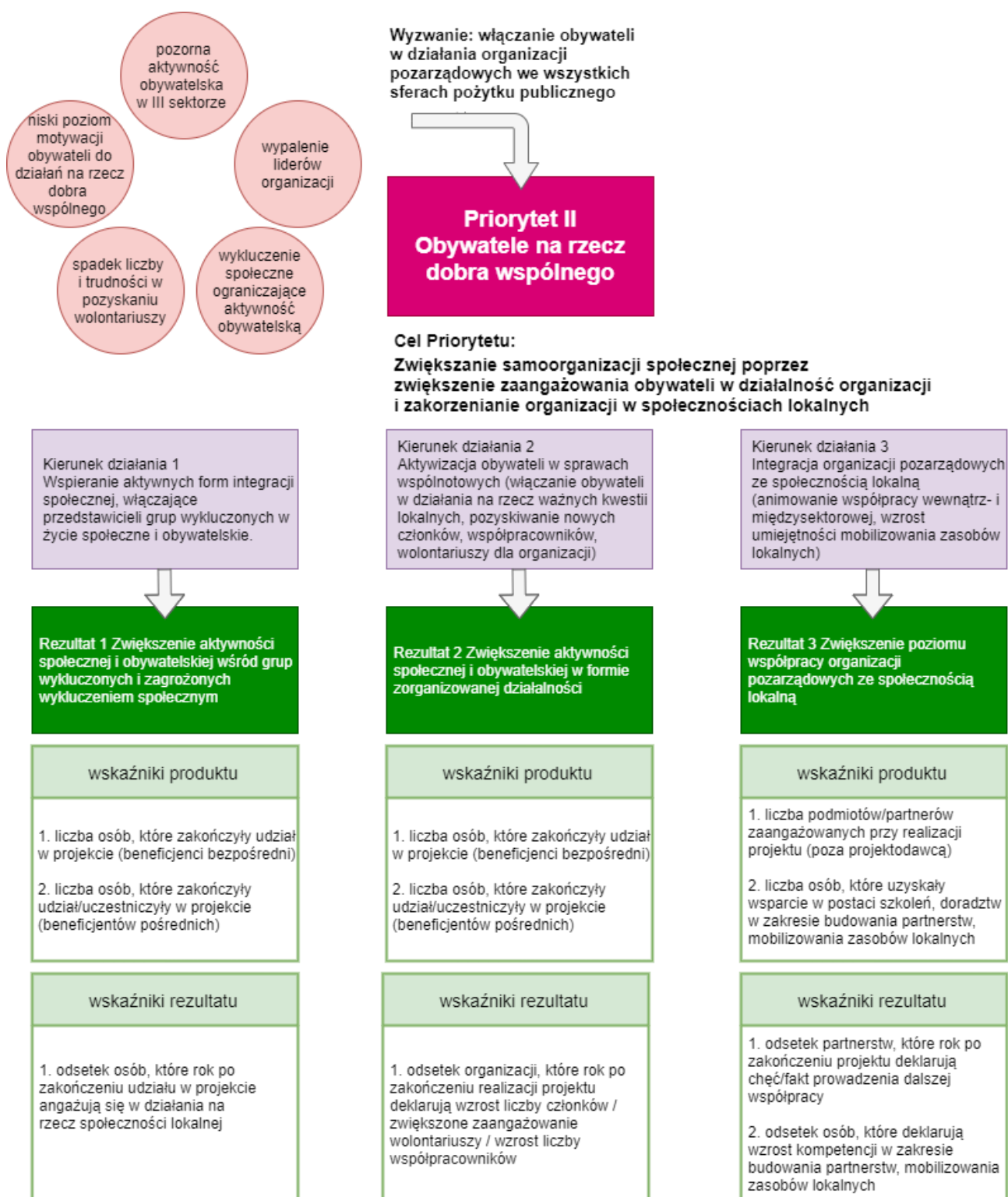
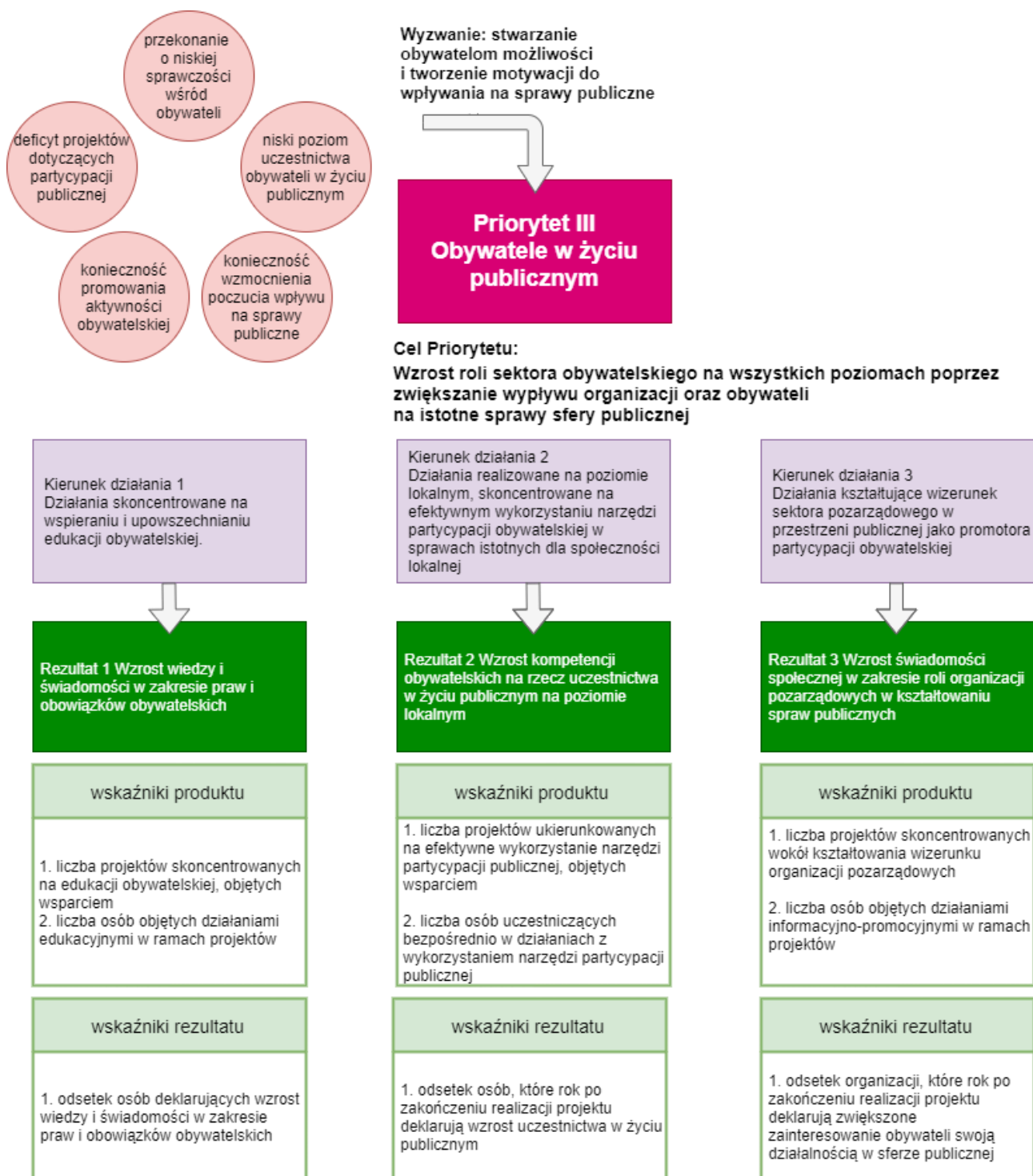

Diagram 7. **Priorytet 3 P FIO 2021+**

ANEKS

Załącznik 1: Założenia do Programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich na lata 2021-2030

Załącznik 2: Raport metodologiczny ewaluacji ex-ante projektu P FIO 2021+

Załącznik 3: Transkrypcje pogłębionych wywiadów indywidualnych – TDI

Załącznik 4: Podsumowanie wyników ankiety dla moderatorów spotkań konsultacyjnych

Załącznik 5: Odtworzenie logiki interwencji założeń P FIO 2021+

Załącznik 6: Ankieta CAWI – zestawienie odpowiedzi na pytania otwarte

Załącznik 7: Podsumowanie przebiegu spotkań konsultacyjnych

